

Voruta

Nr. 1 (831) 2017 m. sausio 28 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

3

**Prieškario fotografijų
albume – karininkų šeimų
moterys**

4

**Habil. dr. Kazimieras
GARŠVA, Vilnius**

**Asmenvardžiai – Lietuvos
kultūros paveldas**

8–9

Tėviškės aušra

11

Emilija JUŠKIENĖ, Panevėžys

**Panevėžio vyskupija
okupacijų metais**

Apie Laisvę ir Lietuvos kelius į Laisvę

2016 m. Laisvės premijos laureato prof. Vytauto LANDSBERGIO kalba, pasakyta
2017 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seime

Mielieji, aukštieji svečiai, bendražygiai ir
talkininkai, jauni tėsėjai,

garbingas apdovanojimas, kurį man skyrė naujasis Seimas, ir aš jam dėkoju, skatina pamąstyti apie laisvę ir Lietuvos kelius į laisvę. Kalbėsiu ne apie premijas. Mūsų visu didžioji premija – kad vis dar esame. Ir esame ten, kur pasirinkome būti. Ir buvo aukštesnė jėga, kuri mus globojo.

Kasmet bent sykį metuose prisimename Laisvės ir Sausio 13-osios kankinius. Ne-trukus, kaip įpratę, lankysime kapines. Kai nepavykusi valstybė, Sovietų Sąjunga, veikiau pajunga, prieš 26-erius metus jos vadų įsakymu suplanavo, pasirengė ir užpuolė nepriklausomybę atkuriančią Lietuvą, mes patyrėme ginkluotą kitos šalies agresiją, tapome išmaniai žiauraus karo taikiniu. „TSR sąjunga pradėjo nepaskelbtą karą prieš Lietuvos Respubliką!“ Tai iš Aukščiausiosios Tarybos šioje salėje priimto Sausio 13-osios nakties pareiškimo.

Karas. Deja, jis nepasibaigė, kaip ir šaltasis, jokia išsamia taikos sutartimi. Dabartiniam trumparegių pasaulyje vis dėlto turime pranašumą. Esame jau pamokyti, nors kažin ar pakankamai.

Hitleris savo karą, kuriame tikėjosi panaudoti kuriamą branduolinį ginklą, ir buvo pavadinęs totaliniu (*Total Krieg*), vedė vardan, tariamai, teisėtą nuskriaustos ir pažemintos Vokietijos interesus. Tiems godulio interesams tenkinti nacionalsocialistai skelbė naują pasaulio tvarką.

Ne ką nauja matome ir šiandien. Vadų, ne tautų interesai, buvo iškelti į netikro altoriaus garbę. Nuo Lenino, L. Trockio, J. Stalino filosofijų prasidėjo modernaus pasaulio

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Prancietis įteikia Laisvės premijos statulėlę Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkui prof. Vytautui Landsbergiui. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos (aut. Dž. G. Barysaitė) nuotr.

šventieji karai. Melas ir nužmogėjimas, žmonių vertimas Darvino rūšių gyvūnais ir galvų statistika, arši politinė propaganda, pakeičianti smegenis ir užšaldanti širdis, šiandien juolab klesti.

XXI a. pasaulis rengiamas, pratinamas pritarti neva naujiems Viduramžių tarp-tautiniams santykiams, kur konvencijos ir garbingi išpareigojimai eina į šiuokšlių krepšį, o branduolinis ginklas rodoma kaip reali bepročių politikos priemonė,

tautų elitai pratinami prie minties, kad tai leistina. Mažas branduolinis karas, kas čia tokio? Rusijos formaliai besikeičią vadovai jau per 10, nemažiau 15 metų viešai skelbia, kad savo interesus gins visomis turimomis priemonėmis, neatsisakydami net pirmojo smūgio. Čia pat prie Vilniaus mums rengiama psichologinė ir technologinė branduolinė prąžūtis, o mes tebevepsome

Nukelta į 16 p.

Lietuvos istorija

**Liauda – literatūroje
naudojamas, bet istorijai dar
mažai žinomas regionas**

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

[...] Ant vaškuotų gi grindų
Šoka plikos lig blauzdų
Liaudos gražios bajoraitės. [...]
(Maironis, „Čičinskas“)

Henriko Senkevičiaus metų renginiai

Lietuvą savo kūriniuose yra aprašę Juzefas Veisenhofas, Nobelio premijos laureatas

Česlovas Milošas ir pirmasis lenkų rašytojas Nobelio premijos (1905) laureatas Henrikas Senkevičius.

Juzefas Veisenhofas 1911 m. apysakoje „Panelė ir sabalas“ aprašė Rokiškio apylinkes ir jų gyventojus. Česlovas Milošas rašė apie Liaudos bajorus, taip dar kartą primindamas Henriko Senkevičiaus išgarsintus pasaulyje Liaudos bajorus. Henriko Senkevičiaus istori-

Nukelta į 5 p.

Lietuvos istorijos parodos

**Išskirtiniai Lietuvos istorijos
fragmentai – drobėse**

**Įspūdžiai iš Laimos Tubelytės-Kriukelienės istorinių
paveikslų parodos atidarymo**

Ona GAIDAMAVIČIŪTĖ, Vilnius

2016 m. gruodžio 14 d. Vilniaus igulos karininkų ramovėje atidaryta Laimos Tubelytės-Kriukelienės istorinių paveikslų paroda „Lietuvos istorijos fragmentai drobėse“, skirta Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui.

Parodoje eksponuojamos naujam akad. prof. Eugenijaus Jovaišos rengiamam leidiniui „Aisčiai. Radiniai“ sukurtos Laimos Tubelytės-Kriukelienės iliustracijos-paveikslai (dailininkė juos tapė apie vienerius metus. Beveik visi šioje parodoje pristatomi dailininkės kūriniai Vilniaus igulos karininkų ramovėje eksponuojami jau antrą kartą (pirmoji paroda čia vyko nuo 2013 m. lapkričio vidurio iki 2014 m. balandžio).

O pirmą kartą parodoje, dailininkės žodžiais, eksponuojami šie paveikslai: „Oršos

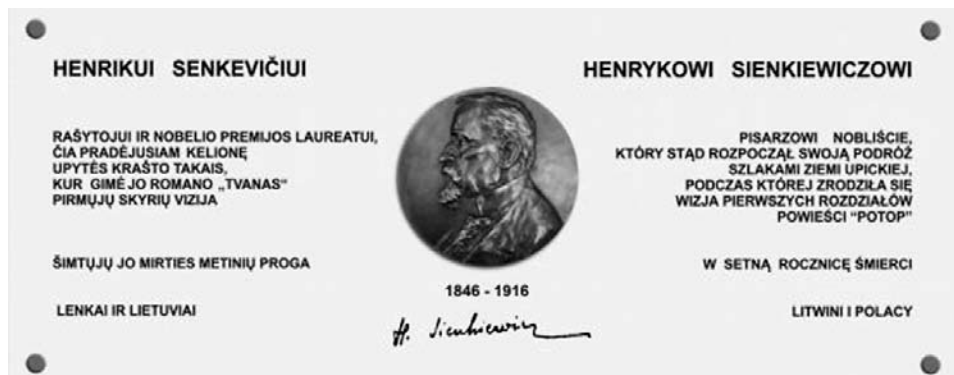
Akad. prof. Eugenijus Jovaiša ir dail. Laima Tubelytė-Kriukelienė

mūšis“ (pats naujausias), taip pat „Barboros Lietuva“, „Lietuvos krikštas“, „Barbora Radvilaitė su motina Barbora Kola“.

Nukelta į 10 p.

Lentelė Bistrampolyje su įrašu dviem kalbomis, skirta Henriku Senkevičiui

Šaltinis – <<http://mkidn.gov.pl/pages/posts/sw-bystrampolu-na-litwie-odslonieta-tablice-poswiecona-sienkiewiczowi-6864.php>>

„Garsui“ – 130 metų

Genovaitė BURNEIKIENĖ, Vilnius

Tilžėje 1886 m. spalio 17 d. išėjo laikraštis „Garsas“, skirtas Didžiosios Lietuvos gyventojams. Leidėjas Martynas Jankus tikėjosi, kad naujas laikraštis galės pakeisti „Aušrą“ (jos paskutinis numeris (Nr. 40) išėjo 1886 m. birželio mėn.). „Garsas“ – mėnesinis laikraštis lietuviams, leistas „1886–1887 Tilžėje lotyniškėmis raidėmis. Leido ir redagavo M. Jankus. Planuota platinti D. Lietuvoje, siųsti Rusijoje gyvenantiems lietuviams bei į Ameriką išvykusiems tautiečiams. Daug vietos skirta lietuviybės išsaugojimo klausimams. Bendradarbiavo J. Basanavičius, J. Čerkus, S. Gimžauskas, J. Grinius, K. Verbūnaitis. Spausdino E. Vėjerio ir Arnoldto spaustuvė Tilžėje. Išėjo 11 numerių¹, – taip „Žurnalistikos enciklopedijoje“ apibūdinamas „Garsas“. J. Tamošiūnas nurodo, kad „„Garsas“ – tautinės krypties laikraštis, leistas 1886–1887 Tilžėje. Redaktorius – leidėjas M. Jankus. Laikraštis turėjo pavaduoti nustojusią eiti „Aušrą“. Išėjo 11 nr. (1886 – 3 nr., 1887 – 8 nr.)“². Manytume, kad jubiliejaus proga reikėtų detaliau apžvelgti šį leidinį; aptarti, kokiomis aplinkybėmis jis atsirado, koks buvo šio leidinio tikslas, kokias temas svarstė, kokie sunkumai iškilo leidėjams ir kokiomis sąlygomis teko tiesti kelią į skaitytojų namus. Teigiama, kad tuo laikotarpiu „D. Lietuvoje inteligentija, priklausanti „Lietuvos mylėtojų“ srovei, po „Aušros“ sustabdymo buvo dezorientuota ir laikinai pasyvi, kadangi jos viduje pasireiškė krizė“³. Todėl „Jankaus ir E. Vėjerio mėginimas paversti aušrininkų organu laikraštį „Garsas“ (ėjo 1886–1887 m.) buvo nesėkmingi“⁴, nes „Lietuvos mylėtojų“ srovė nustojo egzistavusi, aušrininkus pakeitė nauji sambūriai: šviesininkai, varpininkai, apžvalgininkai. Laikraštį „Garsas“ įsteigė, jį leido, redagavo ir rūpinosi jo platinimu Martynas Jankus (1858–1946).

Martynas Jankus tautinio atgimimo spaudos pradininkas, leidėjas, redaktorius ir platintojas

Martyno Jankaus 150-mečiui skirtoje tarptautinėje konferencijoje „Martynas Jankus: tautinio atgimimo spauda ir spaudos veikėjai“, kuri vyko Vilniaus universiteto Senato salėje (2008 m. rugsėjo 25–27 d.), buvo nagrinėtos temos, „siejamos su istorine atitinkamo laikotarpio tematika, kvietė M. Jankaus dvasia ir istoriniu požiūriu aptarti šiuolaikinius knygų leidimo, platinimo, poligrafijos sklaidos bei recepcijos, knygos kultūros įtakos dabarties Lietuvai, jos tautinėms bendrijoms ir išeivijai klausimus“⁵. Konferencijos dalyviai įvertino Martyno Jankaus indėlį steigiant, leidžiant ir platinant lietuvių tautinio atgimimo periodinius leidinius, jo ryžtą ginant ir puoselėjant lietuviybę, kovojant dėl Mažosios ir

Didžiosios Lietuvos sujungimo. Jis inicijavo Lietuvių draugijos „Birutė“ steigimą (1885) ir vadovavo jos veiklai (1889–1892). M. Jankus aktyviai dalyvavo lietuvių tautiniame ir kultūriniame sąjūdyje, savo gyvenimą paskyrė visuomeninei veiklai, kuri vėliau peraugo į politikos sferą.

Martyno Jankaus leidybinės veiklos pradžia – 1879 m., kai „rinkimuose į Prūsijos landtagą [...] iškėlus vokiečių poliglota, poetą, lietuvių tautos bičiulį Georgą Sauerweiną, Jankus jam paremti išleido atsišaukimą „Broliai Lietuvininkai“. [...] ir kvietė balsuoti už „poną Sauerweiną, katras tikrai mūsų interesus ir dalykus užsto“⁶. G. Sauerweinas rašė lietuvių kalba eilėraščius, publicistinius straipsnius, kuriuose žadino lietuvių nacionalinį sąmoningumą. Jo eilės, publicistika buvo spausdinama Klaipėdos laikrastyje „Lietuviška Ceitunga“ (1877–1939). Jis parašė brošiūras „Apie atgaivinimą mūsų lietuviškos kalbos“ (1887), „Kelių laikraščių lietuviškasis klausimas“ (1888). G. Sauerveino eilėraščių „Lietuviais esame mes gimę“ tapo populiaria liaudies daina. Pažintis su G. Sauerweiną paskatino M. Jankų imtis aktyvesnės visuomeninės ir leidybinės veiklos. Jo leidybinė veikla tęsėsi nuo 1879 iki 1925 m. Per šį laikotarpį M. Jankus „yra išleides ir išspausdinęs 395 neperiodinius ir 27 periodinius leidinius [...] Iš jų beveik visi išėjo lietuvių kalba, keletas baltarusių bei vokiečių kalba“⁷. Tai reikšmingų to meto asmenybių: Antano Baranauko, Jono Basanavičiaus, Kristijono Donelaičio, Simono Daukanto, Martyno Liuterio, Motiejaus Valančiaus, ir kitų autorių kūriniai. „Paties Jankaus 38 leidiniai: knygos, brošiūros, smulkieji spaudiniai, [...] išliekamąją vertę turi tautosaka, grožinė kūryba, istorija, aktuali politinė publicistika.“⁸

Jonas Basanavičius savo prisiminimuose rašė, kad „patalpintieji „Naujajame Keleivje“ ir „Liet. Ceitungej“ mano straipsniai, drauge su Dr. J. Sauerweino dainomis ir kt. raštais, igabeno tuomet lietuvišką dvasią į tuos be jokios dvasios išleidinėjamus laikraščius. Sandarbiavimas šituose laiškuose man buvo labai naudingas; iš vienos pusės persiliudijau apie vertę savo pajėgų ant literatiškos, teip dar menkai išdirbtos dirvos, o antra – pasitikrinau apie reikalingumą laikraščio, lietuviškoje dvasioje išleidžiamo“⁹.

Prūsų Lietuvoje 1882 m. buvo leidžiami šie laikraščiai: „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp Žydų ir Pagonų“ (nuo 1832), „Naujas Keleivis“ (nuo 1849), „Lietuviška Ceitunga“ (nuo 1877), „Konservatyvu Draugystės Laiškas“ (nuo 1880). Tie „laikraščiai buvo konservatyviškai-klerikališkos dvasios, neturėjo inteligentiškų sandarbininkų, kurie būtų supratę gadynės reikalus, spausdinosi gotiškais literomis ir todėl jiems lemta buvo dirbti tik ant siauros

dirvos ir tai tik Prūsų Lietuvoj“¹⁰. Tik „„Lietuviška Ceitunga“ vis-gi gal but pavadinta pirmuoju tautišku Prūsų Lietuvininkų laikraščiu, kuris ne vieno lietuvininko širdy sužadino tėvynės meilę, jei ne per savo, tai per d-ro Basanavičiaus, d-ro Sauerweino ir Šliupų raštus“¹¹. Tačiau prūsų lietuvininkų laikraščiai Didžiojoje Lietuvoje dėl gotiško raidyno bei siauro konservatyvaus turinio nebuvo populiarūs. Todėl Lietuvos šviesuoliai siekė leisti periodinę spaudą, tačiau carinė valdžia – neleido. Susibūrė aušrininkai nutarė leisti nelegalų periodinį leidinį M. Lietuvoje.

1883 m. kovą pasirodė pirmasis nelegalus lietuvių tautinis laikraštis „Aušra“, „laikraštis, išleidžiamas per Dra. Bassanawiczium“, skirtas Didžiajai Lietuvai, spausdintas lotyniškėmis raidėmis. Spausdino Albano ir Kybelkos spaustuvė Ragainėje. Tai buvo „ne tik lietuviškas laikraštis pagal savo kalbą, bet ir pagal savo dvasią, pagal savo raštų pakraipą [...] visos tautos, visų lietuvių [...] su tautišku programą, paremtu ant aukštų pamatų lygybės, laisvės ir brolybės“¹². „Aušra“ pasakojo apie Lietuvos praeitį, gimtąją kalbą, papročius, žadino tautinio ir kultūrinio atgimimo aspiracijas, ugdė tautinę sąmonę, skatino dvasinį protestą ir pasipriešinimą caro valdžios priešpatai, nušvietė gyvenamo laikotarpio visuomeninio, kultūrinio gyvenimo įvykius, reikalavo tautos kultūros, kalbos ir spaudos teisių. „Aušra“ skleidė lietuvių tautinio atgimimo ir išsivadavimo idėjas. Ji legaliai buvo platinama M. Lietuvos lietuvininkams, siunčiama Vakarų Europos, JAV lietuviams bei Rusijoje gyvenantiems tautiečiams. Ją Lietuvos teritorijoje nelegaliai platino knygnešiai (1864–1904), kurie nebijodami caro valdžios represijų (kalėjimo, Sibiro ir kt.), steigė knygnešių draugijas, išplėtė lietuviškos spaudos platinimo tinklą visoje šalies teritorijoje. 1891–1903 m. caro valdininkai konfiskavo per 200 000 knygų, tačiau dauguma nelegaliai leidžiamos spaudos pasiekdavo Lietuvos gyventojus.

M. Jankus prisidėjo prie „Aušros“ leidybos ne tik organizuodamas išleidimą, platinimą, bet ir finansuodamas. „Kada aš Šliupą iš Genevos parsikviečiau geresniam sudavadyjimui „Auszros“ ant vietos, tuokart pinigų nebuvo nė grašio, nes Mikšas už pirmus 4 numerius, užmokėdamas, tur būti dar savo turėjo pridėti; už Nr. 5, 6, 7, 8,

9, ir 10 aš mokėjau įrinkęs buvau 150 mk., kiti mano locni pinigai“¹³ – rašė M. Jankus. O J. Šliūpas pasakodamas apie savo „prietikus prie „Auszros“ prisimena, kad kai „parodė man Jankaus vietą. Nuėjau. Jankus kontantas buvo, kad atvažiavau; bet nekontantas, kad pinigų neturėjau. [...] kas link „Auszros“ sutarėme taip: kas reikiant raštiškus darbus atlikęs, asz eisiu Jankui gelbėti prie ukės; už taiti asz turėsiu valgi ir gyvenimą pas Jankų“¹⁴. J. Šliūpas redagavo „Aušrą“ nuo 1883 m. Nr. 5 iki 1884 m. Nr. 3.

M. Jankus nuo 1884 m. Nr. 4 iki 1885 m. Nr. 8 pasirašinėjo atsakinguoju „Aušros“ redaktoriumi, tvarkė jos leidybą ir platinimą. „Kai Šliūpas į Ameriką išvyko, „Auszra“ perėjo rankosna Jankaus, kursai ją nuo gegužės 1884 m. iki rugpjūčio 1885 m. gana gerai rėdė ir iš dalies prisidėjo prie jos išplatavimo“¹⁵, – rašė savo atsiminimuose J. Basanavičius. M. Jankus, administruodamas „Aušrą“ susipažino su spaudos darbuotojais, užmezgė ryšius su knygnešiais ir kartu su J. Mikšu leisdamas 1884–1885 m. „Aušros“ kalendorius, sukaupė ne tik organizacinę, leidybinę, bet ir kūrybinę patirtį, kuri paskatino jį imtis savarankiškos leidybinės veiklos. Kai dėl finansinių ir organizacinių trukdžių sustojo „Aušra“ (1886 m. birželį išėjo paskutinis numeris), tuomet spalį M. Jankus Tilžėje lotyniškėmis raidėmis išleido mėnesinį laikraštį „Garsas“, tikėdamas, kad naujas laikraštis pratęs „Aušros“ tautos žadinimo, gimtosios kalbos išsaugojimo, dvasinio išsivadavimo ir tautos vienybės sklaidos misiją.

¹ „Garsas“, in: *Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius, 1997, p. 144.

² Tamošiūnas J., „Garsas“, in: *Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija (1832–1982)*, Kaunas, 1991, p. 121.

³ Romeris M., *Lietuva*: Studija apie lietuvių tautos atgimimą, Vilnius, 2005, p. 63.

⁴ *Ibid.*, p. 74.

⁵ Zemaitaitytė B., „M. Jankaus 150-metis“, in: *Voruta*, 2008, Nr. 19 (661), p. 1.

⁶ Kaunas D., „M. Jankaus leidybinė veikla iki spaustuvės įkūrimo (1879–1889)“, in: *Knygotyra*, 2014, Nr. 62, p. 245.

⁷ *Ibid.*, p. 246.

⁸ *Ibid.*

⁹ Basanavičius J., „Iš istorijos mūsų atsigailavimo (1873–1883)“, in: *Varpas*, 1903, Nr. 3, p. 69.

¹⁰ *Ibid.*, p. 51.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ Jankus M., „Šis tas apie „Auszros“ išleidimą ir platinimą“, in: *Varpas*, 1903, Nr. 3, p. 104.

¹⁴ Šliūpas J., „Mines apie mano prietikus prie „Auszros““, in: *Varpas*, 1903, Nr. 3, p. 85.

¹⁵ Basanavičius J., „Iš istorijos mūsų atsigailavimo (1873–1883)“, in: *Varpas*, 1903, Nr. 3, p. 74.

Tėsinys kitame numeryje

Muziejus laikrastyje Nr. 40 (457)

Laisvės statulai 130 metų

2016 metais sukanka 130 metų, kai buvo pastatyta Laisvės statula JAV. Tai buvo pirma objektas, kurį matė lietuviai XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje atplaukę į Niujorką. Laisvės statula simbolizuoja Laisvės nušvitimą pasaulyje ir yra vienas populiariausių turistų lankomų objektų Niujorke. 2015 metais ją aplankė apie keturis milijonus žmonių, o į miesto biudžetą įplaukė apie 200 milijonų dolerių. Jungtinių Tautų organizacija 1984 metais paskelbė Laisvės statulą Pasaulio paveldo objektu.

Statula, kurą suprojektavo prancūzų skulptoriaus Frederikas Augustas Bartholdis (Frederic Auguste Bertholdi, 1834–1904), padedant Gustavui Eifeliui (Gustave Eiffel, 1832–1923), suprojektavusiam

vidinį metalinį karkasą, buvo padovanota Jungtinėms Amerikos Valstijoms 1876 metais kaip Prancūzijos draugystės simbolis, minint JAV Nepriklausomybės 100-ąsias metines.

Dvidešimt antrasis JAV prezidentas Gruveris Klyvlendas (Grover Cleveland, 1885–1889) šią 93 metrų aukščio (statula yra 46,5 m aukščio, postamentas – 46,9 m) statulą oficialiai atidengė 1886 m. spalio 28 d. Laisvės saloje (anksčiau Bedloe sala). Varinėje statuloje vaizduojama moteris su stola ir karūna, turinčia septynis spyglius, reprezentuojančius septynias jūras ir kontinentus. Kairėje rankoje moteris prie savo kūno laiko lentelę, kurioje parašyta JULY IV MDCCCLXXVI (Liepos 4, 1776), o

Litografija. Laisva Lietuva. JAV, 1922 m. O. Seveliovo nuotr.

dešinėje laiko iškeltą fakelą.

Laisvės statulą 1865 metais sumanė prancūzų istorikas Eduardas Renė de Labulė (Edouard Rene de Laboulaye, 1811–1883), kuri simbolizuoję laisvę ir Prancūzijos bei JAV draugystę. A. Bartoldi

1875 m. pradėjo statulos kūrimą, kuris baigtas 1884 m. Skulptoriui pozavo jo žmona. Sukurta statula pradžioje buvo pastatyta Paryžiaus priemiestyje. 1876 m. Šimtmečio parodoje Filadelfijoje (JAV) A. Bartoldi eksponavo Laisvės statulos ranką su deglu. Vėliau atskiros statulos dalys buvo pastatytos Niujorko Madison Square parke ir padėjo rinkti lėšas paminklo statybai.

Viso buvo surinkta 2.500.000 frankų (250.000 dolerių). Statula buvo užbaigta Paryžiuje 1884 m. birželio 4 d. Vėliau ji buvo išmontuota į 350 atskirų dalių, kurios buvo sutalpintos į 214 dėžių ir išsiųsta į JAV 1885 metų pradžioje prancūzų fregata „Isere“. Statulai buvo panaudota 81.300 kilogramų vario ir 113.400 kilogramų gele-

žies. Iš viso statula sveria apie 255 tonas. Iš naujo ją sudėti užtruko keturis mėnesius.

Trakų istorijos muziejuje saugoma per 10 atvirukų, kuriuose pavaizduota Laisvės statula. Šį kartą pristatoma K.Klepackio spalvotą litografiją spausdintą JAV 1922 metais. Pirmame plane pavaizduota ant balto žirgo jojanti lietuvaitė, rankoje laikanti tautinę vėliavą, apačioje užrašas „LAISVA LIETUVA“, o tolumoje, anapus vandenyno – Laisvės statula. Tai graži dviejų valstybių Laisvės troškimo sąsaja.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Lietuvos kariuomenės istorija

Prieškario fotografijų albume – karininkų šeimų moterys

Baigiantis 2016-iesiems, minint Lietuvos kariuomenės dieną, pasirodė naujas su jos istorija susijęs leidinys – „Lietuvos karininko fotoalbumas. 3. Karininkų šeimų moterys XX a. 3–4 dešimtmetyje“. Mintimis apie jį sutiko pasidalyti sudarytojai, įžanginių tekstų autoriai – Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros docentas dr. Vytenis Almonaitis ir Kauno technologijos universiteto Filosofijos ir psichologijos katedros docentė dr. Junona Almonaitienė.

Rengti ir leisti „Lietuvos karininko fotoalbumą“ seriją sudarytojus paskatino giminės archyvuose išsaugota gausi prieškarinio Lietuvos karininko šeimos fotografijų kolekcija. Trečioji jo dalis skirta karininkų šeimų moterims – motinoms, draugėms, žmonoms, dukroms. Leidinio pagrindas – Lietuvos kariuomenės kapitono, Šaulių sąjungos nario Juozo Zaborsko (1906–1989), fotografo mėgėjo, paties darytos ir surinktos nuotraukos. Albumas papildytas fotovaizdais iš Miko Rėklaičio (1895–1979), Prano Gladučio (1893–1939), Pijaus Dovydaičio (1898–1983) ir kitų karininkų šeimų albumų. Kai kuriose nuotraukose atpažistami žymių asmenybių – rašytojo, kunigo Juozo Tūmo-Vaižganto, rezistentų Aleksandro Milaševičiaus, Jono Semaškos ir kitų veidai. Pasak sudarytojų, šis leidinys – nedidelis žingsnelis, tiriant karininkų šeimų moterų padėtį ir vaidmenį prieškarinės Lietuvos visuomenėje, tai nušviečiančių šaltinių publikacija.

Istorija, pasakojama vaizdais

„Pradėjus tyrinėti ikonografinę medžiagą – nuotraukas – į akis krito tai, kad moterys jose visada pasitempusios, pasipuošusios, net ir tuomet, kai „rūpinasi“ savo daržo lysvėmis, nekalbant apie išskylas su bičiulėmis į gamtą ar šeimos rate švenčiamas Velykas,

Gimnazistės, karininkų dukros Elvyra Namikaitė (kairėje) ir Aldona Gladutytė, lydimos vietinio karaimo, apžiūrinėja Trakų Salos pilį. 1940 m. gegužė-birželis. Nuotr. iš A. Gladutytės-Aglinskienės fotoarchyvo

Kalėdas. Pažvelgus giliau, tampa aišku, kad tam tikro įvaizdžio išlaikymas, siekis atitikti viešai anuomet deklaruotus visuomenės lūkesčius ir nusistovėjusias normas buvo ne tik malonumas, bet ir nelengva pareiga“, – sako doc. dr. J. Almonaitienė.

Pasak jos, išorė atspindi tik dalį šios socialinės padėties moterų turėtų pareigų ir gyvenimo būdo ypatumų. Palaikomos bei skatinamos vyrų tiek šeimose, tiek valstybės mastu, jos aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos ir daugelio kitų visuomeninių organizacijų veikloje, tačiau daugiausia jų buvo susibūrusios į 1925 m. įsteigtą Karininkų šeimų moterų draugiją. Jai 1935-aisiais suteiktas kunigaikštienės Birutės vardas.

Draugijos veikla apėmė karitatyvinį darbą, paramą karo medicinos tarnyboms, kultūrinius renginius, švietimą ir ugdymą, viešas diskusijas etikos bei tradicijų klausimais. Svarbus veiklos aspektas buvo tautiško propagavimas, be kita ko, pasireiškęs tautinių drabužių išgijimu ir pritaikymu įvairiomis progomis, dėmesiu jų estetikai bei dėvėjimo normoms. Publikuojamos nuotraukos atspindi moterų vaidmenį visuomenėje XX a. 3–4 dešimtmečiais, jų indėlį ugdati jaunimą, sugebėjusį tuomet įdiegtas vertybes perteikti ir vėlesnėms kartoms, 1990-aisiais atkūrusioms Lietuvos Nepriklausomybę.

„Moterys – jos tokios, kaip visada!..“

Išleidus fotoalbumą, doc. dr. J. Almonaitienė teigia sulaukusi daug klausimų ir kaip psichologė: kodėl atkreiptas dėmesys būtent į karininkų šeimų moteris XX a. 3–4 dešimtmetyje, ar galima palyginti kariškių šeimų moterų vaidmenis tada ir dabar. „Norint šiuos vaidmenis palyginti, reikėtų atlikti išsamesnius tyrimus“, – sako psichologė. „Džiaugiuosi, kad šiuo leidiniu pavyko atkreipti dėmesį ir į kariškių šeimų narių situaciją mūsų dienomis. Manau, kad dalis psichologinių aspektų tada ir dabar – gana panašūs. Šiuolaikiniai tyrėjai įvardija tokias problemas, kaip šeimų išgyvenamas stresas dėl dislokacijos vietų keitimo, ilgalaikių komandiruočių, pavojingų misijų ir pan. Problemos lengviau įveikiamos neužsidarant siaurame rate, imantis įvairios veiklos. Labai pradžiuogino nuoširdi vienos skaitytojos reakcija į prieškarines fotografijas: „Moterys – jos tokios, kaip visada!..“

Mikroistorijos nusipelno dėmesio

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad knygoje pasakojamos gana asmeniškos istorijos. Ne veltui J. Zaborsko vaikaitė Vilniaus dailės akademijos docentė, menotyrininkė dr. Vaida Almonaitytė-Navickienė viename iš įžanginių tekstų teigia, kad publikuojama fotografijų rinkinį dera traktuoti ir kaip kartų bendrystės formą, tam tikrą laiko tėkmės įžeminimą. Beje, fotoalbumą papildantys tekstai atveda iki šių dienų: pabaigoje pateikiamoje trumpoje Editos Zaborskytės-Almonaitienės biografijoje ryškėja šiandieninės Ldk Birutės karininkų šeimų moterų draugijos atsikūrimo 1991-aisiais kontūrai, jos pastarųjų dešimtmečių tikslai bei kaita, taip pat tebelaukiantys išsamesni tyrimų.

Todėl neverta ignoruoti ir daug platesnės tiek leidinyje pristatomų, tiek kitų mikrois-

Kauno VI gimnazijos gimnazistės plaukia apžiūrėti Trakų Salos pilies. Pirmą iš dešinės – Aldona Gladutytė. 1940 m. gegužė-birželis. Nuotr. iš Aldonos Gladutytės fotoarchyvo

Edita Zaborskytė: tėveli, ateik pažiūrėti! 1939 m., Kaunas, Lampėdžiai. J. Zaborsko nuotr.

Simpatiją kalbina leitenantas Jonas Semaška (1945 m. tapo partizanu, 1947 m. sušaudytas). Apie 1933–1934 m., Ukmergė. J. Zaborsko nuotr.

torijų svarbos – jų gebėjimo atkreipti dėmesį į žymiai platesnius reiškinius. Nuotraukose atsispindinti karininkų šeimų buitį, laisvalaikis, renginiai rodo to meto išsilavinusių moterų dėmesį buities kultūrai, suformavusį įgūdžius, daugeliui „smetonišku šeiminiškių“ leidusius išmaitinti šeimas per karą bei pokarį. Mokykliniai renginiai ir išvykos skatina susimąstyti apie galimybes pažinti istoriją ją „pačiupinėjant“.

Pasirodžius fotoalbumui jo sudarytojai teigia sulaukę ne vieno skambučio ir laiško iš žmonių, taip pat išsaugojusių vertingus asmeninius fotoarchyvus. „Deja, juos publikuoti, kaip kad daugelis norėtų – šiuo metu itin sudėtinga, nes išleisti kokybišką leidinį yra brangu“, – sako doc. dr. V. Almonaitis. Jis pažymi, kad ir moterų temai

skirtas „Lietuvos karininko fotoalbumas“ išleistas privačių rėmėjų, iš dalies – pačių sudarytojų lėšomis, Lietuvos kultūros taryba prašymą iš dalies jį finansuoti atmetė. Tačiau istorikas ragina optimistiškai žiūrėti į ateitį ir jau dabar pasirūpinti, kad vertinga informacija apie išlikusius vaizdus nebūtų prarasta. „Būtina užrašyti, kokie asmenys ir įvykiai matomi nuotraukose, kas jų autoriai, sukūrimo aplinkybės ir kita, – sako doc. dr. V. Almonaitis, – nes nuotrauka be aprašo, deja, netenka didžiosios dalies savo vertės“.

Tad belieka nupūsti dulkes nuo savo šeimos nuotraukų rinkinių ir imtis darbo. Jis gali pasirodyti esąs kur kas įdomesnis, nei tikimės!

„Vorutos“ informacija

Lietuvos istorijos sukaktys

800 metų nuo pirmojo kryžiaus žygio prieš prūsus ir 750 metų nuo Mindaugo sūnaus nužudymo

Prasidedantis 2017-iejis, kaip ir visada, primins mums keletą svarbių istorinių datų, įvykių, kurių jubiliejines sukaktis šiemet minėsime. Priminsiu, kad tikru jubiliejumi turi teisę vadintis tik kas 50 metų minimos sukaktys, o ne tai, ką jubiliejais vadina, pavyzdžiui, LRT laida „Istorijos detektyvai“, nevengianti „jubiliejais“ vadinti ir sukakčių kas 5-erius metus.

800 metų šiemet sukanka nuo pirmojo kryžiaus žygio prieš prūsus paskelbimo – tai solidžiausia sukaktis 2017-aisiais. 1217 m. kovo 3 d. popiežius Honorijus III įgaliojo pirmąjį Prūsijos vyskupą Kristijoną rinkti kryžininkus ir suteikti jiems tokius pačius atlaides, kaip vykstantiems į Palestiną. Pats šia ir vėlesnėmis bulėmis paskelbtas kryžiaus žygis buvo surengtas 1222–1223 m., jau pasibaigus penktajam kryžiaus žygiui prieš musulmonus (1217–1221), kuris buvo organi-

zuojamas ir vykdomas lygiagrečiai. Kryžiaus žygyje dalyvavo svarbiausi to meto Lenkijos kunigaikščiai – Krokuvos ir visos Lenkijos kunigaikštis Lešekas Baltasis, Silezijos Henrikas Barzdotosis, Mazovijos Konradas I, Pamario Sventopelkas. Žygis baigėsi nesėkme bei prūsų keršto žygiais į Lenkiją. Tai pastūmėjo lenkus kreiptis pagalbos į Vokiečių ordną, kuris nuo 1231 m. pradėjo Prūsijos nukariavimą ir ėmė pats organizuoti kryžiaus žygius bei kurti Prūsijoje savo valstybę. Galiausiai jis tapo sunkiai išsprendžiama problema bei mirtinu priešu ir pačiai Lenkijai, o prūsus šie nukariavimai privertė ne tik krikštytis, bet ir tapti vokiečių vergais, suvokietėti ir ilgainiui visai išnykti.

750 metų sukanka nuo Mindaugo sūnaus Vaišalgo (Vaišelgos) nužudymo Volynės Vladimire 1267 m. (galbūt gruodžio 9 d.). Ši nevienareikšmiška ir istorijoje vis dar dera-

mos vietos nerandanti asmenybė yra susijusi su gan reikšmingomis mūsų istorijos paslaptimis. Mindaugo Lietuva, galima būtų sakyti, suskilo į tris Lietuvas – pagonišką Almino Lietuvą – Žemaitiją, katalikišką Mindaugo karalystę ir stačiatikišką Vaišalgo Lietuvą. Vaišalgas, gavęs iš tėvo valdyti nukariautą Naugarduką stačiatikiškose žemėse, pats susižavėjo stačiatikybe, tapo ne tik krikščionimi stačiatikiu, bet ir vienuoliu bei nesutarė su tėvu dėl religinės politikos. Įstojęs į vienuolyną jis buvo pasitraukęs iš politikos, atsiskęs Naugarduko kunigaikščio titulu ir iškeliavęs į piligriminę kelionę, tačiau vėliau grįžo ir įkūrė Naugarduko žemėje pirmąjį Lietuvos valstybėje krikščionišką vienuolyną Laurušavę, prie Nemuno, „tarp Naugarduko ir Lietuvos“. Šio vienuolyno kultūrinė reikšmė tik dabar pradėdama atrasti. Ją pastaruoju metu ypač akcentavo literatūrologas Algimantas

Bučys, atskleidęs, kad jame jau Mindaugo laikais buvo kuriama literatūra, įskaitant pirmąją Lietuvos valstybėje sukompiliuotą pasaulio istoriją – 1262 m. chronografą, į kurią įrašytas ir lietuviškas Sovijaus mitas. Nepaisant įstojo į vienuolyną, kas teoriškai reiškė galutinį ir negrįžtamą pasitraukimą iš politinio gyvenimo, po Mindaugo nužudymo Vaišalgas atidėjo savo vienuoliškus įžadus trejiems metams ir 1264–1267 m. užėmė valdžią Lietuvoje, tapdamas vieninteliu istorijoje Lietuvos valdovu stačiatikiu. Atėjus metui grįžti į vienuolyną, Vaišalgas bandė atiduoti sostą savo sesers vyrui Švarnui Danilovičiui, tačiau Lietuvoje valdžią užėmė Traidenis, o Volynėje pats Vaišalgas buvo nužudytas Švarnui Lietuvos sosto pavydėjusio pastarojo brolio Levo Danilovičiaus.

Tomas BARANAUSKAS

Asmenvardžiai – Lietuvos kultūros paveldas

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Habil. dr. Kazimieras
Garšva

2017 m. sausio 12 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius atsakė į Seimo narių klausimus. Kalbėdamas apie 2010 m. Seimo balsavimą dėl asmenvardžių rašybos dokumentuose Užsienio reikalų ministras, pažeisdamas Konstituciją ir nesilaikydamas savo kompetencijos, pavadino gėdingais, sakydamas: „dėl to man gėda ir esu pasirengęs dar kartą dėl to atsiprašyti“. Tuomet Seimas toliau svarstyti pasirinko įstatymo projektą, kuris nepažeidžia Konstitucijos ir vardus, pavardes dokumentuose nustatyta tvarka leistų rašyti pageidaujama kalba, tačiau ne vietoj valstybinės lietuvių kalbos.

Oficialiai ministras turi reikšti valstybės, o ne asmeninę ar partijos poziciją. Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“ (14 str.). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įrodė, kad „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas“ (1999-10-21 nutarimas). Lietuvių kalbos specialistų sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu 2015 m. papildomai išaiškino: Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose turi būti rašomi lietuviškais rašmenimis (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Lietuvių kalbos instituto mokslo tarybos sprendimai).

Galimybė vartoti vardą ir pavardę pagal tautinės mažumos kalbos skambesį (tarimą) numatyta Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartyje. Tokią tvarką nepažeidžiančia Europos Sąjungos teisės aktu dar 2011-05-12 pripažino ES Teisingumo Teismas ir kitos institucijos. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) aktyvistai nenori net surusintų pavardžių pagal Lietuvos įstatymus rašyti lenkiškai: *Kvietkovskij* nesirašo *Kvietkovski*, *Jedinski* – *Jedinski*, *Tomaševskij* – *Tomaševski*.

2017-01-12 Lietuvos užsienio reikalų ministro susitikime su Seimo nariais svarbiausios temos buvo Astravo atominės elektrinės statyba ir kiti reikalai, bet Lietuvos ir Lenkijos konfliktavimu suinteresuota žiniasklaidos dalis iš konteksto išėmė ir labai išplėtojo kelis ministro sakinius vien apie Lietuvos asmenvardžių rašybą. Net keturis kartus kartota, jog Lietuvoje originalo forma nerašomos nelietuviškos pavardės, tarp jų ir lenkiškos. Bet lenkų kalbos dėsnius ir raidą atitinkančių pavardžių Lietuvoje yra ne daug – dauguma mūsų pavardžių susidarė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) pagal jos tvarką: vienodas pavardės turėjo ir lietuviai, ir lenkai (plg. Z. Zinkevičius, *Lietuvių antroponimika*, V., 1977, p. 243–250; *Vilnijos lenkakalbių pavardės*, V., 2012, p. 24–41, 352).

Daugiausia mūsų pavardžių užrašyta kirilica LDK raštinių kalba, lietuviškai, lenkiškai, rusiškai, todėl autentiškais (originaliais) laikomi asmenvardžiai, vartoti ir išgalėję gimtąja (šnekamąja) lietuvių kalba. Lenkijoje pavardės XVI a. (pirmiausia) taip pat buvo oficialiai užrašytos lotynų kalba, bet dabar originalioms laikomos pavardės valstybine lietuvių kalba.

Lenkijos spaudos agentūros iškraipyti, skubiai išplatinti nepagrįsti ir perdėti ministro pažadais (plg. *Kurier Wileński*, 2017-01-13, p. 3) kursto pažeisti Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus, valstybingumą, teritorijos vientisumą, todėl Lietuvos URM paskelbtą dezinformaciją turi atitaisyti ir daugiau valstybės vardu nedalinti jokių prieškonstitucinių išpareigojimų.

Dar 2014-01-12 tinklapyje *lyrtas.lt* buvo pranešta, kad užsienio reikalų ministras L. Linkevičius ruošėsi nesilaikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų, Seimo nario priešais ir galbūt savavališkai žadėti keisti Lietuvos Respublikos piliečių pavardžių rašybą. Jis galėtų pasiūlyti tik minėtas surusintas pavardžių galūnes, piliečiams pageidaujant, rašyti lenkiškai be priebeisio j. Galima dar priminti, kad lenkiškai besimokantiems 2 proc. lenkų mokinių yra įsteigta 10 proc. Lietuvos gimnazijų.

2015-11-04 „Talka: už Lietuvos valstybinę kalbą“ Vyriausiajai rinkimų komisijai (VRK) pateikė 69 244 piliečių parašus, bet iš viso jų buvo per 70 000. Dalis pasirašiusių piliečių nenorėjo nurodyti tik savo asmens kodo, neužpildė kurios nors grafos, neaiškiai kda nors parašė ir dėl to formaliai nebuvo įskaityti į bendrą skaičių. Dar per 30 000 naujų piliečių pasirašė Reikalavimą ginti Lie-

tuvos Respublikos valstybinę kalbą ir teritorijos vientisumą bei nedalomoumą, kur yra tie patys reikalavimai (kiti 40 000 parašų gali kartotis, todėl jų neminime). Taigi iš viso 100 000 piliečių parašų yra Lojalumo pareiškimas Tėvynei Lietuvai ir reikalavimas ją stiprinti. Tai 100 000 parašų Lietuvos Respublikos 100-mečiui.

Dokumentus sąmoningai pasirašė visų Lietuvos seniūnijų, visokio amžiaus, daugelio specialybių, tautybių Lietuvos Respublikos piliečiai, per 1 000 mokslininkų. Palaikančių šią idėją yra žymiai daugiau, bet daugelis pasirašyti negalėjo ar nespėjo dėl informacijos blokados, negalėjo sureaguoti užsienyje. Tai yra tikrasis dabartinės Lietuvos elitas, kuris nori išlaikyti Nepriklausomą demokratine Lietuvos Respubliką ir deda pastangas tai įgyvendinti.

Asmenvardžiai lietuvių kalbos abėcėlė rašomi jau trečiąjį šimtmetį. Mes gaišome ne dėl vienos *w*, kaip skelbė Rimvydas Valatka (nors ir jis rašyti „autentiškai“ *Wolodko* nebenori). Mes reikalaujame nepriekaištingai laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Valstybinės lietuvių kalbos ir kitų įstatymų, sutarčių dėl valstybinės kalbos funkcionavimo:

1) nekeisti dabartinės lietuvių kalbos abėcėlės, galutinai susiformavusios prieš 111 metų, nekeisti rašybos, tarties principų, registrų, neįvedinėti naujų raidžių ir sumaišties valstybėje, 2) išlaikyti pirmojoje Lietuvos Respublikoje nusistovėjusią vardų, pavardžių rašybą, 3) nekraipyti autentiškų Lietuvos vietovardžių ir nekeisti civilinio kodekso, 4) neįvedinėti 3 valstybinių (regioninių) kalbų, dvikalbių, trikalbių gatvių, vietovių užrašų, nekurti teritorinių autonomijų.

Eidama į kompromisus, „Talka“ pasiūlė pagrįstų piliečių pageidavimų jo paso kitų įrašų skyriuje vardą (vardus) ir pavardę rašyti ir kita kalba lotyniško pagrindo rašmenimis arba perrašius juos lotyniško pagrindo rašmenimis pagal piliečio pasirinktą transliteravimo sistemą (jei piliečio pageidaujamoje kalboje vartojami ne lotyniško pagrindo rašmenys). Ta pačia tvarka siūlyta rašyti ir kitoje asmens tapatybės kortelės pusėje. Daug piliečių ši Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo (Nr. XII-1519) 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto siūlė tikslinti.

Atsižvelgdami į organizacijų ir piliečių pageidavimus, siūlome asmens dokumentų papildomum įrašyti taisykles: 1) rengiant ir vykdančiam šias taisykles dalyvauja „Talkos“, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) ir Vyriausybės atstovai, 2) visas išlaidas dėl papildomum įrašų dokumentų įrašų atlygina pageidaujantis asmuo, 3) leisti piliečiui pasirinkti, kur papildomi įrašai rašomi – a) pase arba asmens tapatybės kortelėje, b) ir pase, ir asmens tapatybės kortelėje, 4) papildomais įrašams atlikti pateikiami papildomi oficialūs visiškai pagrįsti dokumentai, 5) okupacinių režimų prievarta atlikti asmenvardžių pakeitimai negalioja, 6) atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Vyriausybės, VLKK, Lietuvių kalbos instituto parengtas vardo rašybos taisykles.

Nepriklausomai nuo buvusių valdžių lietuvių raštija išlaikė tęstinumą. 1882 m. aušrininkai patikslino 10 garsų rašybą, atsisakydami lenkiškų raidžių ir t. t.: nuo tol ta pačia reikšme vartojamos raidės *č*, *š*, *ž*, *v*, *l*, *ė*, *q*, *e*, *i*, *ų*. Vėl „grąžinti“ lenkiškas raides į lietuvių kalbos paveldą Nepriklausomoje demokratinėje Lietuvos Respublikoje, paneikinant knygnešių gadinės iškovojimus, būtų labai nemoralu ir neetiška.

Nesąmonė, kad žmogaus vardas ir pavardė – tik jo privati nuosavybė. Tikriniai žodžiai (vardynas, onomastika) yra kalbos dalis, kuria naudojasi visi kalbos vartotojai.

Neteisinga asmenvardžius painioti ir su prekių ženklais, atkeliavusiais iš kitų šalių ir parašytais jų rašyba (plg. *Svedbank*). Taip tomaševskininkus remianti UAB, pasivadinsi Europos žmogaus teisių fondu, net asmenvardį *Barzda* pradėjo skaityti *Bažda* ir skelbia, jog Registrų centras įregistravęs jau per 8 000 nelietuviškai užrašytų vardų ir pavardžių.

Pavardžių nulietuvinimo šalininkai primygtinai agituoja, kad „nelietuviškus“ asmenvardžius nelietuviškai reikia ir rašyti. Bet daugelio katalikų vardai yra hebrajiškos, graikiškos, lotyniškos ar germaniškos kilmės, o per 70 proc. lietuvių, Lietuvos lenkų pavardžių pirmiausia užrašytos LDK raštinių lotynų, vokiečių, rusėnų, vėliau ir lenkų, rusų kalbomis, tų kalbų rašyba. Kiekvienas archyvuose, senuose kapuose gali rasti savo protėvių neautentiškas, iškraipytas pavardes, carų, Žečpospolitos laikais užrašytas rusiškai, lenkiškai ir t. t. Bet tos prievartinės rašybos negalima vadinti autentiška, originalia, kaip ir užrašymų *Witold*, *Olgierd* bei daugelio kitų. Raštininkai, nemokėjusieji lietuvių kalbos, mūsų vardyną labai iškraipė.

Socialdemokratų projektas tik apgaulingai pridengiamas tomis trimis raidėmis. Vien lenkų „aktyvistams“ ir gal maždaug trečdaliui Lietuvos lenkų reikia ne tik vienos iš jų, bet dar septynių naujų. Dėl to pripažįstami visi okupantų archyvai su iškraipytais asmenvardžiais, o jų rašymo taisyklės parengtų ne tam įgaliota Kalbos komisija, bet socialdemokratų Vyriausybė, informacinės sistemos. Taigi naujų raidžių galėtų atsirasti per 150, kurios nuskandintų 32 lietuviškas raides. O kas tada tas naujoves mokėtų ištarti, skaityti, rašyti, kas ir kiek už jas apmokėtų?

Civilinio kodekso pakeitimu žadama ne pagal lietuvių kalbos taisykles rašyti ir etninių lietuvių žemių tradicinius vietovardžius, pažeidžiant Konstitucijos 10, 14, 29 str., Valstybinės kalbos įstatymo 14, 16, 17 str. Jeigu vėl būtų pripažintos iškraipytos vietovardžių formos *Wilno*, *Kowno*, *Memel*, *Szawli*, *Poniewież* ir t. t., reikšti, kad Lietuvoje jos Konstitucija ir įstatymai nebegalioja.

Dėl įstatymų vykdymo skelbiamos dar trys netiesos: kad Lietuva esą nesilaikanti Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, sutarties su Lenkija ir kad Lenkijos lietuviai savo vardus ir pavardes gali rašyti autentiškai. Minėta Konvencija leidžia tautinei mažumai priklausanti asmens pavardę rašyti pagal tarimą oficialios kalbos rašmenimis (komentaras 68 punktas), pagal šalių teisinės sistemos nustatytas sąlygas (11 str.) ir kaip tik reikalauja nepažeisti daugumos gyventojų teisių (20 str.), ypač valstybių suvereniteto, lygybės, teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės principų (21 str.).

Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties įpareigoja gerbti valstybių suverenumą, teritorijų vientisumą, nesikišti į vidaus reikalus (1, 2 str.), vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį (14 str.). Lietuva taip ir daro, o Lenkija sutarties iki galo nevykdo: lietuvių vardai, pavardės lenkinamos fonetiškai, darybiškai, morfologiškai, o autentiškai užrašyti asmenvardžiai jų teisineje sistemoje negalioja. Tarp Varšuvos ir Punsko yra apie 1 000 gyvenviečių vardų ir bent 50 000 sulenkintų baltiškų, daugiausia lietuviškų asmenvardžių.

Krykštaujantiems, kad „pavardės originalo kalba su *w* ar net *l* dar 1938-aisiais įstatymu įteisino tautos vado Antano Smetonos valdžia“ (R. Valatka, *www.delfi.lt*, 2015-11-08), reikėtų žinoti, kad tas po Lenkijos ultimatumo įstatymui priimtas sakinelis nebuvo vykdomas. Kai tomaševskininkams teismui reikėjo rasti bent vieną pasą su tokiu įrašu, jiems nepavyko to padaryti. Iš tikro tada buvo vykdomas ne pavardžių nulietuvinimas, o atlietuvinimas. A. Smetonos ir R. Valatkos labai gerbiamas Antanas Salys rašė: „tikram lietuviui jo pavardė, sugadinta tautos priespaudos ir vargo laikais, negali būti kas „giliai sava ir dėl to brangu [...], pavardžių atlietuvinimas didelė nepriklausomos Lietuvos dovana tautai jos 20 metų nepriklausomybės sukakčiai paminėti“ (A. Salys, *Raštai*, t. 2, Roma, 1983, p. 65, 70).

1937 m. lapkričio 11 d. pavardžių atlietuvinimo įstatymo projektas tautos atstovų buvo pateiktas Seimui ir pripažintas svarstytinu, sakant „geriau be dalies, negu be garbės“. Apie jokią pavardžių rašybą „originalo kalba“ nešnekėta. Įsitikinta, kad su Vilniumi 1939 m. atgautose etninėse lietuvių žemėse lenkiškų asmenvardžių beveik nėra.

1939 m. A. Salio vadovaujama 12 kalbininkų komisija nustatė autentiškas Rytų Lietuvos pavardes ir lietuviška rašyba jas rekomendavo rašyti Lietuvos pasuose (žr. „Vilniaus krašto pavardės, Vilniaus krašto gyvenamųjų vietų vardai“ – A. Salys, *Raštai*, t. 2, Roma, 1983, p. 303–488, 571–670). Nemenčinės ir Šalčininkų iškraipyti pavadinimai dvikalbėse lentelėse pagal jokią 1938 ar 1939 m. Lietuvos įstatymą taip pat nebuvo numatyti rašyti.

Užsieniečių asmenvardžių, kurie netraukiami į Lietuvos registrus ir kurių pavardės galime rašyti kaip norime (t. y. pagal kontekstą), nereikia painioti su Lietuvos piliečių asmenvardžiais, kuriuos socialdemokratų įstatymo projekte numatyta traukti į registrus. Tada svetimos raidės gali pakliūti visur – į spaudą, visus kitus dokumentus ir t. t., tada jas turėtų išmokyti beveik visi piliečiai, pirmiausia visų sferų valdininkai, medicinos, tvarkos apsaugos, švietimo ir visi kiti darbuotojai. Visi jie, ir net mokiniai, studentai turėtų mokytis naujų raidžių, o tai ir yra tradicinės abėcėlės pildymas arba keitimas.

Dar mokslininkui netinka minėti tik sau naudingų faktų ir nutylėti sau nenaudingus dalykus. Juk vyko du kalbininkų seminarai dėl asmenvardžių ir ten buvo išsamiai pagrįsta, kodėl Lietuvos asmenvardžių rašybą netikslinga keisti. Pakankamai išspausdinta ir straipsnių ta tema. Pasaulio lietuvių suvažiavimas 2015 m. dėl to priėmė ir pagrįstą rezoliuciją. 2009 m. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto taryba patvirtino (protokolas Nr. 48) lotynų kalbos vadovėlių, kuris informavo, kad **lotynų kalboje oponentų reklamuojamos raidės *w* iš viso nebuvo**. Raidė *q* buvo tik junginyje prieš *u* ir tarta *k* (kaip ir *raidės k*, *c* kitose pozicijoje), o *x* nevar-tota žodžio pradžioje ir tarta *ks*, *gz*, pvz.: ***axis* [aksis], *rēx* [reks], *exāmen* [egzamen]**.

Gera, kad dekanas remiasi mano rašytu „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos“ abėcėlės skyreliu (tos gramatikos iš viso yra 5 leidimai), bet negerai, kad mano mielo fakulteto vadovas nori pažeisti autoriaus teises ir mane savavališkai išbraukti iš bendraautorio. O be reikalo, nes to 19 puslapio išnaša nieko negali padėti įrodinėjant svetimų raidžių galimybę Lietuvos asmenvardžiuose. Apie 70 proc. lietuvių pavardžių (kaip ir Smetonos) yra ne visai lietuviškos, tik perimtos ir adaptuotos, bet visur vartojamos ir šiais laikais jau laikomos lietuviškomis, vartojamos visuose lietuviškuose tekstuose. Minėtoje gramatikoje kalbama apie literatūrą, alfabetinius sąrašus, taigi išnašoje iš tikro daugiausia minima svetimų kraštų literatūra su ne Lietuvos piliečių pavardėmis. Ta išnaša neleidžia legalizuoti autonomininkų kėslų.

Diskusijas dėl asmenvardžių rašybos reikėtų baigti atsižvelgiant į naujausius mokslo darbus. Žymiausias asmenvardžių tyrinėtojas akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius įrodė, kad pavardžių skirstymas į vadinamąsias „lietuviškas“ ir „nelietuviškas“ kilmės pavardes nėra tikslingas, nes ir pati „nelietuviškiausia“ mūsų pavardė dažnai turi lietuviškų elementų (*Lietuvių asmenvardžiai*, 2008, p. 624). Informaciją apie mokslo turi skleisti ne tendencingi diletantai, bet objektyvūs mokslininkai.

¹ J. Dumčius, K. Kuzavinis, R. Mironas, *Elementa Latina*, ketvirtasis ir papildytas leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 27–31, 294–303.

Šaltinis – <<http://alkas.lt/2017/01/19/k-garsva-asmenvardžiai-lietuvos-kulturos-paveldas/#more-273872>>.

Dėl Vytauto PŪRO mirties nuoširdžiai užjaučiame žmoną Ramutę Purienę, dukrą Aldoną Cesevičienę ir jos šeimą, sūnų Marijoną ir jo šeimą, sūnaus Algirdo vaikus, seserį Danutę Dikčienę ir jos šeimą.

Vinkšnabrasčio kaimo (Širvintų r.) buvę bendraamžiai ir kaimynai

Liauda – literatūroje naudojamas, bet istorijai dar mažai žinomas regionas

Atkelta iš 1 p.

nis romanas „Tvanas“ dukart išleistas lietuvių kalba: 1900 ir 1936–1938 m. Legenda apie Liaudos bajorus įdomi ir graži, tik praeityje ji tarnavo tikrai ne mūsų tautų – Lietuvos ir Lenkijos – vienybei ir draugystei. Anot Didžiojo Seimo palikuonių organizacijos atstovo Kšyštofo Bistramo (*Krzysztof Bystram*), reikia užmiršti, kas blogo buvo praeityje ir ieškoti abiem tautoms naudingų sprendimų, kurti Europą, kuri taptų visų tautų namais.

Lenkijoje 2016 m. buvo paskelbti rašytojo Henrico Senkevičiaus metais. Renginiai, skirti rašytojui, neaplenkė jo romanų herojų krašto – Lietuvos. 2016 m. lapkričio 25 d. Dovidė Barvičiūtė *Sekundė.lt* rašė, kad Bistrampolio dvaras, kartu su režisieriumi Tadeušu Bistramu, kviečia dalyvauti renginiuose, skirtuose Liaudos dainiaus, Nobelio premijos laureato Henrico Senkevičiaus 100-osioms mirties metinėms paminėti. Ta proga dvare bus pristatytas bendras Lietuvos ir Lenkijos dokumentinis filmas „Lietuviški Tvano keliai“. Buvo išsiuntinėti kvietimai, kuriuose Panevėžio rajono meras Povilas Žagunis kartu su dokumentinio filmo „Lietuviški Tvano keliai“ kūrėjais, prodiuseriu – kunigu daktaru Rimantu Gudeliu (Lietuva), režisieriumi – Tadeušu Bistramu (*Tadeusz Bystram*) (Lenkija) ir Panevėžio Gerų naujienų televizija maloniai kvietė atvykti. Tai buvo tarytum rašytojo pagerbimo, įvykusio 2016 m. rugsėjo mėnesį Vadaktuose (Radviliškio r.), tąsa. Lenkijoje net buvo sukurtas maršrutas norintiems aplankyti vietas, aprašytas garsiojoje trilogijoje „Ugnimi ir kalaviju“, „Tvanas“, „Ponas Volodyjevskis“. „Tvane“ aprašyti ne tik Vadaktai, bet ir Sidabravas, Pociūnėliai, esantys Radviliškio rajone, bei Rodai ir Mitriūnai, Krekenava, Upytė, Valantovičiai, esantys Panevėžio rajone. Deja, Tadeušo Bistramo filme nebuvo rodytas Biliūnų (*Billewicz*) dvaras, o prof. A. Bumblauskas tą aplinkybę pakomentavo paslaptingai ir nesuprantamai. Tačiau žmonėms įdomi tik tiesa...

Bistrampolio dvaras pasirinktas Tadeušo Bistramo filmo pristatymui neatsitiktinai, nes būtent iš Bistrampolio keliavo rašytojas būsimų savo knygų herojų keliais. Rašytojas prie Liaudos, Šuojos ir Nevėžio upių įkurdino garsiąją Bilevičių giminę, o Olenką Bilevičiūtę – Vadaktuose (jos giminei priskyrė Mitriūnų, Liubičių dvarus, jie buvo netoli smulkiosios Liaudos bajorų). Liubičiųuose gyveno romano herojus Kmitas, Pociūnėliuose – Goštautai, Valmančiuose – Butrimai, Gasčiūnuose – Gocevičiai, Mariezuose – Stakjonių giminė, Drašeikiuose ir Mazguose gyveno Damoševičiai. Be to, romane minimi ir stambesni bajorai: Sologubai (*Sołohuby*), Montvillos (*Montwiłłowie*), Šillingai (*Schyllingowie*), Koryznos (*Koryznowie*), Sicinskiai (*Sicińscy*), kurių palikuonys iki šiol gyvena Lietuvoje ir kalba lietuviškai. Tai kas gi buvo ta Liauda, aprašyta Senkevičiaus romanuose?

Liauda

Henrikas Senkevičius studijavo Varšuvos universitete istoriją. Jo romane „Tvanas“ pirmieji 150 puslapių skiriami Liaudos bajorams, jų žygdarbiams, kai jie 1656 m. pirmieji sukilo prieš švedus visoje Abiejų Tautų Respublikoje (Žečpospolitoje). Filmo kūrėjai Liaudos bajorų atsiradimą sieja su Vytauto laikais ir tvirtina, kad tai buvo lenkų bajorai, atkelti į Nevėžio apylinkes ginti Lietuvos nuo kryžiuočių.

Būtina išsiaiškinti pavadinimo *Liauda* reikšmę. Istoriografijoje gyvenvietės pradžią įprasta laikyti datą, kuri pirmą kartą paliudija vietovardį dokumentuose. „Livonijos kronikoje“ 1372 m. pirmąsyk paminėta Liauda¹. Apie tai rašė „Vorutoje“ E. Prascevičius ir bandė lokalizuoti net Liaudos pilį². Žygmantas I patvirtina Baisogalos parapijos įsteigimą 1539 m.: *in districtu qui vulgo Lauda dicitur*³. „Districtu“ reikėtų versti kaip apygardą arba rajoną. Žemaičių kunigaikštijos kūrėnams dūmų (1775) ir malūnų (1777) tarifuose minimas Liaudės dv., esantis Veliuonos pavieto Liaudės trakte. 1776 m., anot *Volumina Legum*, šiaulių teisminė apygarda buvo priskirtas Veliuonos pavieto Dotnuvos bei Liaudos traktai⁴. Lenkų profesorius Zygmuntas Mackievičius (*Zygmunt Mackiewicz*) pripažįsta, kad nežino Liaudos regiono savo-

Iš kairės Panevėžio rajono meras Povilas Žagunis ir Kšyštofas Bistramas (*Krzysztof Bystram*), Bistrampolio dvaro paveldėtojas, taip ir neatgavęs nuosavybės, atidengia lentą buvusiam dvare

kos pavadinimo kilmės (etimologijos). Kaip galimus variantus įvardija upę Liaudą, dešinįjį Nevėžio intaką, ir lietuvišką žodį „liaudis“. Jis mano, kad smulkioji bajorija nebuvo atvežta iš Lenkijos, o yra autochtonai⁵. Lenkų prof. J. Ochmanskis pavadinimą sieja su upės pavadinimu ir nemano, kad tai rašytojo Senkevičiaus išmonė. Vandenvardžio kilmė neiški. Dažniausiai pavadinimas siejamas su šaknimi **laud-* (*liaudis*, „žmonių pulkas, minia“, taip pat su latvišku *laude*, kadangi Latvijoje nemaža tos pačios šaknies žodžių) ir gali būti asmenvardinės kilmės. Tačiau neatmestinas ir finougrizmas (estiškai *laud* „drėgnas“). J. Sprogis *Senosios Žemaitijos geografiniame žodyne* nurodo, kad Liaudos upė yra minima 1581 m. (поле Лявды, Лявенское, рядом съ селомъ Девиндунвы, надъ р. Лявдою⁶), todėl žodžio *Lauda* aiškinimai kartais rodo autorių išmonę. Kun. Vincentas Juzumas 1899 m. rankraštyje nurodė, kad tikėtina, jog upė Liauda anksčiau vadinta Šaka, be to, pažymėjo, kad iš lotynų kalbos verčiamas *laudum* reiškia nutarimą, įsakymą. Tikriausiai kažką svarbaus nutarė ir ėmėsi veiksmų šių apylinkių bajorija. Kunigas savo Žemaitijos vyskupijos aprašyme nurodė, kad 1656 m. V. K. Gosievskis surinko dešimties tūkstančių vyrų kariuomenę ir išvijų švedus iš Žemaitijos. Už tokią drąsą, karaliui Jonui Kazimierui pritariant, šis Liaudos pavadinimas jiems ir liko⁷. Teliaka tik spėlioti, ar „Tvanas“ neturėjo itakos Žemaitijos vyskupijos aprašymo autoriui, ar jis tik užrašė Liaudos bajorų padavimą. Lietuvių kraštotyrininkas I. Bušinskis⁸ 1873 m. rašė, kad Liauda buvo dievaitis ir pažymėjo, kad Liaudos vagos juosta nuo Vytauto laikų yra žinoma kaip Liaudos traktas. Žemaitija nuo seno, galbūt dar nuo pagonybės, buvo padalyta į traktsus. Toks susiskirstymas liko galbūt dar nuo tų laikų, kuomet krašte, apaugusiame miškais, vienintelės ribos buvo didesni keliai. Iki vėlyviausių laikų Žemaitijoje buvo žinomi traktai: Užgirio už Nemuno, Veliuonos, Liaudos, Dotnuvos, Pernarvos, Kompovskio, Golienskio ir Palangos⁹. Vilniaus universiteto bibliotekoje yra 1753 m. žemėlapis, kuriame pažymėta upė Lauda su aplink ją esančiomis gyvenvietėmis. Liaudos upės regionas, anot I. Bušinskio, priklausė Šašų seniūnijai (*starostwo Sasy*). Liaudos bajorija, anot istoriko Petro Juknevičiaus, priklausė Veliuonos valsčiui iki XVII a., tai buvo valdovų valda, šis kraštas nepriklausė Upytės valsčiui. Kai kam pasirodė paslaptingas pailgas netaisyklingas ovalas, sujungiantis Nevėžio dešinįjį ir kairįjį krantus. Jo ribas žymi lietuviški vietovardžiai Baisogala, Ariogala, Vandžiogala, Gimbogala. Tai, anot kai kurių asmenų, ir yra Kauno Liaudos ribos, žymimos minimais vietovardžiais. Kai kurie vietovardžiai buvo žinomi dar XIII a.: Ariogala (*Eregalle* – 1253 m.), Betygala (*Betegalle* – 1253 m.). Anot Almos Ragauskaitės, vietovardžių su žodžio „gala“ vediniais Lietuvoje surinkta daugiau kaip 300¹⁰ ir tai nėra išskirtiniai žodžiai, būdingi tariamam

Kauno Liaudos regionui. Janas Jakubovskis 1928 m. nubraižė Žemaitijos žemių žemėlapi¹¹, kuriame yra Liaudos žemių trikampis. Ši žemėlapi kaip iliustraciją panaudojo Andrius Mackevičius knygoje *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538*¹². Jame minima Liauda kaip Veliuonos, o vėliau Žasėtų¹³, valsčių dalis.

Yra kaip ir dvi Liaudos: viena maža Senkevičiaus Liauda, o kita didelė Kauno Liauda (*Kowienszczyzna–Lauda*). Pirmosios šiaurės-vakarų dalis priklauso istorinei Žemaitijai – tai „mažoji Liauda“, dar kitaip vadinama *Sienkiewiczowska* (Senkevičiaus), nes būtent ten vyksta „Tvano“ veiksmas. Tai – gal ir tikroviškas, ir kartu tikrai neabejotinai literatūrinis kraštas. Jį garsino Maironis. Tačiau išlieka didelė paslaptis, kas nulėmė, kad Žemaitijos pakraštyje, Nevėžio ir Dubysos aukštupiuose, susiformavo savotiškas istorinis-lingvistinis auglys, vadinamoji *Lawdańska szlachta*, lenkiškai kalbančių smulkiųjų, akalicos bajorų anklavas – visi su labai gražiomis, grynai žemaitiškomis-lietuviškomis pavardėmis. Apskritai slavėjimas tebėra viena iš lietuviškosios savimonės slaptųjų negalių, nuo kurių, kaip rodo pastarųjų dvidešimties metų patirtis, beveik negelbsti ir nuosava valstybė.

J. Sprogis *Senosios Žemaitijos geografiniame žodyne* nurodo, kad kelias eina iš Liaudos iki Krošino (*дорога идетъ зъ Лявды до местечка Крошинского*¹⁴; *дорога великая идетъ зъ местечка Крошинского до Лявды*¹⁵). Kodėl tas kelias toks garsus ir ką apie jį žinome? Kunigaikščiai Krošinskiai yra kilę iš Kęstučio sūnaus Vaidoto, o jų pavardė – nuo Krošino. Kunigaikščiai Krošinskiai iki XV a. pabaigos saugojo LDK sienas ties Viazma ir tik po nesėkmingo Pasienio karo (1487–1494) su Ivanu III neteko Viazmos¹⁶, gavo valdas kitur, taip pat ir Rokiškyje XV a. pradžioje. Į dabartinę Lietuvą Krošinskiai sugrįžo su savo bajorais kariais. Kelias iš Liaudos į Krošinę galimai ėjo ir per Rokiškį, per Krošinskams tarnavusių bajorų gyvenvietes. Tai neprieštarautų prof. Henriko Iovmianskio versijai apie Vytauto Liaudėje įkurdintą įgulą, kurios turėjo ginti Nemuno pilis nuo vokiečių. Anot Česlovo Milošo, daug kas liudija apie Vytauto atgabentus bajorus kažkur nuo lenkų-rusų paribio¹⁷. Tačiau tai galėjo įvykti vėliau...

Istorikas Konstantinas Jablonskis, kalbininkas Zigmas Zinkevičius pagal kilmę M. Daukšą siejo su smulkiaisiais Liaudės bajorais ir jų tradicijomis. Viskas čia greta: ir Henrikas Senkevičius, ir *Mikalojus Daukša* (apie 1532–1613) – lietuviškos katalikiškos literatūros pradininkas, pirmųjų LDK lietuviškų knygų autorius.

Ar Henrikas Senkevičius išgalvojo Liaudos regiono pavadinimą?

Peršasi mintis, kad Henrikas Senkevičius, rašydamas romaną „Tvanas“, daugiausia rėmėsi Liaudos (Lauda) upės pavadinimo ir lotynų kalbos žodžio *Lauda* tapatumu, pavadindamas regioną ne tik skambiu Kęstučio laikų vietovardžiu, bet ir lotynišku žodžiu. Mūsų istorikai nelinekė pasisakyti dėl Liaudos egzistavimo. Išimtis – emigracijoje po sovietų okupacijos gyvenęs Česlovas Gedgaudas (1909–1986), mokyjęs 14 kalbų, iš jų 9 senąsias, mūsųose pramintas pseudoistoriku. Tačiau knygoje „Mūsų praeities beišeikant“, kuri 1972 m. buvo išleista Meksikoje, o 1995 m. – Lietuvoje, teiginiai apie Henrico Senkevičiaus Liaudą verti pacitavimo, ne tik todėl, kad jie skatina nacionalistines nuotaikas, švelniaiariant¹⁸. Česlovas Gedgaudas rašė: „svarbiausia, jis [Henrikas Senkevičius] nieko neišsigalvojo. Toji „liaudų“ draugonė iš tiesų istorijoje yra buvusi ir iki mūsų dienų netoli Kauno išliko jos gyventa vietovė „liaudų šlėktos okolica“. Kad jos nariai, iš kartos į kartą tarnavę suslenkėjusių karalių gvardijoje, užmiršo net lietuviškai, čia visai nesvarbu.“¹⁹ Česlovas Gedgaudas pažymi, kad trilogijos autorius gerai susipažinęs su viduramžių Lietuvos karine struktūra. Štai ir suradome sąlyčio taškų neitiktinoje vietoje, – Liauda egzistavo. Įdomu, koks Liaudos bajorų likimas ir kaip dabar atrodo jų bajorkaimiai ne tik negailestingo laiko, o ir sovietmečio nutieroti. Į tokį klausimą pabandė atsakyti Tadeušas Bistramas savo filme „Lietuviški Tvano keliai“.

Tadeušo Bistramo filmo premjera Bistrampolyje

Bistrampolyje, 2016 m. lapkričio 26 d., pavakary, Kšyštofas Bistramas atidengė atminimo lentą rašytojui Henriku Senkevičiui. Rašytojas, Bistramų giminaitis, turimais duomenimis 1880 m. buvo apsisostęs Bistrampolio dvare ir rinko medžiagą savo romanui. Jame pasakojo apie 1655 m. „tvana“, kai pirmą kartą buvo okupuota Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Vilnius ir Kaunas buvo okupuotas rusų, o Kėdainiai – švedų. Lietuva atsidūrė pasirinkimo kryžkeleje, nežinojo, ar jungtis prie Lenkijos, ar Kėdainių sutartimi jungtis prie Švedijos. Anuo metu narsūs bajorai, vadovaujami bajoro Butrimo, pradėjo LDK išvadavimą. Sukilimą prieš caro ir švedų okupaciją pirmieji pradėjo Liaudos ir Upytės kraštų bajorai ir „tvanas“ buvo nugalėtas. Ši Lietuvos bajorų žygdarbį išgarsino būtent H. Senkevičius, todėl ta proga buvusiam Bistrampolio dvare buvo atidengta memorialinė lenta jam atminti. Tiesa, Bistrampolį šiandien sunku pavadinti dvaru. Likę tik už Europos Sąjungos paramą patvarkyti pastatai, atliekantys dvarui nebūdingas funkcijas. Dvaras – tai žemė, dvarcininkas ir dvarvietė su jai būdingomis funkcijomis, tai neatskiriama nuo teisėtų valdymo teisių perdavimo: paveldėjimas arba pirkimas iš teisėto savininko. Bistrampolis tarpukario Lietuvoje priklausė Bistramų giminei. Nežiūrint to, kad dvaro savininkas Tadeušas Bistramas priklausė Nemuno šaulių organizacijai (*Organizacja Strzelców nadnienenskich*), dvaras nebuvo konfiskuotas, nors mėginimų būta. Antanas Smetona laikėsi tos nuostatos, kad turto konfiskavimas politiniais motyvais yra bolševizmas. Bistrampolį iš Bistramų konfiskavo sovietai, o Lietuvos valdžia teisėtus savininkus ignoravo ir toliau ignoruoja. Keista, kad viešojo erdvėje dvaro savininku figūruoja kunigas Rimantas Gudelis ir kaip tai derinti su Dievo dešimtuojų: „Negeisk svetimo turto.“ Duodamas interviu, kunigas Rimantas Gudelis, viešumoje vengiantis dėvėti sielovadininko rūbus, buvo pristatytas kaip Bistrampolio dvaro valdytojas. Kam gi turėtų priklausyti Bistrampolio dvaras šiandien? Paskutinis Bistrampolio dvaro valdytojas buvo jauniausias Vladislavo Bistramo (1874–1918) sūnus Tadeušas Bistramas (1886–1935), kuris Bistrampolį testamentu paliko savo sūnams Aleksandrui (1923–2001) ir Eugenijui (1929–1995). Kadangi Tadeušas mirė, kai sūnūs buvo dar nepilnamečiai, vieno iš šiandieninio Bistrampolio dvaro „svečio“ Kšyštofo Bistramo tėvas Kazimieras (1877–1941) jau buvo baigęs žemės ūkio studijas Levene, Belgijoje (*Leuven-Belgia*) ir todėl jam buvo patikėtas dvaro valdymas. Greitai prasidėjo karas. Anot Kšyštofo Bistramo, Bistrampolio dvaro bendrasavininkiai yra Aleksandro ir Eugenijaus palikuoniai. Aleksandras neturėjo vaikų ir savo dalį užrašė Kšyštofui Bistramui. Taigi, anot Kšyštofo Bistramo, šiandien teisėti Bistrampolio dvaro savininkai yra trys: du Eugenijaus vaikai ir jis – Kšyštofas Bistramas.

Po karo Bistrampolio dvaras priklausė Panevėžio hidromelioracijos technikumui mokomajam ūkiui, vėliau – Uliūnų tarybiniam ūkiui. Iširus kolūkinei sistemai, dvaras kurį laiką buvo be šeimininko. 1997 m. Bistrampolio dvaras perduotas Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrai, vėliau, nuo 2003 m., viešajai įstaigai Jaunimo integracijos galimybių centrui. Norisi paklausti, kodėl Lietuvoje restitucija įgijo iškreiptas formas. Teisėti Bistrampolio dvaro savininkai negali atgauti savo turto ir turi tenkintis svečio teisėmis pas kunigą Rimantą Gudelį, kuris sėkmingai naudoja Europos Sąjungos paramą. Kita vertus, Rokiškio rajone 2016 m. gruodžio 4 d. suliepsnojo tikrajam savininkui, nukentėjusiam nuo sovietų, gražintas Panemunio dvaras. Šio dvaro sutvarkyti už Europos Sąjungos pinigų nebuvo sudarytos galimybės. Rosenas, atgavęs Gačionių dvarą (Rokiškio r.), jį sutvarkė savo lėšomis. Dabar jame apsisotą buvęs Lenkijos Prezidentas Bronislovas Komorovskis, nes jo dvaro likučius išsidalijo vietiniai komunistėliai. Gavo ar negavo kompensacijos Bronislovas Komorovskis už dvarą, plačiai visuomenei nėra žinoma.

Liauda – literatūroje naudojamas, bet istorijai dar mažai žinomas regionas

Atkelta iš 5 p.

Po to, kai buvo atidengta lenta rašytojui Henrikui Senkevičiui, Bistrampolio svečiai buvo pakviesti į Tadeušo Bistramo premjeros pristatymą „Lietuviški Tvano keliai“. Pagal geriausias sovietmečio tradicijas prie įėjimo į salę buvo selektyviai parduodami bilietai, bet tai nepaveikė publikos nuotaikų. Visi netikėtai atrado daug mus jungiančių dalykų. Filmas sukurtas remiantis režisieriaus Jerzy Hoffman 1974 m. filmo „Tvanas“ ištraukomis. „Tvanas“ 1975 m. buvo nominuotas „Oskarui“ ir tąkart apdovanojimuose nusileido tik Federico Fellini „Amarkordui“. T. Bistramo filme lietuviškai prakalbo Henriko Senkevičiaus romano herojų palikuoniai, o rašytojo vaikaitis parodė Liaudos bajorų dovaną rašytojui – dežutę su Vyčiu ir bajorkaimių pavadinimais, minimais romane. Po filmo peržiūros ėmė aiškėti, kad J. Giedroyco dialogo, bendradarbiavimo forumo narių iš Lietuvos ir svečių iš Lenkijos diskusija „Henrykas Sienkiewiczus. Lenkų ir lietuvių santykiai“

numatyta Kėdainiuose, diskusijos moderatorius prof. dr. Alfredas Bumblauskas. Iš Lenkijos atvykusiems svečiams tai buvo sunkiai suvokiama. Kodėl Kėdainiuose? Kvietimuose į renginį Bistrampolyje apie diskusiją nebuvo užsiminta. Tarp prof. Alfredo Bumblausko, prof. Alvydo Nikžentaičio, politologo Vytauto Bruverio ir Kšyštofo Bistramo vyko pokalbis apie Gegužės 3-iosios Konstituciją, matyt, būta ir pastabų dėl diskusijos organizavimo. Bistrampolio svečiai nebuvo informuoti apie renginių seką, tvarka tikrai ne bajoriška, o su sovietinėm apraiškom. Kaip ten bebūtų, 2016 m. lapkričio 27 d. diskusija dėl lietuvių ir lenkų santykių vis dėlto įvyko Bistrampolyje. Lenkijos atstovai diskusija liko patenkinti.

Kėdainiai ir apie „svolačių“ Henriką Senkevičių

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautos siekia pažinti tiesą ir tapti laisvomis,

Filmo režisierius Tadeušas Bistramas (Tadeusz Bystram) kelia taure kartu su kunigu daktaru Rimantu Gudeliu už mūsų tautų draugystę

bet kartais neižvelgia imperijos žabangų, kliudančių joms tame kelyje. Turimomis žiniomis, renginiui Kėdainiuose ruošti paskutinėmis dienomis. Koks iš esmės buvo renginio tikslas, paaiškėjo tik renginiui Kėdainiuose įpusėjus. Matyt, tai ir atsiliepė renginio kokybei. Muziejaus patalpa renginio metu buvo pilna klausytojų. Dr. Jano Tadeušo Sklodovskio fotografijų parodos „Senkevičiaus Liauda“ eksponatai ne visi išskabėjo iki renginio pabaigos, teko tvirtinti pakartotinai. Parodos organizatoriai skelbimo apie renginį neišvertė į lietuvių kalbą. Liaudos laikai praėjo, Kėdainiuose seniai niekas nebesupranta lenkiškai, tad paroda buvo skirta tikrai ne vietiniams žiūrovams. T. Bistramo filmo demonstracija vėlavo gerą pusvalandį dėl techninių kliūčių. Nežiūrint visų nesklandumų, pagaliau prasidėjo diskusija, kurioje moderatoriaus teises prof. A. Bumblauskas perleido muziejaus direktoriui Rimantui Žirguliui. Prof. A. Bumblauskas 2016 m. lapkričio 27 d., sekmadienį, 17 val. vykusios diskusijos metu pareiškė, kad jam tapo aišku, kur yra Liauda, baisėjosi kunigaikščio Jogailos teismu, vykusiu 1931 m. Kaišiadorių mieste, kur, dabartine terminologija, tautiniai marginalai pripažino, kad karalius yra kaltas dėl valstybės išdavimo – Lietuvos prijungimo prie Lenkijos. Agitavo už W raidės naudojimą Lietuvoje. Akivaizdu, kad diskusija apie raides yra saugesnė negu diskusija apie neteisėtą svetimo turto užvaldymą: negrąžintus dvarus, paežeres ir ežerus tiek Lietuvoje, tiek užsienyje prievartinėje emigracijoje gyvenantiems. Keista tik, kad profesorius nepagarbino Česlovo Gedgaudo samprotavimų apie Liaudą, kurie be abejonės būtų sudominę filmo režisierių Tadeušą Bistramą. Česlovo Gedgaudo teiginiai neabejotinai yra lietuviškoji Liaudos kilmės versija. Užmiršo profesorius Adomo Mickevičiaus poemą „Trys Budriai“. Vakara vainikavo prof. A. Nikžentaičio teiginys, kad H. Senkevičius yra „svolačius“. Tiesa, vėliau patikslino siaurame rate, kad tai jo mokytojo prof. Edvardo Gudavičiaus teiginys. Puiki vietinė vertėja pasiūlė mandagiai ir svečiams „svolačius“ į lenkų kalbą neišvertė. Diskusija taip ir neįvyko, nes Kėdainių muziejaus direktorius Rimantas

Žirgulis neleido filmo kūrėjams ir gerbiams profesoriams pateikti klausimų, nes, jo manymu, diskusija dėl vištos ir kiaušinio yra beprasmiška. Renginyje Kėdainiuose tik patvirtino, kad tas negausus „televizinių istorijos galvų“ ir jų gerbėjų ratelis, vengdamas diskusijų su visuomene opiais lenkų ir lietuvių santykių klausimais, galutinai mutavo į uždara klubą. Jų pozicija visiškai neatspindi visuomenės daugumos nuostatų nei dėl vienos lenkų partijos reikalaujamų raidžių, nei dėl istorinių problemų sprendimo. Nepamiršo padėkoti kunigui Rimantui Gudeliui už jo nuveiktą darbą. Jis buvo palygintas su Ramūnu Karbauskiu, kuris lyg ir veikia, bet jo lyg ir nėra. Prof. A. Bumblauskas buvo pasveikintas 60-ies metų jubiliejaus proga.

- ¹ *Livonijos kronika*, Henrikas Latvīs, Hermanas Vartberbe, iš lotynų kalbos vertė Jurgis Jurginis, Vilnius, 1991, p. 197–198.
- ² Prasevičius E., „Dėl 1372 m. Livonijos kronikoje minimos vietovės Lauden“, in: *Voruta*, 1996 m. liepos 1–15 d., Nr. 25–26 (259–260), p. 11–12.
- ³ *Codex Mednicensis seu Samogitiae diocesis*, collegit P. Jatulis, pars. 1: (1416–1609), Romae, 1984; Juzumas V., *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, Varniai, 2013, p. 452.
- ⁴ *Volumina Legum*, t. 8, Peterburg, 1860, p. 572.
- ⁵ „Lauda“, in: Z. Sawaniewskiej-Mochowej, A. Zieliński, *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej*, 2007. Prieiga per internetą – <http://www.dowgawillo.nl/Lauda.html>.
- ⁶ Спрогис И. Я., *Географический словарь древней Жомойтской земли, Вильнаю*, 1888, с. 176.
- ⁷ Juzumas V., *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, Varniai, 2013, p. 650–651.
- ⁸ I. B. [Buszynski Ignacy], *Wilno*, 1873, str. 19–20.
- ⁹ Juzumas V., *op. cit.*, p. 33.
- ¹⁰ Prieiga per internetą – http://www.primintine.lt/media/cms_page_media/46/AR_krastas.pdf.
- ¹¹ Jakubowski J., *Mapa Wielkiego Księstwa Litewskiego w połowie XVI wieku*. W Krakowie, 1928, p. 1–15.
- ¹² Mackevičius A., *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.*, p. 30, 199.
- ¹³ Galima spėti, kad tai Šašiai dabartiniame Radviliškio rajone.
- ¹⁴ Спрогис И. Я., *op. cit.*, с. 153.
- ¹⁵ *Ibid.*, с. 176–177.
- ¹⁶ Bucevičiūtė L., *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.: valstybės erdovės ir jos sienų samprata*, Vilnius: Versus Aureus 2015, p. 250–251.
- ¹⁷ Czesław Miłosz, *Tėvynės ieškojimas*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 40–41.
- ¹⁸ Mindaugas Peleckis, „Falsifikacija“, in: *Literatūra ir menas*, 2009 m. birželio 12 d., Nr. 3241.
- ¹⁹ Gedgaudas Č., *Mūsų praities beieškanč*, Kaunas, 1994, p. 24.

Lietuvos Respublikos Prezidentai

Vakaras Prezidentui dr. Kaziui Griniui atminti

Nijolė NARTAUTIENĖ, Palomenės kultūros centro Žubiškių padalinys, Kaišiadorių r.

Kazys Grinius – visa mūsų valstybės istorija

(G. Ilgūnas)

Praėję 2016-ieji Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu buvo paskelbti Prezidento dr. Kazio Griniaus (1866–1950) metais, minint šios iškili Lietuvos istorijos asmenybės 150-ąsias gimimo metines. Metų pabaigoje Prezidento atminimas vieša paskaita „Prezidentas dr. Kazys Grinius: laikmetis, asmenybė(s), darbai“, kurią skaitė Kaišiadorių muziejaus muziejininkas Vytautas Budvytis, paminėtas ir Žubiškėse (Kaišiadorių r.). Paskaitos medžiaga buvo kruopščiai atrinkta, įdomi, vaizdingai pateikta skaidrėse.

Dr. Kazys Grinius gimė 1866 m. gruodžio 17 d. Seimos Būdoje (Marijampolės apskr.) ūkininkų Vinco ir Onos Grinių šeimoje, buvo trečias vaikas iš vienuolikos. 1887 m. baigė Marijampolės gimnaziją, 1893 m. – Maskvos universiteto Medicinos fakultetą. 1894 m. grįžęs į Lietuvą vertėsi laisvojo gydytojo praktika, aktyviai įsijungė į lietuvių tautinio atgimimo ir išsivadavimo judėjimą, bendradarbiavo „Varpe“ (kurį laiką jį ir redagavo). 1895 m. rugpjūčio 18 d. susituokė su Joana Dominika Pavalkyte (1865–1918). Rengė dirvą Didžiojo Vilniaus Seimo sušaukimui 1905 m., dalyvavo pirmųjų lietuviškų partijų kūrimo (rašė jų programas), įsteigė kultūros ir švietimo draugiją „Šviesa“, kuri Suvalkijoje 1908 m. jau turėjo 28 skyrius, vienijusius apie 1 000 narių. 1914–1919 m. su šeima gyveno Rusijoje: čia 1918 m. spalį išgyveno didelę gyvenimo tragediją, kuomet Kislovodske į

namus įsibrovę bolševikų plėšikai nušovė žmoną ir mirtinai sužeidė dukrą Gražiną.

Atkūrus Lietuvos valstybingumą dr. K. Grinius 1920 m. išrinktas Steigiamojo Seimo (priėmusio nuolatinę Konstituciją, įvedusio šalyje savą valiutą – litą, įsteigusio universitetą Kaune bei priėmusio Žemės reformos įstatymą) nariu. 1920–1922 m. vadovavo IV Ministrų kabinetui. Buvo trečiasis Lietuvos Respublikos Prezidentas (1926 m. birželio 7 d.–gruodžio 17 d.). Per 1926 m. gruodžio 17 d. politinį perversmą (jo organizatoriams motyvuojant galima

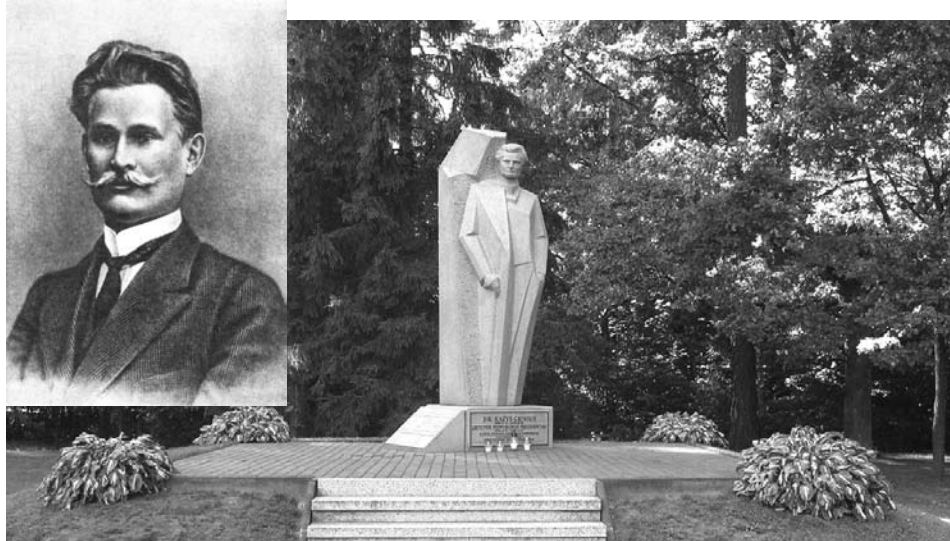
vidaus komunistų perversmo grėsme) iš prezidento pareigų buvo priverstas atsistatydinti. Tai buvo antikonstitucinis žingsnis ir tikras šalies demokratijos išbandymas, kurį K. Grinius jautriai išgyveno. Lietuvoje netrukus įsitvirtino tautininkų valdžia, o prezidentu išrinktas Antanas Smetona. Nepaisant to, Lietuvos Respublika nenukrypo nuo socialinės ir kultūrinės pažangos kelio ir sėkmingai išsaugojo valstybingumą iki pat lemtingųjų 1940-ųjų.

Po perversmo dr. K. Grinius pasitraukė iš didžiosios politikos, bet liko aktyviu vi-

suomenininku. Toliau dirbo Kauno miesto savivaldybėje, Medicinos ir sanitarijos skyriuje, dėjo pamatus šalies sveikatos apsaugos sistemai. Vadovavo kelioms visuomenės sveikata besirūpinančioms draugijoms, nuo 1934 m. redagavo metraštį „Kova su džiova“, leido ir redagavo „Pieno Lašo“ draugijos kalendorius, metraščius, vertė iš lenkų ir kitų kalbų grožinę bei mokslo populiarinimo literatūrą. Nuo 1927 m. politiniame gyvenime aktyviau pasireiškė pasirašydamas po memorandumais Prezidentui A. Smetonai. Iki 1936 m. buvo Lietuvos valstiečių liaudininkų vadovas, kol sąjungos, kaip ir kitų partijų, veikla buvo sustabdyta. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, dirbo švietėjišką darbą medicinos srityje. Vokiečių okupacijos metais 1942 m. lapkritį K. Grinius kartu su J. Alekša ir M. Krupavičiumi vokiečių generaliniam komisarui Kaune įteikė protesto raštą dėl Lietuvos žydų žudymo ir Lietuvos kolonizavimo.

Artėjant Lietuvos sovietinei reokupacijai 1944 m. šeimos įkalbėtas K. Grinius pasitraukė į Vakarus. 1947 m. sausį atvyko į Čikagą (JAV), kur 1950 m. birželio 4 d. mirė. Buvo palaidotas Čikagos lietuvių kapinėse. Palaikai, išpildant paties Prezidento valią, 1994 m. parvežti į Lietuvą ir perlaidoti gimtinėje Modžgirėje, prie Seimos Būdos (Kazlų Rūdos sav.).

„Apibendrinami Prezidento dr. Kazio Griniaus asmenybė ir veikla, turime prisiminti jį kaip humanistą, demokratą, žmogų, kuris visą gyvenimą tvirtai laikėsi tautinių, valstybinių ir žmogiškųjų idealų“, – paskaitą užbaigė Vytautas Budvytis.

Prezidento Kazio Griniaus kapas – memorialas Mondžgirėje, 2015 m. V. Budvyčio nuotr.

Cirkas mažojoje Pirmosios Respublikos scenoje

Alvidas JANCEVIČIUS, žurnalistas, cirko istorikas, Vilnius

Pradžią Nr. 12 (830)

„Panevėžio balso“ liepos 23-osios numerį pranešta, kad Panevėžio miesto sode prasideda žymaus, vienintelio Lietuvoje, transformatoriaus Jono Skiauterio gastrolės. „Artistas pakeičia per 2–3 sekundes kostiumą, grimą. Statoma „Antano batai kalti“: Petras Karvelis, jo žmona Ona, jų dėdė Adomas, tarnas Antanas.“

Beje, Panevėžio miesto sode, kaip ir Kaune, gastroliavo nemažai žinomų artistų. Tai ir „Lietuvos žinių“ per dantį trauktieji Rygos Salomonskio cirko klounai – muzikiniai ekscentrikai Ripsi ir Pipsi, pasaulinio garso magijos profesorius De-Kastroza, pirmąsyk Panevėžyje tik keletui dienų sustojęs žinomų rusų humoristų duetas T. ir A. Vilks – Aleksandrovai su jų originaliu „Lubok“. O „Spindulio“ kine (dabartiniame „Garso“ kino teatre) 1925 m. rugsėjo pradžioje miestiečiai galėjo išvysti saloninius gladiatorius Kormis, žmogų be nervų ir XX a. stebuklą – „Šunį-matematiką“. O rugsėjo pabaigoje Miesto sode vyko „nepailginamų gladiatorių 2 Ryga“ atsisveikinimo benefisas. Reklama klausė: „Kas stipresnis – 2 arkliai ar Ryga? 500 lt. premijos savininkui arklio, kuris išties Ryga rankas. Pragaro kalvė, imtynės su buliu, rėtežių traukymas, pakėlimas viena ranka 240 kilo, bėgių sulenkimas, išturėjimas 200 pudų.“

Graikų – romėnų imtynės gauti premija 100 litų. Į imtynes turi užsirašyti nežinomas žmogus, prisidengęs kauke.“

Tų pat metų spalio pabaigoje Panevėžio kine „Iliuzija“ žinomas stebukladarys fakyas Juozas Rudnickas žadėjo gerti sutirpintą iki 200° (?) karščio šviną, kandžioti dantimis gabalais įkaitintą iki raudonumo geležį, parodyti Brazilijos inkviziciją (perpjauti kūną su viela). Taip pat buvo rodomi „Indijos užburti žiedai. Senovės užburti pinigai. Užburtas kiaušinis. Burtininko argumentai. Kepuraitė slapkukė.“

1931 m. vasario pabaigoje, pasak „Panevėžio balso“, „vienas Estijos pilietis Kiršenbergas skaitė paskaitą „Sugestija ir hipnozas“, bei žadėjo parodyti nemažai triukų. Išalkusio svietelio prisirinko, kad ir buvo brangiausi bilietai. Ir kas? Norėtų „stebuklą“ neparodė.“

1925 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos proga koncertų sodas prie A. Čipurnos restorano siūlė padidintą koncertinę programą, dalyvaujant garsiai italų trupei Enriko ir Maksimiliano Trucci su jų ansambliais. Reklama skelbė: „Maksimilianas Trucci – pasaulinis žonglioras. Luiza ir Rudolfas Trucci – įžymiausi akrobatiški šokėjai. Rode-Trucci – trupė yra humoristų, muzikališkų ekscentriškų ir daug kitų žymių artistų“. Galima tik pavydėti restorano lankytojams, kurie matė šią programą. M. Trucis, garsiojo italų cirko artisto ir direktoriaus taip pat Maksimiliano, palaidoto Kauno Cirko brolių panteone, vaitaitis, iki šiandien laikomas antruoju pagal

pajėgumą visų laikų pasaulio žonglieriumi. O tai šį tą reiškia.

A. Čipurnos restoranas buvo įsikūręs pačiame Laisvės alėjos viduryje – 76-uju numeriu pažymėtame name. Dviejų aukštų „U“ raidės plano namą 1849–1852 m. pastatė Karlas Geringas ir Bartolomėjus Feldmanas. Jame veikė viešbutis „Bellevue“, vienas pirmųjų Kauno Naujamiestyje ir priklausė Abraomui Frankui.

1903 m. namą įsigijo Leontina Pašoldt ir Margarita Pinagel. Tarpukario laikotarpiu savininke liko viena M. Pinagel. Patalpas nuomavo Karo invalidų ir Jūrininkų sąjungos klubai, žydų kultūrinė draugija „Herclija“, kieme veikė A. Čipurnos restoranas „Vilnis“. 1933 m. namas padidintas trečiuoju aukštu.

Beje, paties A. Čipurnos sūnus Ričardas vėliau tapo garsiu lietuviškojo cirko artistu žonglieriumi, mokiusiu žongliravimo ir ekvilibristikos paslapčių patį Zigmundą Černiauską. R. Čipurną galima laikyti geriausiu prieškario Lietuvos žonglieriumi. Jis atliko triukus su tradiciniu šio žanro rekvizitu – kamuoliais, žiedais, kuokelėmis, jungdamas šiuos triukus su akrobatikos elementais. Su cirku „L Europa“ Ričardas apvažiavo daug Europos šalių, o po karo susikūrusiame lietuviškajame cirko kolektyve, poroje su Jonu Ramanausku (Barnabu), tapo dar ir klounu Ričardu.

Tame pat restorane 1924 m. rugpjūčio pabaigoje prasidėjo, kaip skelbė reklama, pasaulinių atrakcionų gastrolės: „bebaimiai oro viešpačiai Zas ir Radlich, ekscentrinė ekvilibristė ant vielos M-lle Toni, Paryžiaus Miuzik Cholio sezono vinis „Reljefiniai šešėliai“ (*Ombres en relief*), internacionalė subretė p-nia Terči-De-Koliar.“ Lapkričio mėnesį atvyko Petrapilio muzikinės dramos artistas Torskis, dresuotojas Aleksas, Tifliso teatrų operetinė subretė Kamenskaitė. O gruodžio mėnesį pasirodymus surengė garsus Danijos iliuzionistas – transformatorius p. Danielas. 1925 m. sausio 23 d. publikos mėgstamas artistas Gerinas ir šokėja Vilenskaja rodė arlekinadą – baletą su dainomis, o Gerinas – dar ir humoreskas bei fokstrota.

Programoje su nauju repertuaru taip pat dalyvavo muzikos viruozė Ona Korda, charakterinių šokių atlikėja Inloj, populiarius šokių duetas Rigenfeld bei estų solo klounas Magnusas.

Sausio 29-ąją surengtas klouno Magnuso ir muzikinės virtuožės Onos Kordos benefisas. Be to, pradėjo pasirodymus kabaretas su muzikiniais ekscentrikais, baletu ir panašiai...

1925 m. vasario 15-ąją Kauno spauda pranešė apie A. Čipurnos restorane prasi-dedančias iliuzionisto KIO gastroles. Pasak reklamos, tai „neįspėta paslaptis, pasaulinė sensacija, XX amžiaus stebuklas“. Keistas dalykas – negi Kaunas matė vos prieš ketverius metus Vilniaus Bernardinų sode debiutavusį Emilį Renardą-Kio, kurio artistinis pseudo-

nimas atsirado 1922 m. Tik kad repertuaras dar tikrai negalėjo būti toks, ką laikytume amžiaus stebuklu. Kita vertus, oficiali Emilio Kio biografija teigia, kad iki 1928 m. jis gastroliavo Sovietų Sąjungos miestuose ir į užsienį nebuvo išvykęs. O Lietuva, šiaip ar taip, jau buvo nepriklausoma valstybė. Tai koks tada artistas tuomet stebino Kauną tuo pačiu visam pasauliui pažįstamu vardu? Šitai jau, deja, vargu ar sužinosime...

Po keturių dienų pertraukos kovo 1-ąją restorane atsinaujino kabare vaidinimai ir tęsėsi, pasak spaudos, įžymaus pasaulinio Kio atrakciono gastrolės.

1925 m. kovo 13-ąją A. Čipurnos restorano programoje dalyvavo Petrapilio teatrų prima balerina panelė Stenly, virtuozas kompozitorius, grojęs originaliais įrankiais, Fosteris, operėčių subretė (artistės amplua – vikri, sumani tarnaitė) panelė Lenskaitė, Vienos operos dainininkas (tenoras) ponas Marsoneras, charakterinių ir groteskinių šokių atlikėjos seserys Leordaitės, populiarius muzikos įrankių, paukščių ir gyvulių balsų imitatorius ponas Miro-Maltani.

Liepos 23-ąją, kaip ir cirke, restorane surengtas Trucci šeimos benefisas. Be jų, publiką džiugino „oro akrobatai Bretini, salonų šokikai Valenco, šokikės seserys Veinreich, lietuvių čigonų choras – Slanskio vadovaujamas“. O rugpjūčio pabaigoje spauda reklamavo A. Čipurnos restorane vykstančias Teodoro, Koko ir salonų kupletistų p. Norina (Dėdė Romaška) gastroles.

Spalio 26-ąją didelėje įvairių žanrų programoje debiutavo pasaulinio garso iliuzionistas Mr. Morell. Ir, pagaliau, 1925 m. gruodžio 24-ąją (per pačias Kūčias!!!), vis dar A. Čipurnos restorane, pirmąją kartą Kaune prasidėjo moterų prancūziškų imtynių čempionatas. Apie jį nepavyko rasti kokios nors platesnės informacijos. Užtat kitas, 1926 m. birželio–liepos mėnesiais „pas Čipurną“ vykęs solidus graikų – romėnų imtynių čempionatas su nemažiau solidžia pramogine programa, buvo plačiai atspindėtas spaudoje. Čempionatui vadovavo garsus sportininkas Ed. Šlosas, o dalyvavo pasaulio čempionas čekas Hans Kavan, Estijos čempionas A. Peterson, Rygos imtynininkas Jan Dieman, Wiliam Tomson iš Vakarų Indijos, Rytprūsių imtynininkas Hans Tresler, stipriausias žydų imtynininkas Chaim Vildman, geriausias Suomijos imtynininkas Lainino, Europos čempionas August Brilla, Berlyno čempionas Paul Wiling, Galijos milžinas – herkulis Leon Pinecky ir kt.

Koncertinėje programoje žiūrovus linkmino jau anksčiau minėta italų trupė Trucci (akrobatai Žižeto ir Rudolfas, žonglierius M. Trucci), humoristas Leo Rat, salonų šokių pora Ketį ir Erikas Liuks, muzikiniai ekscentrikai p. p. Rodinai, dainininkas Vyšniauskas ir kt.

„Ryto“ laikraštis pažymėjo, kad čempionatas kiekvieną vakarą sutraukia pilną restorano aikštelę.

Po nepilnų metų, 1927 m. rugsėjo pirmosiomis dienomis, keletas šio čempionato dalyvių susitiko Šiauliu „Splendid Palace“ kino teatro scenoje.

Nuo XX a. antrojo dešimtmečio pradžios veikęs fotografui Maksui Rubinšteinui priklausęs kino teatras „Spindulys“ net kelis kartus keitė vienas už kitą imantresnius pavadinimus: 1924 m. – į „Palas“, o po dvejų metų vietoje jo šalia pastatytame moderniame name tie patys savininkai su triukšminga reklama atidarė „didžiausią ir patogiausią su pirmos rūšies filmomis“ penkių šimtų vietų kino teatrą „Splendid Palace“. Dar po ketverių metų čia jau veikė nauji savininkų valdomas kino teatras „Kapitol“. Būtent šiame kine, divertismente, 1931 m. pabaigoje dalyvavo fakyras Rachmutas-Ali.

Tų pačių metų rugpjūčio 19–20 d. Šiauliu „Kapitol“ kino teatre du vaidinimus planavo surengti keturiasdešimties artistų „Brazilijos reviu“. Kaip rašė spauda, „kolektyvas gabenasi su savimi daug turtingų dekoracijų, rūbų, reikalingų 62 paveikslų pastatymui, kurie atliekami į vieną vakarą per tris valandas. Panašu į „Brazilijos reviu“ Šiauliuose dar nėra buvę.“ Nežinia, ar šie pasirodymai įvyko, nes rugpjūčio 30-ąją „Mūsų momentas“ aprašė kuriozišką šio reviu nuotyki Radviliškyje. Po pasirodymų Klaipėdoje per Šiaulius trupę turėjusi vykti Estijon. Bet administratoriai apsiriko ir pasiklydęs kolektyvas rugpjūčio 24-ąją atsidūrė Radviliškio geležinkelio stotyje. Spaudos žodžiais, čia artistus apspitė vietos gyventojai, kurie, be kita ko, spėliojo, ar juodaodžių atvykėlių kraujas esąs toks kaip ir mūsų...

Rugpjūčio 12-ąją „Rio-de-Žaneiro kaleidoskopas“ pradėjo savo penkių dienų gastroles Kauno Vasaros teatre. Po premjeros spauda pastebėjo, jog keturiasdešimties žmonių vaidyba, kuri „eina su muzika, keičiasi tikrai kaleidoskopiškai: šokis, daina, muzika, garsų ir spalvų efektai. Scenų ir gyvatės, ir karveliai, ir žmonės. Nepaprasti, šurpą kelia, peilių smaigstymai ir baisus ugnies ryjimas, ir žavėtinas balso valdymas, ir ilgiausiu botagu papiroso kirpimas. Pagaliau, greta klouniškų numerių, puikūs gyvi paveikslai.“

Kaip informavo laikraštis „Lietuva“, minėtame imtynių čempionate „Splendid Palace“ kino teatro scenoje pasirodė šeši imtynių čempionai: Nestrom’as, Vildman’as, Tomson’as, Lainen, Romanov’as, ir Lietuvos čempionas Laguckas.

Imtynėse rugsėjo 2 d. iš publikos išėjęs Vladas Labanauskas pasisiūlė imtis ir jau ketvirtą minutę nugalėjo suomį Laineną. Rugsėjo 3-ąją Lagucką nugalėjo pirmą minutę, kovą su Nestromu baigė lygiosiomis. Rugsėjo 4 d. V. Labanauskas lygiosiomis kovojo su Vildmanu ir pralaimėjo Romanovui.

Tęsinys kitame numeryje

Muziejus laikraštyje Nr. 39 (456)

Abrahamas Firkovičius

Abrahamas Firkovičius (1786–1874) – žymiausias XIX a. karaimų visuomenės veikėjas, mokytojas, dvasininkas ir senųjų rankraščių kolekcionierius. Gimė Lucke žemdirbio šeimoje, mokėsi pas karaimų dvasininką M. Sultanskį. 1822 m. kartu su savo mokytoju išvyko į Eupatoriją, kur tapo vietos bendruomenės dvasininku. 1830 m. kartu su savo globėju S. Bobovičiumi keliavo piligriminėje kelionėje į Šventąją Žemę ir Jeruzalę. Grįždamas iš Šventosios Žemės, jis apsisitojo Stambule, kur dvejus metus dirbo mokytoju karaimų mokykloje. Nuo 1835 m. priklausė karaimų knygų leidybos bendrijai ir aktyviai bendradarbiavo leidžiant karaimų literatūrą. 1838 m. gyveno S. Bobovičiaus dvare Karasubazare ir mokė jo sūnus. Tais pačiais metais jis išsiunčiamas į ekspediciją Kryme ieškoti senovės paminklų ir reikšmin-

gų karaimų istorijai daiktų. Šios ekspedicijos metu A. Firkovičius atrado karaimų kapinėse anksčiau netyrinėtus VIII–XII a. antkapius ir senovinius rankraščius karaimų kenesų ir krimčių sinagogų genizose. 1839 m. tęsti ieškojimus ir tyrinėjimus jis išvyko į Kaukazą. Grįžęs iš ekspedicijos po Kaukazą, A. Firkovičius priimtas nariu-korespondentu į Odesos istorijos ir senienų draugiją, kuriai ir perdavė surastus dokumentus.

1852 m. jis išvyko į Vilnių, norėdamas išleisti leidinį apie savo tyrinėjimų rezultatus, bet dėl prasidėjusio Krymo karo, pasiliko čia ilgesniam laikotarpiui. Vilniuje užsiėmė aktyviu tiriamuoju darbu, buvo išrinktas Vilniaus archeologijos komisijos nariu. Kelionių po Jeruzalę, Stambulą, Krymą, Kaukazą ir vakarines Rusijos imperijos žemes metu A. Firkovičius su-

rinko didžiulę knygų ir rankraščių kolekciją, kurią 1859 m. pasiūlė įsigyti Sankt Peterburgo Imeratoriškajai viešajai bibliotekai. Kolekcija buvo tyrinėjama specialiosios Rusijos Mokslių akademijos komisijos ir 1862 m. imperatoriaus Aleksandro II įsaku buvo skirti 125 000 rublių šios kolekcijos įsigijimui. Kolekciją įprasta vadinti pirmuoju A. Firkovičiaus rinkiniu, ją sudaro 1500 rankraščių, knygų ir dokumentų. 1863 m. A. Firkovičius su žmona Hana dar kartą išvyko į kelionę po Artimuosius Rytus. Jie aplankė Jeruzalę, Alepą, Beirutą, Kairą, Stambulą ir kitas vietas. Būdamas Jeruzalėje A. Firkovičius už savo lėšas remontavo seniausią karaimų kenesą (sinagogą). Iš savo kelionių jis atsi-vežė dar didesnę kolekciją, į kurią įėjo senieji rankraščiai iš Kairo genizos ir unikali Samarijos kolekcija. Visą kolekciją sudarė apie 17 000

Atvirukas. Abrahamas Firkovičius. XX a. pr. Spaudai parengė V. Alvikas

vienetų (jau po A. Firkovičiaus mirties 1876 m. kolekciją taip pat įsigijo Sankt Peterburgo Imperatoriškoji viešoji biblioteka iš jo palikuonių už 50 000 rublių). Pirmasis ir antra-

sis rinkiniai buvo didžiausi tuo metu pasaulyje rankraščių rinkiniai rašyti senąja žydų kalba. 1865 m. grįžęs iš kelionių po Artimuosius Rytus, A. Firkovičius apsigyveno Čufut-Kale siekdamas atgaivinti kadaise paliktą karaimų miestą. 1872 m. Vilniuje išleista A. Firkovičiaus knyga Avne zikkaron (Paminkliniai akmenys), kurioje aprašyti jo tyrinėti Krymo karaimų nekropoliai. A. Firkovičius mirė 1874 metais, palaidotas Čufut-Kale kapinėse.

Trakų istorijos muziejaus karaimikos rinkinyje saugomos kelios fotonuotraukos ir atvirukai, kuriuose įamžintas A. Firkovičius, vienas žymiausių karaimų tautos veikėjų.

S. Šapšalo karaimų tautos muziejaus vedėjas Vidas Alvikas

Tėviškės aušra

Nr. 1 (22) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. sausis

Karaliaučiaus krašto mokyklos

Paroda apie senąją Kraupišką ir dabartinę Uljanovą

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytoja

Renginio dalyviai muziejuje

Karaliaučiaus (Kaliningrado) Friedlando vartų muziejuje atidaryta paroda „Pasivaikščiojimas po senąją Kraupišką“. Tai pirmoji tokia paroda šiame muziejuje apie Raginės (Nemano) rajono gyvenvietę.

Friedlando vartai – vieni iš septynerių miesto vartų, pastatyti 1862 m. Kelias pro juos vedė į Friedlandą (dabar – Pravdinskas), nuo jo vartai ir gavo šį vardą. Tai buvo vieni tvirčiausių neogotikinio stiliaus miesto vartų. Dabar juose jau antrą dešimtmetį veikia muziejus.

Prieš parodos atidarymą žiūrėjome filmą apie senovinį Kionigsbergą, virtualioje erdvėje tarsi pasivaikščiujome senojo miesto gatvėmis, pamatėme išmias jo vietas. Paroda veiks du mėnesius.

I parodos atidarymą atvyko nemažas būrys svečių: Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytojai, miestelio bendruomenės nariai, svečiai iš Vokietijos, Lietuvos Respublikos konsulato Sovetske konsulas Bronius Makauskas, Sovetsko muziejaus direktorė Anželika Špiliova, kraštotyrininkų klubo nariai, jo pirmininkas Aleksėjus Borisovičius Glubin, Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas, Atominės elektrinės atstovai ir kt.

Parodą pristatė Friedlando vartų muziejaus direktorė Marina Aleksandrovna Jadovaja ir papasakojo, kaip kilo mintis suruošti tokią parodą, kuri leidžia susipažinti

su gyvenviete, pamatyti ikikarinę Kraupišką nuotraukose ir atvirukuose.

Mokyklos direktorius Jurij Leontjevič Uzercov sakė, kad parodos atidaryme malonu matyti gerus draugus ir svečius. Paroda skirta Karaliaučiaus krašto 70-mečiui, 35-osioms Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos kraštotyros muziejaus ir 655-osioms Kraupiško metinėms. Mokyklos muziejus įkurtas 1981 m., kai mokykla šventė 35-ąsias metines. Tai pirmasis toks muziejus krašte. Jis užima keturias nedideles sales, kiekvienoje jų eksponuojami buities daiktai, fotografijos, dokumentai, atsiminimai. Muziejuje gausu medžiagos ne tik apie Kraupišką apylinkę, bet ir apie kiekvieną Karaliaučiaus krašto miestą ar gyvenvietę. Muziejus nuolat papildomas naujais eksponatais, rengiamos parodos, ekskursijos, kiti renginiai.

Friedlando vartų muziejaus direktorė Marina Aleksandrovna sakė, kad Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos direktorius J. Uzercov myli ir žino savo krašto, kur susilieja dvi didžiosios kultūros, istorija. Kraupiško (Uljanovo) vidurinė mokykla neseniai atšventė savo 70-ąjį jubiliejų, tai viena geriausių krašto kaimo mokyklų. Joje jau devynioliktus metus veikia lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvas.

Parodos atidarymo proga išleisti bukletai „Istorinė Kraupiško-Bratenšteino-Uljanovo gyvenvietės kronika“, kurioje paminėtos svarbiausios Kraupiško apylinkės datos nuo 1352 iki 1947 metų, laukiama kronikos tęsi-

Lietuvos Respublikos konsulato Sovetske konsulas Bronius Makauskas sveikina su Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos direktoriumi Jurij Uzercov

nio, leidinys „Uljanovo vidurinės mokyklos istorijos kraštotyros muziejus“, atvirukas ir magnetukas su Kraupiško vaizdais. Jų gali įsigyti ir parodos lankytojai.

Mokyklos direktorius J. Uzercov dėkojo už parodą Friedlando vartų muziejaus di-

rektorei Marinai Aleksandrovnai ir visiems, kurie padėjo organizuoti parodą. Nuoširdžią padėką tarė Atominės elektrinės direkcijai už paramą ruošiant kokybiškas fotografijas, eksponuojamas parodoje.

Žanos Kimovnos nuotr.

Rytų Lietuvos mokyklos

Dėkojame Tautos fondui

Kasmet prieš šv. Kalėdas visos Pietryčių Lietuvoje lietuvių mokomąja kalba dirbančios ugdymo įstaigos sulaukia kalėdinių dovanėlių vaikams. Šiemet Tautos fondo Lietuvos atstovybė mūsų mokyklų ir vaikų darželių ikimokyklinukams ir priešmokyklinukams išdalijo 2 600 dovanėlių.

Vilniaus r. Veriškių pradinė mokykla dėkoja Tautos fondui (JAV) už tai, kad kasmet visi mūsų mokyklos vaikai gali džiaugtis tikrojo Kalėdų Senelio su pilnu maišu dovanų apsilankymu.

Vilniaus r. Veriškių pradinės mokyklos kolektyvas

Tėviškės aušra

Nr. 1 (22) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. sausis

Rytų Lietuvos mokyklos

Projektas „Apples“ Vilniaus Žvėryno gimnazijoje

Vaida ČINČIENĖ, Vilniaus Žvėryno gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja, projekto dalyvė

Projekte dalyvaujantys mokiniai ir mokytojai susitiko Konskių miestelyje

Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokytojai ir mokiniai 2015–2017 m. m. dalyvauja „Erasmus+“ finansuojamame daugiašaliame projekte „Apples“ (Applying Practices for Productive Learning of Entrepreneurial Skills (liet. „Obuoliai“ – patirtinis produktyvių verslumo gebėjimų ugdymas); dotacijos sutartis: projektui pagal „Erasmus+“ programą Nr. 2015-1-DE03-KA219-013578_3).

Projekte dalyvauja septynių šalių – Vokietijos, Lenkijos, Lietuvos, Portugalijos, Graikijos, Italijos, Kroatijos – gimnazijų, bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai ir mokytojai. „Apples“ projekto tikslas plėsti verslumo kompetencijas, gerinant informacinių technologijų igūdžius bei anglų kalbos mokėjimo lygį, artimiau susipažinti su projekto partnerių kalbomis, skatinti daugiakalbystę.

2015 m. gruodį Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokiniai bei projekto koordinatore mokytojos I. Miliukaitė ir A. Kruopienė vyko į Vokietiją ir lankėsi Andernach August mokykloje. Projekto dalyviai dalyvavo aktyvioje veikloje: gamino plakatus, rengė interviu, verslo planus, muge, aplankė eko-

loginės žemdirbystės ūkį, Trier miestą. Labai naudinga būsimiems verslininkams buvo pažintis su „Ky-boots“ parduotuvės savininkais. Jie pasidalijo savo patirtimi ir davė gerų patarimų, kaip pradėti savo verslą.

2016 m. kovą trys gimnazijos mokiniai ir trys mokytojai J. Rafalovič, J. Kokštaitė ir I. Miliukaitė buvo svingingai sutikti partnerių mokykloje Čakoveco mieste, Kroatijoje. Susirinkę dalyviai susipažino su miestelio istorija, šiaurinėje Medžimurėje aplankė Hadzic šeimos fermą, tiekiančią obuolius ir produktus, pagamintus iš jų. Intensyvioje darbotvarkėje buvo numatyta daug susitikimų su įvairių įmonių atstovais, paskaitų apie ekonomiką, kūrė filmukus, aktyvių užsiėmimų metu gamino baldus iš medienos plokščių, pakavo obuolių arbatą ir ruošė ją pardavimui, gamino kompostą, sodino obelis. Projekto dalyviai turėjo galimybę apsilankyti ir visus sužavėjusiam Zagrebo mieste.

2016 m. balandį sulaukėme svečių ir Lietuvoje. Projekto dalyviams buvo numatyta įdomi ir turininga programa Vilniaus Žvėryno gimnazijoje. Šis susitikimas buvo skirtas išsiaiškinti, kokie yra veiksmingiausi reklamos būdai ir pabandyti mišrioje

grupėse sukurti filmuotą siužetą, kuriame būtų reklamuojamas pasirinktas produktas iš obuolių. Mokiniai ir mokytojai lankėsi Vilniaus senamiestyje, Druskininkuose, Grūto parke, Anykščiuose. Tačiau ne tik pramogauta. Projekto dalyviai „Nielsen“ biure klausėsi paskaitos apie reklamų kūrimą, mokėsi spausti obuolių sultis, apsilankė Vilniaus miesto savivaldybėje.

2016 m. rugsėjo pabaigoje trys mokiniai su mokytojomis V. Činčienė ir O. Jonykienė vyko į projekto dalyvių susitikimą Lenkijoje. Projekto dalyviai susirinko Varšuvoje. Čia klausėsi paskaitos apie sveiką mitybą, dalyvavo orientaciniame žaidime Varšuvos senamiestyje. Partnerių mokykloje Konskių miestelyje pristatė plakatus, skirtus sveikiems produktams iš obuolių. Moksleiviai ir mokytojai mokėsi kurti verslo planą, atliko kūrybines užduotis, susijusias su sveika gyvensena, rengė prezentacijas, lankėsi įvairiose įmonėse. Visiems kelionė buvo naudinga ir įdomi.

2017 m. dar laukia turiningi projekto susitikimai Italijoje, Portugalijoje ir Graikijoje.

Autorės nuotr.

Projekto dalyviai aplankė Sandomiero senamiestį

Mokiniai dalyvauja projektinėje veikloje – ruošia plakatus apie sveikus produktus

XX-oji „Šalčios alelių“ šventė

Š. m. sausio 28 d. Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje vyks XX-oji „Šalčios alelių“ šventė.

Programa

8.30–10.00 val. registracija;
10.00–12.30 val. šventės pradžia, koncertas „Lietuva – tai aš, mano šeima, mano bendruomenė“;
12.30–13.00 val. pertrauka, parodų apžiūra;
13.00–14.30 val. koncerto tęsinys;
14.30–16.00 val. diskoteka aktų salėje, mokytojų ir svečių pašnekesiai prie kavos puodelio.

Maloniai kviečiame!

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos bendruomenė

ŠALČIOS ALELIUMAI
2017

Kvietimas

Lietuvos istorijos parodos

Išskirtiniai Lietuvos istorijos fragmentai – drobėse

Atkelta iš 1 p.

Parodos pristatymą vedė Gaudentas Aukštikalnis, Vilniaus įgulos karininkų ramovės viršininko pavaduotojas, laikinai einantis viršininko pareigas. Vakara pradėjo smuiku griežęs Andrius Pleškūnas, Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro *orkestro* narys – altininkas. Ir vėliau jis pagyvino renginį muzikiniais intarpais, viena iš dainų – „Siuntė mane močiutė vandenėlio“.

Dalyvavo daug garbių svečių, tarp jų – akad. prof. Eugenijus Jovaiša, prof. Romualdas Grigas, istorikas Tomas Baranauskas, buvęs Krašto apsaugos ministras Juozas Olekas.

Dailininkės talentą įvertino istorikai, menininkai ir valdžios atstovai

Juozas Olekas išskyrė Laimos Tubelytės-Kriukelienės talentą. Dailininkės ranka, pasak J. Oleko, pavedžiota akad. prof. E. Jovaišos, perteikia istorinį tikslumą, užfiksuoja istorinius momentus. Jis akcentavo, kad akad. prof. E. Jovaišos monografija „Aisčiai“, kurią (II ir III dalis – *aut. pastaba*) iliustravo dailininkė, – veikalas, kuris yra svarbus ir jaunajai kartai, ir visiems besidomintiems Lietuvos istorija.

Toliau kalbėjo akad. prof. Eugenijus Jovaiša, dabar LR Seimo narys, teigęs, kad visa medžiaga, kuri pateikta trijuose „Aisčių“ tomuose, ištirtinėta, išjausta. Akademikas parodoje eksponuoja du – romantinį ir mokslinį – Lietuvos istorijos aprašymo variantus. Akad. prof. E. Jovaiša taip pat papasakojo, kaip jis susipažinęs su „Aisčių“ iliustracijų autore L. Tubelyte-Kriukeliene. Pasirodo, kad prieš kelerius metus akademikas sulaukęs dailininkės skambučio. Kai ji pati pasisiūlė iliustruoti jo veikalus, prasidėjo jų kūrybinis bendradarbiavimas. Dabar kuria naują knygą. Akademikas teigė, kad dailininkė turi itin įdomiai studijuoti istorinius veikalus. Pvz., L. Tubelytė-Kriukelienė, tapydama paveikslą „Oršos mūšis“, perskaitė itin daug istorinės literatūros. Pasak akad. prof. E. Jovaišos, istorinių veikalų iliustracijos yra vertingos tada, kai profesionalus istorikas iš jų gali identifikuoti konkrečias istorines detales ir realijas. Akademikas teigė, kad paveikslas „Žalgirio mūšis“ kiek silpniau nei „Oršos mūšis“ perteikia istoriškumą (nors, T. Baranausko pastebėjimu, istorinės detalės, pvz., skirtingų kovojusių pusių vėliavos, yra autentiškos), bet „žavi nuostabia spalvų vienvone, užburia nuotaika“.

Akademikas akcentavo, kad pirmas sukurtas paveikslas buvo „Raudonėnai“ antrajam „Aisčių“ tomui. Pastarasis tomas, kiekvienas atskiras skyrius skirtas atskirų kapinynų aprašymams. Akad. prof. E. Jovaišos žodžiais, gyvenimas dabar yra toks, koks buvo prieš tūkstantį metų: „ir meilė, ir troškulys“. O dailininkė L. Tubelytė-Kriukelienė kuria tyrą, gražų, pilnakraujų to istorinio gyvenimo paveikslą. Taip pat E. Jovaiša teigė, kad parodoje eksponuotas paveikslas „Aisčių pakerėta“ – tarsi pačios dailininkės suromantin-tas autoportretas (šiam paveiksle L. Tubelytė-Kriukelienė vaizduoja Žaną d'Ark).

Tomas Baranauskas kalbėjo, kad dailininkės L. Tubelytės-Kriukelienės darbai – dovana akad. prof. E. Jovaišai, nes kartais istorikas be dailininko yra bejėgis atkurti praeitį. T. Baranauskas akcentavo, kad kiekvienas dailininkas turi savo individualų stilų, dėmesingumas detalėms – L. Tubelytės-Kriukelienės išskirtinis bruožas. Istorikas pabrėžė, kad apskritai yra sudėtinga piešti batalines scenas, reikia drąsos pavaizduoti visą mūšio vaizdą. T. Baranauskas teigė, kad dailininkė dabar kuria „Oršos mūšio“ tęsinį. Baigdamas palinkėjo dailininkei sukurti daug istorinių paveikslų.

Parodos pristatyme dalyvavo ir dailininkas tapytojas Aloyzas Stasiulevičius, dailininkų grupės „Individualistai“ narys (beje, ši dailininkų grupė jungia apie šešiasdešimt menininkų). Pasirodo, ir pati dailininkė yra šios grupės narė. A. Stasiulevičius akcentavo, kad istorija – interpretacijos objektas (priminė, kaip buvo pasipiktinę lenkai, kai buvo eksponuojamas J. Mateikos paveikslas „Žalgirio mūšis“). Dailininkas teigė, kad istorinių paveikslų tapymas labai svarbus,

Parodos atidarymo dalyviai su dailininke Laima Tubelyte-Kriukeliene

gaila, kad šie paveikslai dabar nėra populiariūs ir negauna paramos. Akcentavo, kad kultūra, menas – mūsų tapatybės dalis. A. Stasiulevičius įvertino didvyrišką dailininkės Laimos darbą. Jis taip pat pabrėžė, kad grupė „Individualistai“ ruošiasi parodai, skirtai Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, kurioje dalyvaus ir parodos autorė.

Vėliau žodį tarė prof. Romualdas Grigas, daug metų kalbąs apie tautos namus. Būtent karininkų ramovė – tautos namai. Prof. R. Grigą nustebino parodos dvasia. Jis teigė, kad nedaug dailininkų kūrybos kelią paskiria istorinei tapybai. R. Grigas konstatavo, kad jo propaguojama tautotyra – bandymas įsijausti į protėvių dvasią. Profesorius pabrėžė, kad būtent dar Herodoto minėta baltų civilizacija grindžiama dvasinės kultūros principais.

Jis teigia, kad svarbu realizuoti istoriją. Ir kiekvienas mūsų turi būti tautokūros, o ne tautogriovos pozicijoje.

Toliau kalbėjo dailininkas Aleksandras Vozbinas, Karininkų ramovei padovanojęs darbą „Salaspilio mūšis“. Šį gestą dailininkas pristatė kaip pilietinę poziciją ir teigė, kad ši pozicija dabar yra ne mažiau svarbi nei anksčiau.

Kelis žodžius tarė ir „Individualistų“ grupės pirmininkas Algimantas Kliuga, akcentavęs gyvybingos kūrybos tradicijos svarbą.

Edmundas Pupinis, LR Seimo narys, akcentavo istorinių parodų svarbą, grįžimą prie istorijos. Jis sakė, kad dail. L. Tubelytė-Kriukelienė prisimena iš Žalgirio 600 m. jubiliejui skirtos parodos 2010 m.

Paveikslai „Karalius Mindaugas“ ir „Karalienė Morta“

Kalbėjo ir istorinių romanų autorius Jonas Užurka. Jis akcentavo, kad dailininkė L. Tubelytė-Kriukelienė iš nebūties kelia istoriją į viešumą. Rašytojas pasidžiaugė, kad istorikai – akad. prof. E. Jovaiša, T. Baranauskas – suteikia daug peno menininkams, taip pat ir rašytojams. J. Užurka pabrėžė, kad dailininkės darbai – nacionalinė vertybė.

Svarbu, kad pasveikino ir kraštiečiai – kupiškėnai (autorė kilusi nuo Skapiškio, Kupiškio r.) ir kupiškėnų klubo atstovė Filomena Marčiulionienė.

Vėliau poetas Jonas Ivoška perskaitė keletą fragmentų iš savo sakinės apie Žalgirio mūšį.

Dailininkė padėkojo visiems kalbėjusiems ir pakvietė artimesniam pabendravimui prie vaišių stalo.

Kūryba – duoklė Lietuvai

Paklausta, kada nutapė pirmąjį istorinį paveikslą, dailininkė L. Tubelytė-Kriukelienė pasakė, kad tai buvo maždaug prieš dešimt metų. Nors nebuvo labai paprasta nutapyti, turėjo ieškoti nemažai informacijos, tačiau kūrinys gimė. Tai buvo paveikslas „LDK I Statuto priėmimas“. „Pasigavo mane istorija ir nebepaleido“, – teigia L. Tubelytė-Kriukelienė. Dailininkė liudija, kad, tapydama paveikslus lietuvių tautos tema, ji tarsi atiduoda duoklę Lietuvai. „Kiekvienas iš mūsų vienaip ar kitaip savo darbais prisidedame prie tapatybės išsaugojimo. Aš – ne išimtis. Todėl ši paroda turėtų suintriguoti tuos žmones, kuriems įdomi Lietuvos istorija. O Lietuvos istorija išties labai įdomi, todėl ji mane pavergė. Tikiuosi, kad dailės kūriniai šia tema prisideda prie lietuvių išsaugojimo ir aktualizavimo. Matau prasmę tapyti paveikslus lietuviškomis spalvomis ir vaizdais“, – teigia dailininkė.

Mažesnėje Karininkų ramovės salėje eksponuojamos L. Tubelytės-Kriukelienės iliustracijos naujam akad. prof. Eugenijaus Jovaišos leidiniui „Aisčiai. Radiniai“. Dailininkė teigia, kad bendradarbiauti su akad. prof. E. Jovaiša pradėjo 2013 m. Per šiuos metus nutapė pirmąsias dešimt iliustracijų ant drobės. Jos bus publikuotos vėliau, negu planuota. 2014 m. ji nupiešė šešias iliustracijas E. Jovaišos monografijai „Aisčiai. Raida“. Šioje monografijoje panaudota nemažai ir kitų dailininkų sukurtų iliustracijų. 2015 m. nupiešė (spalvoti pieštukai, popierius) iliustracijas III „Aisčių“ daliai – „Aisčiai. Lietuvių ir Lietuvos pradžia“.

Tačiau prie pirmos monografijos „Aisčiai. Kilmė“ savo kūryba neprisidėjo.

Svarbu paminėti, kad šioje parodoje eksponuojamos „Aisčių“ iliustracijos pasižymi sudėtingomis keliaplanėmis kompozicijomis (paveikslas padalijamas į kelias dalis), norint geriau perteikti vaizduojamų gyvenviečių kasdienybę. Pvz., paveikslo „Krūvandai“ apatinėje dalyje vaizduojami mirę protėviai, virš jų – akmenėliai, dar aukščiau – sėdintys, rymančios žmonės,

šventiškai pasipuošę. Virš jų – kaimo buities vaizdai, besiganantys žirgai, trobesiai, belapiai medžiai (galbūt tai pavasaris). O pačiame viršuje – dangaus skliautas ir saulė. Eksponuojami ir šie naująją akad. prof. E. Jovaišos knygą iliustruojantys paveikslai: „Plingailiai“, „Rupunionys“, „Daugalaukis“, „Vėluikiai“, „Saukėnai“, „Lauksvydai“ ir kt.

Pasirodo, kad ir dabar dailininkė ruošia iliustracijas dar vienam akad. prof. E. Jovaišos leidiniui, koks jo pavadinimas – dar paslaptis. Knygoje bus rašoma apie aisčių gyvenimą. Dailininkė kiek nuogaustauja, kad, E. Jovaišai pradėjus dirbti LR Seime, iliustracijų kūryba kažkuriam laikui nutrūko, tačiau tikisi, kad neilgam.

Parodoje eksponuojamas paskutinis dailininkės darbas istorine tema – itin sudėtinga batalinė kompozicija „Oršos mūšis“. Parodoje ji pristato pirmąją kūrinių dalį. Antrosios dalies tapyti dar nepradėjo, bet piešinys ant drobės jau ryškėja. Ji pabaigti tikisi vasarą. „Vasarą tapyti man maloniausia. Dažniausiai didelio formato drobės tapau sodyboje, kuri yra maždaug už 40 km nuo Utenos (Zarasų r., Dusetų sen.). Vasarą dienos ilgesnės, apšvietimas natūralus, na, ir šiaip galima skirti daugiau laiko kūrybai“, – teigia dailininkė.

Didžioji L. Tubelytės-Kriukelienės laiko dalis atiduodama pedagoginiam darbui. Ji dirba Utenos kolegijoje dailės dėstytoja. Tad kada bus baigtas „Oršos mūšis“, ji negali pasakyti, galbūt 2017 m. rudenį? Beje, dailininkė surengė per trisdešimt autorinių parodų.

Svarbu paminėti, kad parodoje eksponuoti paveikslai „Žalgirio mūšis“, „Karalienė Morta“, „Karalius Mindaugas“, taip pat „Kunigaikščių žaidimas – Lietuvos laikas“, „Karaliaus Mindaugo krikštas“ buvo publikuoti fotomenininko ir dailininko Rimanto Dichavičiaus albumo „Laisvės paženklinti“ III tome.

Šviesi Lietuvos praeities vizija

Didžiojoje Karininkų įgulos ramovės salėje eksponuojami istoriniai L. Tubelytės-Kriukelienės paveikslai. Tarp jų – nemažai darbų, skirtų įžymioms LDK moterims:

Nukelta į 11 p.

Kalba dailininkas Aloyzas Stasiulevičius. Fone paveikslas „Žalgirio mūšis“

Kada statysime paminklą pirmajam Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai?

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

*Geltona, žalia ir raudona –
Tai mūsų Trispalvė vėliava.
Sugrįš iš užsienio Smetona,
Ir vėl bus laisva Lietuva!*

1940–1941 m. sovietams okupavus Lietuvą, laisvės viltys buvo siejamos su Antanu Smetona. Kodėl Vilniuje, amžinojoje sostinėje, kurioje 1918 m. vasario 16 d. buvo pasirašytas ir paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, yra užmirštas Lietuvos pirmasis Prezidentas.

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė dar 2015 m., švenčių dienomis, korektiškai pastebėjo, kad Vilniuje turi būti pastatyti paminklai dr. Jonui Basanavičiui ir Prezidentui Antanui Smetonai. „Prezidentės nuomonė vienareikšmiška. Vakar buvo duotas startas valstybės atkūrimo pasirengimo šimtmečiui, kuris bus minimas 2018 metais. Taigi, prezidentės nuomone, iki to laiko jau mūsų garbės reikalas pastatyti paminklus Jonui Basanavičiui, pirmajam prezidentui Antanui Smetonai.“¹

Vilniuje glojami sovietiniai reliktai Petruui Cvirkai, Salomėjai Nėriai, o pamiršami Antano Smetonos nuveikti darbai, svarbūs ne tik Vilniui, bet ir visos Lietuvos atgimimui ir išlikimui. Kodėl visuomenei įkyriai peršama mintis, kad šeši dr. Kazio Griniaus prezidentavimo mėnesiai yra svarbesni Lietuvos piliečiams negu Antano Smetonos ilgametis valdymas, leidęs Lietuvai pakilti, išauuginęs partizanų kartą, be kurios mūsų laisvės nebūtų. 1940 m. tokių dainų apie dr. Kazį Grinių niekas nedainavo...

Artėja Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo šimtmetis. Dar 2008–2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos laikotarpiu, valdant konservatoriams, susirūpinta garbingo jubiliejaus pažymėjimu. Praeitose kadencijos Seimo patvirtinta vyriausybė 2015 m. rugpjūčio 19 d. išleido nutarimą „Dėl Lietuvos valstybės

atkūrimo šimtmečio minėjimo programos patvirtinimo“. Tarp kitų darbų numatyta pastatyti paminklus dr. Jonui Basanavičiui 2017 m. ir pirmajam Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai 2018 m. Dr. Jono Basanavičiaus paminklo pastatymo reikalais buvo pavesta rūpintis Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai, Vyriausybės kanceliarijai, Lietuvos nacionaliniam muziejui, Vilniaus miesto savivaldybei. Į Nacionalinio muziejaus darbuotojų pastabas dėl vietos paminklui parinkimo nelabai kas kreipė dėmesį. Buvęs Prezidento Valdo Adamkaus patarėjas doc. dr. Darius Kuolys geru tonu laikė bendražygių vedžiojimą už nosies, tvarkė reikalus savivaldybėje taip, kaip jam atrodė teisinga. Gal ir ne taip, kaip norėtų nesuinteresuotų ir laisvų piliečių dalis, bet dr. Jono Basanavičiaus paminklo reikalai pajudėjo. Deja, dėl pirmojo Lietuvos Prezidento paminklo Vilniuje kilo nepasitenkinimo bangėlė, į kurią reaguota kaip į cunamį. Atsakingi asmenys, tai yra Vyriausybės kanceliarija, Vilniaus miesto savivaldybė iki šiol nesiėmė jokių veiksmų, kad 2018 m. būtų pastatytas paminklas Antanui Smetonai. Algirdo Butkevičiaus Vyriausybės vicekanceleris doc. dr. Rimantas Vaitkus, reaguodamas į bangeles, pakeltas a. a. prof. Leonido Donskio ir prof. Šarūno Liekio, dar prieš programos tvirtinimą samprotavo, kad Lietuvos valstybės paskelbimo šimtmečio minėjimo valstybinės programos projektas tėra pirminis – ko gero, ji reikės koreguoti. „Dėl A. Smetonos nėra nei darbo grupės, nieko, bet yra ir kontroversiškų siūlymų – gal jo iš viso nereikia, reikia įvertinti visą A. Smetonos gyvenimą. Jis buvo pirmasis prezidentas, tačiau taip pat ir žmogus, kuris 1926 m. užėmė valdžią, išvaikęs teisėtai išrinktą Seimą. Yra kontroversija ir kai kurie žmonės mano, kad jis nevertas būti įamžintas Vilniuje, nebent tik kaip pirmas išrinktas Lietuvos prezidentas. Todėl šiame klausime ir yra pasimetimas, tačiau tai, kad idėja įtraukėme į programą, rodo, kad buvo didelė dalis visuomenės, norėjusios paminklo

A. Smetonai“, – aiškino doc. dr. R. Vaitkus². Galbūt vicekanceleris nebuvo ir nėra visiškai laisvas, skelbdamas savo samprotavimus ir vadovavosi premjero Algirdo Butkevičiaus vyriausiojo konsultanto prof. Raimundo Lopatos nuomone. Prof. R. Lopatos tėvas buvo Antano Smetonos priešas, o pokariu – Lietuvos partizanų naikinimo Alytaus rajone idėjinis vadas. Prof. R. Lopata niekada nėra viešai pasmerkęs savo tėvo darbų. Būtų verta prisiminti, kad 2015 m. pabaigoje jis sukritikavo Prezidentės Dalios Grybauskaitės užsienio politiką, o kalbą Jungtinės Tautos pavadino „tuščia“. „Mūsų Prezidentės D. Grybauskaitės raginimas apriboti nuolatinių JT Saugumo Tarybos narių veto teisę skamba tuščiai. Kaip jau tapo įprasta, Prezidentė adresavo savo kalbą ne tarptautinei auditorijai, o mūsų vidaus politikai“, – sakė R. Lopata. Ar tik ne paminklo pastatymas Prezidentui Antanui Smetonai ir yra ta neteisinga Prezidentės vidaus politika.

D. Grybauskaitė dėl paminklo Antanui Smetonai laikosi savo. Nors girdėti kritikų balsų, Prezidentė nuomones nekeičia. Prof. Vytautas Landsbergis viliasi, kad paminklas dr. J. Basanavičiui nekels politinių prieštaravimų. Jo nuomone, pirmiausia reikia apsispręsti dėl paminklo A. Smetonai. „Aš manau, kad pirmasis prezidentas, kuris Vilniuje pasirašė Vasario 16-osios aktą, turi būti čia pagerbtas. Su jo vardu susietas valstybės atkūrimas, o kad jis paskui turėjo problemų – visa Lietuva turėjo problemų su kairiųjų įtaka. Buvo rengiama 20 pučų „buržuazinei valdžiai“ nuversti, o jis vis buvo toje vietoje; iš čia ir opozicijos varžymas, tam tikras kietas režimas nukreiptas prieš visus nuolatininius pučistus, ypač pogrindžio komunistus“, – aiškina prof. V. Landsbergis³. Be Prezidento Antano Smetonos neįsivaizduojamas XX a. pradžios tautinis atgimimas Vilniuje ir Lietuvoje. Pirmojo pasaulinio karo metu jis liko Lietuvoje ir su kitais signatarais paskelbė Nepriklausomybę, kovojo su Lietuvos valstybės priešais lenkais, bermontininkais, bolševikais ir

todėl pastarųjų palikuonių, kurie neaišku, kam tarnauja, yra nekenčiamas. Kur būtume, jeigu ne lemtingi 1926-ieji, gal jau tada būtų patekėjusi Stalino saulė? Ką veikė paskutiniame posėdyje generolas Vincas Vitkauskas, kurio brolis buvo sušaudytas kaip bolševikas kovų už Nepriklausomybę metu, generolas Stasys Raštikis, taikęsis su Juozo Urbšio pagalba tapti prezidentu. Jie ten neturėjo būti. Kodėl jie atvyko į paskutinį posėdį ir kodėl nepalaikė Prezidento Antano Smetonos reikalavimo priešintis sovietų invazijai. Kodėl Juozas Urbšys Maskvoje atsisakė Lietuvos teritorijos dalies, kuri priklausė pagal 1920 m. sutartį su Sovietų Rusija. Prezidento aplinka, matyt, jau seniai dirbo sovietams ir tikėjosi atėjūnams iškiti, netgi sugauti Antaną Smetoną ties Kybartais.

Lietuvos Respublikos Seime yra deputatų, kuriems brangus generolas Vincas Vitkauskas. Todėl renkant deputatus reikia žiūrėti ir viltis, kad šiandien Lietuvos Respublikos valstybės gynimo taryboje toks scenarijus nepasikartos ir Prezidentas neliks vienas, kaip Antanas Smetona 1940 m. birželio 14 d. Keista, kad laisva Lietuva iki šiol nesugrąžino Antano Smetonos konfiskuoto turto jo palikuonims. Keista, kad laisvoje Lietuvoje, ne be pagalbos iš svetur, rašomi scenarijai, kaip Lietuva niekina savo pirmąjį Prezidentą Antaną Smetoną. Tauta 1940 m. nebuvo praradusi sąžinės ir vyresnybės įsakymo sulaukyti Antaną Smetoną neįvykdė. Net Antanui Smetonai mirus, visą sovietmečio laikotarpį dainavo: „Sugrįš iš užsienio Smetona, ir vėl bus laisva Lietuva!“

¹ „D. Grybauskaitė: Mūsų garbės reikalas pastatyti paminklus J. Basanavičiui ir A. Smetonai“. Prieiga per internetą – <<http://www.propatria.lt/2015/02/d-grybauskaite-musu-garbes-reikalas.html>>.

² Mindaugas Jackevičius, „Šimtmečio programa: jau kitamet – paminklas iš Lietuvos bėgusiam diktatoriui“. Prieiga per internetą – <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simtmečio-programa-jau-kitamet-paminklas-is-lietuvos-begusiam-diktatoriui.d?id=68735880>>.

³ *Ibid.*

Išskirtiniai Lietuvos istorijos fragmentai – drobėse

Atkelta iš 10 p.

karalienėms, kunigaikštystėms, kunigaikštienėms. Per parodos atidarymą dailininkė neslėpė mėgstanti paveiksluose vaizduoti moteris (bataliniuose paveiksluose dominuoja vyrai).

Didingumu išsiskiria paveiksai „Karalius Mindaugas“, „Karalienė Morta“. Ypač įsimintini paveiksai, skirti Barborai Radvilaitėi – „Barbora Radvilaitė“ ir „Barboros Lietuva“. B. Radvilaitė pirmajame paveiksle laiko raudoną juostą, kuri, kaip ir Barboros drabužiai, kitame paveiksle apgaubia erdvę romantizuotą Lietuvos peizažą (pilis, laukus ir klonius). Susidaro įspūdis, kad Barbora, jos įsimintina istorija ir dramatiškai nutrūkusi gyvenimo linija

simboliškai paveikė visą Lietuvą. Beje, ir kitas paveikslas – „Barbora Radvilaitė su motina Barbora Kola“ – skirtas Barborai, tiksliau, jos vaikystei.

Dominuoja figūrinės panoraminės kompozicijos, daug dėmesio skiriama erdvės modeliavimui. Eksponuojama simbolinių kompozicijų: „Kelionė ratu“, „Lietuvos istorijos slenkščiai“. Itin įsimintinas paveikslas „Lietuvos dienoraštis“: knygoje įkomponuotas raudono pilies mūro fragmentas, virš jo – virtinės namų, dar aukščiau – gyvulėliai, virš jų – modernių pastatų siluetai, dar aukščiau – bažnyčių bokštai ir viską „vainikuojanti“ raudona saulė. Šis į knygą įkomponuotas vaizdas savo forma primena ir degančią žvakę, savotišką atminties simbolį.

Keletas paveikslų skirta krikšto temai:

„Lietuvos krikštas“, „Netimero krikštas“. Kai kurie darbai, pvz., „Lietuvos krikštas“, pasteliniais spalvų tonais, sudėtingomis erdvinėmis kompozicijomis, žalčio, aukuro, saulės motyvais primena M. K. Čiurlionio darbus.

Dailininkės darbai išsiskiria ypatingu preciziškumu, dėmesiu detalėms (ypač aprangos), taip pat šviesiomis spalvomis. Daug žalios, geltonos – gyvybės, šviesos, saulės – spalvų. L. Tubelytės-Kriukelienės kūrybai būdinga romantinė Lietuvos istorijos vizija, kiek primenanti ir K. Šimonio kompozicijas.

Peržvelgus L. Tubelytės-Kriukelienės kūrybą, ryškėja sakralumo, būties šventumo pajauta, vienybės su gamta, kosmosu idėja. Belieka dailininkei L. Tubelytei-Kriuke-

lienei palinkėti kūrybinės sėkmės ir įkvėpimo įamžinant įsimintinas Lietuvos istorijos akimirkas. O parodą visi norintys galės pamatyti iki 2017 m. balandžio 1 d.

Autorės nuotr.

Atitaisymas

„Vorutos“ Nr. 12 (830) p. 2 spausdintą straipsnį „Ar Mažoji Lietuva tebuvo mirazas? I dalis“ iliustruojančios nuotraukos aprašas turėtų būti: „Tilžė, Panemuniai (geležinkelio tiltas per Nemuną, priepilaukos pakrantėje tradiciniai baidokai, upė plukdydavę krovinius).“

Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Redakcija

Muziejus laikraštyje Nr. 37 (454)

Lietuva vokiečių okupacijos metais (1915-1918)

Pirmojo Pasaulinio karo (1914-1918) metu Rusijos imperijai karo veiksmai Vakarų fronte su Vokietija klostėsi nesėkmingai. Per didžiulio masto rusų kariuomenės atsitraukimu pasibaigusią 1915 metų kampaniją iki 1915 metų rugsėjo pabaigos beveik visa etninės Lietuvos teritorija pateko į Vokietijos kariuomenės kontroliuojamą zoną. Fronto linija nusistovėjo ties rytine Lietuvis siena. Berlynas iš užimtų žemių sukūrė kelis administracinius vienetus. Lietuva pateko į taip vadinamo Ober Ost sudėtį. Oberostas jungė teritorijas besiribojančias su fronto linija, todėl tai buvo karinis administracinis vienetas, pavaldus ne civilinei, o karinei valdžiai, vokiečių kariuomenės Rytų fronto vyriausiajam vadui. Oberostas buvo suskirstytas į 6 sritis: Kuršo, Lietuvos, Vilniaus, Suvalkų, Gardino ir Bialystoko. Vėliau šis suskirstymas kelis kartus keitėsi.

Oberoste buvo įvesta griežta karinė valdžia, valdžios įstaigose dominavo vokiečių kalba. Vietos gyventojams buvo uždrausta dirbti valdžios struktūrose, visiškai suvaržyta politinė veikla, uždaryti daugumas laikraščių, išskyrus provokiškus oficiozus. Veikė atskira teismų ir munitinių sistema. Oberosto teritorijai buvo išleisti specialūs pinigai – ost-rubliai. Visa vietos ekonomika pajungta kariuomenės aprūpinimui. Gyventojams uždėta eilė būdingų Prūsijai, bet neįprastų Lietuvai mokėsių. Buvo vykdomos arklų, galvijų, vežimų ir kitokios revizijos. Valstiečiams uždėtos duoklės maisto produktais. Normos skaičiuotos neatsižvelgiant, kad vietos žemės ūkis išvystytas gerokai silpniau, negu Vokietijoje, todėl produktų duoklės labai alino ūkį. Taip pat iš Lietuvos masiškai buvo išvežama mediena ir kitos Vokietijos pramonei

Įsakymo ištrauka, patvirtinta Rytų fronto kariuomenės vado. Kaunas, 1916 m. V. Tenešio nuotr.

reikalingos žaliavos. Buvo mobilizuojami ne vien resursai, bet ir žmonės, į darbo batalionus Lietuvoje bei vežami į Vokietiją, pakeisti išėjusius į frontą vokiečius. Už prievolių

nevykdymą, tuo labiau antivokišką veiklą, buvo numatytos griežtos bausmės, iki mirties bausmės. Tiesa negalima pasakyti, kad okupacija apsiribojo vien negatyviomis pase-

kmėmis – savo karinėms reikmėms vokiečiai labai išplėtė iki tol silpną Lietuvos plentų ir geležinkelių tinklą bei pastatė nemažai tiltų, kuriais vėliau sėkmingai naudotasi tarpukario Lietuvos Respublikoje.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugomi spausdinti vokiečių valdžios įsakymai gyventojams. Pristatoma ištrauka iš 1916 m. birželio 27 d. įsakymo, reguliuojančio metrikacijos duomenų pristatymą. Įsakymas patvirtintas Vyriausiojo kariuomenės vado Rytuose pavaduotojo generolo-leitenanto Ericho Liudendorfo (1865–1937), atspausdintas vokiečių, lietuvių ir lenkų kalbomis, ant 305 x 224 mm popieriaus lapo „Dabarties“ spaustuvėje Kaune, leidusioje tu paties pavadinimo dienraštį lietuvių kalba.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Kūrybinio polėkio vyskupas

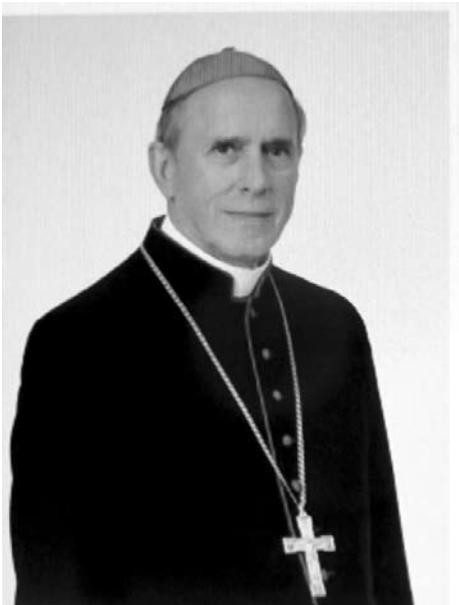
Zigmas TAMAKAUSKAS, Kaunas

Baigiantis Gailestingumo jubiliejiniams metams – lapkričio 6 d. po vakarinių šv. Mišių Kauno Kristaus Prisikėlimo bazilikos Konferencijų salėje įvyko Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio 2017 m. kalendoriaus pristatymas.

Pradžioje kiek žvilgterėkime į vyskupo asmenybę, jo nueitą gyvenimo kelią. Gimė daugiavaikėje šeimoje, 1968 m. baigė tuomet vadintą Kauno 7-ąją vidurinę mokyklą, dabar turinčią Šančių mokyklos-daugiafunkcio centro vardą. Dvejus metus praleido sovietinėje kariuomenėje, kurioje stengėsi brandinti jau mokykliniame suole praktikuotą fotografijos meną. Jausdamas savo pašaukimą dvasiniam gyvenimui, penkerius metus studijavo Kauno kunigų seminarijoje. 1976 m. išventintas į kunigus. Dešimt metų vikaravo įvairiose Lietuvos vietose. Paskutinė jo, kaip vikaro, pareigybė buvo susijusi su Kauno arkikatedra bazilika. Trejus metus klebonavo Deltuvos ir Bukonių parapijose. Visur skleidamas didelė meilė ir gyvojo tikėjimo žodi, pasižymėjo dideliu stropumu, darbštumu ir atidumu žmonėms. Stengėsi ne tik gražinti savo tarnystės vietų bažnyčias, bet savo atliekamų kilnių darbų pavyzdžiu stiprinti ir pačios Bažnyčios dvasinius pamatus. Atgimstant Lietuvai, lankantys Kauno katedrą žmonės labai nudžiugo, nes jų mylimas kunigas Eugenijus 1989 m. vėl sugrįžo į šią šventovę. Grįžo jau atlikti aukštesnių – Katedros administratoriaus ir Kauno arkivyskupijos kurijos kanclerio – pareigų. 1995 m. tapo Kauno Kristaus Prisikėlimo parapijos klebonu, kaip jam įprasta, stropiai rūpinosi bažnyčios atstatymo darbais, dėstė Kauno kunigų seminarijoje, buvo joje studijuojančių klierikų dvasios vadovas. Čia buvo pastebėtas ne tik administracinis, bet ir pedagoginis jo talentas – 1996 m. paskirtas Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos rektoriumi.

Su kunigu Eugenijumi Bartuliu susipažinau, kai jis kunigavo Kauno arkikatedroje bazilikoje. Su jaunimo būreliu teko būti ir Deltuvoje. Tada kiek netikėtas susitikimas įvyko miestelio Švč. Trejybės bažnyčioje: jos klebonas E. Bartulis, užlipęs ant pastolių, pats apsitaškęs dažais, restauravo šoninį altorių, gražino šventovę. Paskui įvyko nuoširdus pokalbis. Kalbėjome apie bažnyčios ir miestelio istoriją, prisiminėme čia buvusius knygnešius, Lietuvos kariuomenės artilerijos pradžią (2013 m. ant Deltuvos senosios klebonijos pastato atidengta atminimo lenta, kurioje įamžintas pirmasis Lietuvos kariuomenės artilerijos šūvis 1919 m., kovojant su įsiveržusia į Lietuvą bolševikų kariuomene).

Vadovaujami kunigo Eugenijaus Bartulio, dalyvavome išskleidę savo Trispalvę ir tarptautiniame beveik šimto kilometrų tris

Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis

dienas trukusiame piligriminiame žygyje iš Paryžiaus Dievo Motinos katedros į Šartro miesto Katedrą. Joje saugoma pasaulio krikščionims brangi relikvija: Dievo Motinos – Švč. Mergelės Marijos – apsiaustas. Šartro katedra – tai vienas didingiausių religinių statinių Europoje. Šventovė dėl skulptūrų ir vitražų gausos vadinama Prancūzijos akropoliu. Šios nelengvos kelionės metu matėme savo vadovo spinduliuojančią energiją, jautėme jo atidumą, draugišką paprastumą bei nuoširdumą.

1997 m. gegužės 28 d. kunigas Eugenijus Bartulis nominuotas vyskupu. Birželio 29 d. jo konsekraciją sveikino tikinčiųjų prisirinkusi pilnutėlė Kauno arkikatedra bazilika. Naujasis vyskupas buvo paskirtas pirmuoju popiežiaus Jono Pauliaus II naujai įsteigtos Šiaulių vyskupijos vyskupu. Savo vyskupiškame herbe įsirašė: *Gaudete semper in Domino*. Tai reikštų, kad visuomet reikia džiaugtis Viešpačiu. Šiais žodžiais vyskupas Eugenijus Bartulis ir vadovaujasi savo dvasinio gyvenimo kelyje. Matant jo prakilnius darbus, jo nuoširdaus paprastumo užkrečiančią šypseną ne veltui dažnas jį vadina džiaugsmo vyskupu, skleidžiančiu savo širdies gerumo šviesą ir besidžiaugiantį kitų teikiama šviesa.

Šiauliuose vyskupas atnaujino savo buveinės šventovę – Katedrą. Katedrą jis stengiasi statyti ir mieste gyvenančių žmonių širdyse. Jo iniciatyva įkurti vyskupijos Jaunimo, Katechetikos ir Šeimos centrai, su malda bei giesmėmis rengiami piligriminiai žygiai pėsčiomis į Kryžių kalną, į Tytuvėnus ir Šiluvą. Vyskupo Eugenijaus Bartulio aktyvi veikla reiškėsi jam būnant ir Lietuvos karo

pajėgų ordinaru. 1999 m. vyskupas išrinktas Lietuvos Vyskupų Konferencijos nuolatinės tarybos nariu, palaiko glaudų ryšį su Šiaulių universitetu. Jo pastangomis universitete įteisinta kapeliono pareigybė, pradėta dėstyti nauja disciplina – meninis ugdymas ir tikyba. Universiteto senatas, įvertinęs vyskupo nuopelnus, 2015 m. suteikė jam Šiaulių universiteto garbės daktaro vardą. Nuo 2007 m. jis yra ir Šiaulių miesto Garbės pilietis.

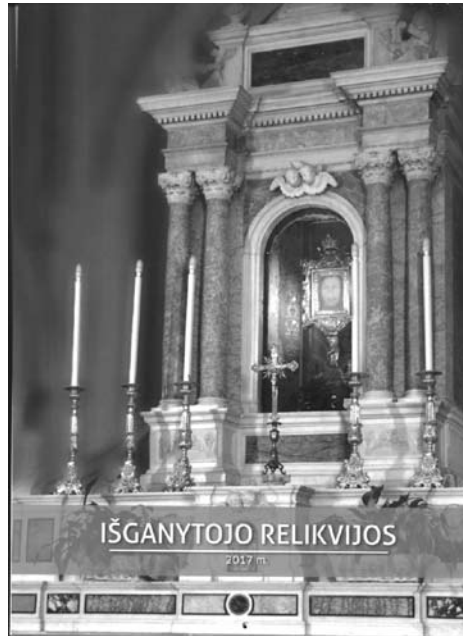
Nežiūrint didelio pareigų krūvio, vyskupas Eugenijus Bartulis nuolat bendrauja su žmonėmis, mėgsta keliones, sportą, fotografiją. Jis nuo 2007 m. leidžia teminius krikščioniškos krypties savo darytų nuotraukų kalendorius, reikalaujančius turėti ne tik meninį skonį, vidinį intelektą, bet ir leidybinę nuovoką. Šias savybes jis tikrai turi. Pirmasis jo kalendorius vadinosi „Kryžiai Europos kalnuose“. 2017 m. kalendorius pavadintas „Išganytojo relikvijos“. Šis pavadinimas ir nusako jo turinį, kurį paryškina prie nuotraukų pridėtos evangelistų Jono, Luko, Morkaus ir Mato rašinių citatos. Kalendoriaus viršelį puošia Išganytojo veido relikvijos, saugomos Italijos Švč. Veido bazilikoje, nuotrauka, tarsi prabildama į mus: *Aš esu prisikėlimas ir gyvenimas. Kas tiki mane, – nors ir numirtų, bus gyvas. Ir kiekvienas, kuris gyvena ir tiki mane, neragaus mirties per amžius*. Tai skarelė su Jėzaus atspaudu, atsiradusiu Kristaus prisikėlimo metu, jam gulint kape. Ši nuotrauka padidinta lapkričio mėnesio kalendoriaus lape, cituojant evangelisto Jono Evangelijos 20-ojo skirsnio ištrauką: *Jis įėjo į rūšį ir mato paliktas drobules ir skarą, buvusią ant Jėzaus galvos [...] Kalendoriuje pateiktos Turino drobulės, Šventosios Taurės, kurią kančios išvakarėse savo rankose laikęs Išganytojas, Vinies, kuria prie kryžiaus buvo prikaltas Jėzus (pasak IV a. rašiusių autorių, šv. Elena radusi ne tik kryžiaus liekanas, bet ir vinis, kuriomis prie kryžiaus buvo prikaltas Jėzus) bei kitos Išganytojo išlikusių istorinių relikvijų nuotraukos. Jos yra padarytos labai subtiliai, su didele meile. Daug kam šios išlikusios Kristaus relikvijos nebuvo žinomos, dabar jos ne vienam praplės pažintinį akiratį, gal ir sustiprins patį tikėjimą. Kalendoriaus vertė taip pat didina jame pateiktos oficialios valstybinės ir religinės šventės, Bažnyčioje minimos įsimintinos dienos, su šventaisiais susiję vardadieniai. Būtų gera, kad kitame kalendoriuje rastume pažymėtus ir nors svarbiausius tautinius vardus. Pvz., Vytautas susijęs ir su Lietuvos krikštu, jo motina Birutė – tautinė legenda... Rugsėjo 8-oji turėtų žymėti ne tik Švč. M. Marijos gimimo, bet ir Vytauto Didžiojo karūnavimo bei Padėkos dieną (1991 m. rugsėjo 8 d. Šiluvoje kardinolas Vincentas Sladkevičius ir LR Seimo Pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, dėkodami Dievui už Lietuvos laisvę,*

pasirašė Lietuvos paaukojimo Švč. Mergelės Marijai aktą). Gal turėtų būti pažymėtos ir Laisvės gynėjų (sausio 13), Gedulo ir vilties (birželio 14), Juodojo kaspino ir Baltijos kelio (rugpjūčio 23), Konstitucijos (spalio 25) bei Lietuvos kariuomenės (lapkričio 23) dienos. Žinoma, tai tik pageidavimo pastabėlės, jokių būdu nesumenkinančios šio kalendoriaus aktualumo bei kokybės.

Norinčių susitikti su vyskupu, pristatant jo naująjį kalendorių, prisirinko pilnutėlė Kauno Kristaus Prisikėlimo bazilikos Konferencijų salė. Kalbėjęs kalendoriaus autorius vyskupas Eugenijus Bartulis kalbėjo apie šio kalendoriaus išleidimo sumanymo aplinkybes, apie jo turinį, pasidžiaugė čia atėjusių žmonių gausa, kvietė atnaujinti savo širdis, kad visi galėtų džiaugtis būdami Kristaus vaikais. Susirinkusiesiems savo giesmėmis ir poezijos posmais prabilo Kauno sakralinės muzikos mokyklos įkūrėjos, žinomos chorvedės ir pedagogės Nijolės Jautakienės vadovaujamas naujas vokalinis ansamblis „Pastoralė“, suburtas iš buvusių jos mokinių, radęs prieglobstį šios bazilikos erdvėje.

Šis susitikimas buvo lyg dvasinio pakylėjimo ir krikščioniškos vienybės šventė. Baigiantis jai, vyskupas palaiminęs visus, palinkėjo ir Dievo laiminamą 2017 metų. O mes Jo Ekscelencijai vyskupui Eugenijui Bartuliui taip pat linkime Dievo palaimos, kuo geriausios sveikatos, daug gražių tolimesnių kūrybinių darbų, puošiant Lietuvą dvasinio atgimimo žiedais.

Aldonos Grigaitienės nuotr.

2017 m. kalendoriaus viršelis

Paminėtos partizanų vado 115-osios gimimo metinės

Alfonsas ADEIKIS, Mažeikiai

Š. m. gruodžio 7 d. popietę Tirkšlių Juozo Vitkaus-Kazimieraičio pagrindinė mokykla iškilmingai paminėjo partizanų vado 115-ąsias gimimo metines. Mokyklos direktoriaus pavaduotoja Irena Klemienė su grupe moksleivių plačiai apžvelgė partizanų vado gyvenimo kelią. Buvusi tremtinė Irena Reivytienė pasidalijo prisiminimais apie tremtį. Mažeikių šaulių kuopos vadas Pranas Trakinis, daug prisidėjęs prie Juozo Vitkaus-Kazimieraičio (1901–1946) įamžinimo jo gimtinėje, pasidžiaugė mokyklos jaunaisiais šauliais, vertais partizanų vado vardo, mokyklos rengiamomis šaulių stovyklomis, žygiais ir ekskursijomis. Jauniesiems šauliams vadovauja mokytojas Stasys Pauliukas. Politinių kalinių sąjungos Mažeikių skyriaus pirmininkas Albertas Ruginis prisiminė Kazimieraičio sūnų ir du jo brolius, pasakojo ir apie 1946 m. suimtus mokyklos mokytojus. Albertas Ruginis taip pat perdavė mokyklai dokumentus, kurie buvo LPKS Mažeikių skyriaus parengti dėl Juozo Vitkaus-Kazimieraičio vardo suteikimo. Popietės dalyvius pasveikino rajono mero pavaduotoja Sigutė Bernotienė, o mokyklos direktorius Marius Vilimas įteikė padėkos raštus. Susirinkusiuosius linksmino jaunieji mokyklos dainininkai ir šokėjai.

Iš Alberto Ruginio prisiminimų

Su Juozo Vitkaus-Kazimieraičio sūniumi Algimantu 1947–1948 m. teko mokyti Mažeikių gimnazijos trečioje klasėje. Jis, slėpdamasis nuo ištrėmimo, atvyko pas savo dėdę, motinos jaunesnį brolių Joną Grybauską, dirbusį Mažeikiuose kelių meistru. Jo geltonas medinis namas ir dabar tebestovi Žemaitijos gatvėje, pažymėtas 43 A numeriu.

Algimantas apie save kalbėti nemėgo, jis užsiėmė boks ir kiekvienai progai pasitaikius kviesdavo pasiboksuoti. Paskutinį kartą susitikome, kai 1948 m. birželio 21 d. visa gimnazija važiavo į Ruzgų girininkijos mišką ruošti gimnazijai malkų. Mus apgyvendino Juodeikių malūne, labai gražioje vietoje prie Varduvo upės. Dabar toji vieta, pastačius naftos gamyklos užtvanką, liko apsemta. Kartu su Algimantu pjojėme sausuosius, genėjome šakas. Tuo metu tose apylinkėse veikė „Žaibo“ būrio partizanai, bet jie mums miško kirsti netrukė.

Daugiau Algimanto nebesutikau, nes rudenį atėję į mokyklą jo neberadome. Išvyko į amatų mokyklą Kaune.

Gerai pažinojau Kazimieraičio brolių Alfonsą, gimusį 1916 m. Su juo Mažeikių valstybinėje veislėninkystės stotyje kartu dirbome apie dvidešimt metų. Žvejodavome Šerkšnėnų tvenkinyje, tad jis yra pasakojęs, kaip nacių laikais Kaune dirbo benzino kolonėlėje, kaip buvo išvežtas darbas į

Vokietiją. Iš ten pabėgęs slapstėsi namuose. Apie brolių Kazimieraitį santūriai užsimindavo, kad žuvo kažkur miške Dzūkijoje. Gal daugiau ir nežinojo. Darbovietėje prie mūsų menkų atlyginimų kartais prisidurdavo darydamas iškabas ir stendus. Aš piešdavau, o Alfonsas darydavo rėmus, nes mokėjo staliaus amatą. Jis turėjo gerą balsą ir giedojo Tirkšlių bažnyčios chore. Sovietiniais laikais valstybės tarnautojui tai buvo rizikinga. Buvo geras šachmatininkas, net devynis kartus tapęs rajono čempionu. Taip pat aistringas Mažeikių futbolo komandos vartininkas. Futbolo sirgaliai jį žinojo Maliavos vardu. Kai setima komanda puldavo mažeikiškių vartus, visas stadionas šaukdavo: „Maliava, laikyk!“

Dabar dar apie kitą Kazimieraičio brolių Igną, gimusį 1913 m.

Mažeikių poetė Sofija Šviesaitė yra man pasakojusi, kad Ignas dalyvavo LLA veikloje. Jis buvo kurjeris tarp Mažeikių ir Tirkšlių. Kartą atvažiavo pas Sofiją dviračiu, apsirengęs moteriškais rūbais, apsirišęs skarele. Ignas buvo baigęs gimnazijos keturias klases ir dirbo Tirkšlių pašto viršininku.

1946 m. birželio 20 d. sovietinio saugumo buvo suimti keturiasdešimt septyni LLA organizacijos nariai. Tarp jų ir Ignas Vitkus. Karinis Pabaltijo tribunolas visus dalyvius nuteisė įvairiomis bausmėmis. Ignui pavojko atsipirkti šešiais mėnesiais kalėjimo.

Dar iš Tirkšlių mokyklos istorijos.

Buvusi Tirkšlių mokyklos mokytoja Rozalija Gabalytė yra pasakojusi, kad per rinkimus 1946 m. Tirkšlių mokyklos direktorius Antanas Bučys pasiūlė jai (jie abu buvo rinkimų komisijos nariai) ant rinkiminių biuletenių užrašyti anti-sovietinių šūkių. Ji taip ir padarė.

Po rinkimų buvo suimtas Antanas Bučys ir dar penkos mokytojos. Kazimiera Rindeikaitė-Šamunskienė, tuo metu kalėjusi Mažeikių kalėjime, prisiminė, jog suimtas A. Bučys išlindęs pro kambarį ir visas pašėlus pabėgęs. Buvo sugautas. Nuo mušamojo šauksmo skambėjęs visas kalėjimas. A. Bučys nenurimo, mėgino dar kartą bėgti, ir jam tuomet peršovė kojas.

Antanas Bučys, gim. 1907 m., ir mokytoja Viktorija Skrebutėnaitė, gim. 1925 m., Karinio tribunolo 1948 m. rugpjūčio 21 d. nuteisti dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties.

Mokytoja Rozalija Gabalytė, gim. 1921 m., Ona Barusevičiūtė, gim. 1924 m., ir Aurelija Gargasaitė nuteistos trejiems metams lagerio. Mokytoja Bronė Pankevičiūtė, gim. 1921 m., nuteista vieneriems metams lagerio.

Direktorius Antanas Bučys kalėjo Karagandos lageriuose Kazachstane. Tremtį praleido Irkutsko srityje, paleistas 1957 m.

Panevėžio vyskupija okupacijų metais

Emilija JUŠKIENĖ, Panevėžio kraštotyros muziejaus Istorijos skyriaus vyresnioji muziejininkė

Prieš devyniasdešimt metų buvo įkurta Panevėžio vyskupija. 1926 m. balandžio 4 d. Popiežius Pijus XI įsteigė Lietuvos bažnytinę provinciją, suskirstytą į penkias vyskupijas, tarp kurių buvo ir Panevėžio vyskupija. Šiame straipsnyje siūlome susipažinti su kiek mažiau literatūroje nušviestu Panevėžio vyskupijos gyvavimu sovietinės bei nacistinės okupacijų metais.

Lietuvai atsidūrus sovietinės (1940–1941, 1944–1990) ir nacistinės (1941–1944) okupacijų gniaužtuose, Katalikų Bažnyčios laukė dideli išbandymai.

Sovietinis režimas siekė pakeisti žmogaus sąmonę ir išstumti religiją iš visuomeninio gyvenimo.

Suvokus, kad religijos prievarta ir represijomis įveikti nepavyks, sovietinis režimas keitė Bažnyčios puolimo taktiką. Nuo dvasininkų žudymo, kalinimo ir trėmimo buvo pereita prie siekio pajungti Bažnyčią savo interesams, kontroliuoti, diskredituoti ir žlugdyti ją moraliai.

Tuo tikslu buvo nutrauktas konkordatas su Vatikanu, Bažnyčia atskirta nuo valstybės, nacionalizuotas ir išgrobstyta jos turtas, uždraustas vaikų katechizavimas, uždaryti religiniai leidiniai, sustabdyta vienuolių ir katalikiškų organizacijų veikla, o dvasininkus budriai sekė sovietinio saugumo agentai.

1946 m. liepos pabaigoje Panevėžio vyskupui Kazimierui Paltarokui buvo pradėta operatyvinio sekimo byla, sekamajam suteiktas Skorpiono slapyvardis.

Sovietų valdžia, siekdama kontroliuoti kunigų kilnojimą iš vienos parapijos į kitą, naudojosi religijų igaliotinio teise išduoti kunigams registracijos pažymėjimus.

1948 m. vasario 26 d. Panevėžio kurijos patalpose įvyko nelegalus vysk. K. Paltaroko, Kauno arkivyskupijos valdytojo kan. Juozo Stankevičiaus ir Telšių vyskupijos valdytojo kan. Justino Juodaičio pasitarimas, kuriame nutarta kiek galima ilgiau vilkinti registraciją ir kad ji kuo mažiau pakenktų Bažnyčios interesams.

Sovietinės represinės struktūros iš viso nužudė, įkalino arba persekiojo daugiau kaip šešiasdešimt Panevėžio vyskupijos dvasininkų.

1948–1962 m. Panevėžio vyskupijoje buvo uždarytos šios katalikų bažnyčios ir koplyčios:

Berčiūnų Lietuvos Kankinių bažnyčia Panevėžio rajone – 1948 m.

Degučių Šv. Antano Paduviečio bažnyčia Zarasų rajone – 1948 m.

Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia – 1948–1949 m.

Panevėžio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo koplyčia – 1948 m.

Vyskupo namų vieša koplyčia Panevėžyje – 1948 m.

Smėlynės Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia Zarasų rajone – 1948 m.

Šv. Augustino bažnyčia Rokiškyje – 1949 m.

1952 m. atimta mūrinė Burbiškio Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Anykščių rajone. Vietoje jos leista įkurti kitą – mediniame namelyje.

Velžio Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Panevėžio rajone – 1962 m.

Stelmužės Viešpaties Jėzaus Kryžiaus bažnyčia Zarasų rajone – 1962 m.

Nacistinis okupacinis režimas iš dalies atkūrė Bažnyčios teises, tačiau negražino konfiskuoto turto, neleido veikti religinėms organizacijoms, draudė religinę spaudą.

Panevėžio vyskupijos dvasininkų viešojo veikimo kryptys nacių okupacijos metais buvo aktyvi parama šelpimo bei socialinės rūpybos akcijoms, blaivybės propagavimas,

Kunigas Kazimieras Dulksnys (kairėje) Mordovijos lageryje (Rusija), 1958 m.

Kardinolas Vincentas Sladkevičius su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio iniciatyvinės grupės nariais. Panevėžys, 1988 m. spalio 2 d.

Kunigas Saulius Filipavičius – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio miesto tarybos narys stalinizmo aukų pagerbimo minėjime Panevėžyje, 1989 m. birželio 24 d.

bolševizmo aukų pagerbimas ir minėjimas. Slapta ir nematoma veiklos sritis buvo pagalba persekiojamiems žydams.

Kunigas Alfonsas Lipniūnas, 1930–1935 m. dirbęs vikaru Panevėžio Kristaus Karaliaus katedroje, 1943 m. buvo areštuotas už nacių okupacijos metais Lietuvoje paskelbtos mobilizacijos boikotą, kalėjo Štuthofio koncentracijos stovykloje.

Per Antrąjį pasaulinį karą Panevėžio vyskupijoje buvo sugriautos šešios bei apgriauta apie keturiasdešimt bažnyčių.

1942 m. pastatyta Inkūnų Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos bažnyčia (Anykščių dekanatas).

1944 m. į Vakarus pasitraukė apie penkiasdešimt Panevėžio vyskupijos kunigų ir vienuolių.

Panevėžio vyskupijos valdytojai sovietmečiu

Kazimieras Paltarokas, Panevėžio vyskupijos vyskupas (1926–1957) ir Vilniaus arkivyskupijos apaštalinis administratorius (1949–1957).

Gimė 1875 m. spalio 22 d. Gailionių kaime, Linkuvos parapijoje. Įšventintas kunigu 1902 m. Konsekruotas vyskupu 1926 m.

Mirė 1958 m. sausio 3 d. Vilniuje. Amžinojo poilsio vieta – Vilniaus Kristaus Karaliaus katedros kriptą.

Julijonas Steponavičius, vyskupas, Panevėžio vyskupijos ir Vilniaus arkivyskupijos apaštalinis administratorius (1957–1961). Pasaulietinės valdžios ištremtas į Žagare.

Gimė 1911 m. spalio 18 d. Miciūnų kaime, Gervėčių parapijoje (dabar – Baltarusija).

Įšventintas kunigu 1936 m. Konsekruotas vyskupu 1955 m.

Mirė 1991 m. birželio 18 d. Vilniuje. Amžinojo poilsio vieta – Vilniaus arkikatedros bazilikos Tremtinių koplyčia.

1961–1962 m. niekas neturėjo teisės vadovauti Panevėžio vyskupijai.

Povilas Bakšys, kanauninkas, Panevėžio vyskupijos valdytojas (1963–1973).

Gimė 1901 m. spalio 21 d. Skominų kaime, Pabaisko valsčiuje, Ukmergės apskrityje.

Įšventintas kunigu 1930 m.

Mirė 1973 m. liepos 2 d. Birštone. Amžinojo poilsio vieta – Vievio kapinės.

Romualdas Krikščiūnas, vyskupas, Panevėžio vyskupijos apaštalinis administratorius (1973–1983).

Gimė 1930 m. liepos 18 d. Kaune. Įšventintas kunigu 1954 m. Konsekruotas vyskupu 1969 m.

Mirė 2010 m. lapkričio 2 d. Amžinojo poilsio vieta – Kauno Kristaus Prisikėlimo mažosios bažnyčios šventorius.

Kazimieras Dulksnys, prelatas, Panevėžio vyskupijos valdytojas (1983–1989).

Gimė 1910 m. vasario 9 d. Skodinių kaime, Kupiškio parapijoje. Įšventintas kunigu 1935 m.

Mirė 2001 m. gruodžio 9 d. Palaidotas Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros šventoriuje.

Juozas Preikšas, vyskupas, Panevėžio vyskupijos apaštalinis administratorius (1989–2002).

Gimė 1926 m. lapkričio 22 d. Šakiuose. Įšventintas kunigu 1951 m. Konsekruotas vyskupu 1984 m.

Katalikų Bažnyčia, skelbdama, kad ji negali būti pajungta utopiškai valstybei kurti, sugėbėjo išlikti; nepaisydama sunkių išgyvenimo sąlygų, telkė tautą, puoselėjo dvasines bei moralines vertybes.

Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vikaras kunigas Jonas Balčiūnas buvo nuteistas dešimčiai metų lagerio už idėjinį vadovavimą 1950–1954 m. Panevėžyje veikusiai moksleivių pagrindinei organizacijai „Atžalynas“ (vėliau – „Laisvės kovūnai“).

Per penkiasdešimt okupacijos metų nutrūko tikinčiųjų kova už savo teises: veikė pagrindinės organizacijos, buvo leidžiama ir platinama uždrausta literatūra, sovietinei valdžiai rašomi protesto laiškai, užsienio šalims skleidžiama informacija apie tikinčiųjų teisių pažeidimus Lietuvoje.

Galime išskirti du pagrindinius tarptautinius dokumentus, susijusius su religijos ir tikėjimo laisve: Tarptautinė pilietinių ir politinių teisių sutartis (1966) ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950).

1972 m. SNO generaliniam sekretoriui ir Tarybų Sąjungos komunistų partijos Centro komitetui buvo išsiųstas memorandumas su 17 000 Lietuvos gyventojų parašais. Memorandume buvo rašoma apie vergišką Lietuvos bažnyčios padėtį.

1977 m. rašytame pareiškime Belgrado komisijai apie tikinčiųjų teisių pažeidimus sovietinėje Lietuvoje, kurį pasirašė ir Lietuvos Helsinkio grupės narys, Panevėžio kraštiečių, kunigas, disidentas Karolis Garuckas (1908–1979), skelbiama:

„Tarybų Sąjunga, kaip Suvienytųjų Nacijų Organizacijos narys, įsipareigojo gerbti ir saugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves, bet savo valstybės viduje religijos atžvilgiu užimtos pozicijos nepakeitė...“

Dar kartą atkreipiame dėmesį, kad tie nuostatai išties remiasi įvairiais tarybiniais potvarkiais bei nuostatais, sukurtais dar prieš Helsinkio susitarimus, ir diskriminuoja tikinčiuosius...

Tarybinės valdžios organai nustato, kuriems vyskupams negalima eiti pareigų, kurie jaunuoliai gali tapti kunigų seminarijos auklėtiniais, netgi nurodo, kuriuos kunigus galima kvieisti į atlaisdus, kurių ne. Valdžios organai kun. Broniui Laurinavičiui pasakė, kad „be mūsų žinios“ kunigas negali nė vinies įkalti į bažnyčios sieną.

Nors tarybinė spauda, rašydama apie valstybės ir Bažnyčios santykius, dažnai tvirtina, kad tarybinė valstybė... nesikiša į Bažnyčios vidaus reikalus, tai yra į jos kanoninę ir dogminę veiklą, bet gyvenimo patirtis liudija visai kitą.

Beveik viso pasaulio tikintieji po 2-o Vatikano Susirinkimo atlieka kulto apeigas gimtąja kalba, o lietuviai – lotynų, nes čia neturima sąlygų lietuvių kalba išspausdinti mišiolių ir kitų reikalingų kulto atlikimui knygų.

Dauguma Lietuvos katalikų, ypač inteli-

1978 m. lapkričio 13 d. buvo įkurtas viešai veikiantis Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas. Komiteto nariai, kunigai (iš kairės): Vincentas Vėlavičius, Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius, Juozas Zdebskis ir būsimasis Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas

gentų, negali dalyvauti kulto apeigose, nes už tai juos atleidžia iš darbo...

Religinės propagandos laisvės tikintiesiems piliečiams Konstitucija nesuteikia, tuo padaro tikinčius nelygius su ateistais prieš įstatymą, juos diskriminuoja.

Todėl mes kreipiamės į Belgrado komisiją, skirtą patikrinti, kaip vykdomi Tarptautiniai pagrindiniai žmogaus teisių ir laisvių susitarimai, pasirašyti Helsinkyje 1975 m. Ir prašome mums padėti, kad prisiimti Tarptautiniai įsipareigojimai nebūtų tik popieriuje...

„Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“ – pogrindinis leidinys, spausdintas Lietuvoje, patekęs į Vakarus, buvo verčiamas į daugelį kalbų, informavo pasaulio visuomenę apie žmogaus teisių pažeidimus aneksuotoje Lietuvoje. Leidinio iniciatorius – Čikagoje (JAV) gyvenęs kunigas Kazimieras Kuzminskas, jis gimė 1906 m. Panevėžyje, mirė 1999 m. Vilniuje, palaidotas Naujamiestyje, Panevėžio r.

1978 m. lapkričio 13 d. buvo įkurtas viešai veikiantis „Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas“, kurio nariais buvo kunigai Vincentas Vėlavičius, Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius, Juozas Zdebskis ir būsimasis Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas.

Buvo organizuojami slapsti vyskupų bei kunigų susirinkimai, minimos Bažnyčiai svarbios jubiliejinės sukaktys, įšventinti nauji kunigai ir vyskupai.

Lietuvoje veikusioje pogrindinėje neakivaizdinėje Kunigų seminarijoje XX a. 9 deš. viduryje mokėsi būsiamasis Panevėžio vyskupas Lionginas Virbalas ir Panevėžyje kunigavęs Petras Kavaliauskas.

Katalikiškąjį opozicinį judėjimą sudarė ne tik kova dėl tikinčiųjų teisių, įvairių protesto akcijų rengimas bei pogrindinės spaudos leidimas. Kitas ne mažiau svarbus šio judėjimo komponentas buvo vadinamoji pogrindinė Bažnyčia. Supratę, kad sovietinio režimo sąlygomis niekada negalės veikti laisvai, aktyvesnieji kunigai, ignoruodami sovietinės valdžios nurodymus, diegė apaštalavimo visuomenėje formas, kuriomis siekė atgaivinti bažnyčią. 8 deš. tokių kunigų ir nelegaliai savo veiklą tęsiančių vienuolių pastangomis susikūrė Eucharistijos bičiulių sąjūdis, į kurį įvairiose Lietuvos vietose būrėsi religingas jaunimas. Jie organizavo rekolekcijas, bendrus sambūrius, kuriuose buvo svarstomi aktualūs tikėjimo klausimai, buvo studijuojamas Šventasis Raštas, rengiami religinio-patriotinio pobūdžio vaidinimai, eisenos į Šiluvą.

Persekiojamos ir išsklaidytos vienuolijos sugebėjo išlikti ir sovietmečio sąlygomis. Panevėžyje nelegaliai veikė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolijos nariai bei Šv. mergelės ir kankinės Kotrynos seserų, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių ir Dievo Apvaizdos seserų kongregacijų narės.

Vienuolės parapijose katechizavo vaikų grupes, dirbo vaikų darželiuose ir vaikų globos namuose, sveikatos priežiūros ir globos įstaigose, rūpinosi pogrindinės literatūros spausdinimu ir platinimu, organizavo katalikišką nusiteikusių jaunimą, skleidė tikėjimo šviesą.

Vatikano 2-ajame susirinkime (1962–1965) nedalyvavo nė vienas vyskupas iš Lietuvos. Sovietinė valdžia stengėsi užkirsti kelią Lietuvos katalikų bažnyčios ryšiams su Šventuoju Sostu.

1988–1990 m. tautinio atgimimo laikotarpiu katalikų dvasininkai aktyviai dalyvavo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veikloje, sąjūdininkų organizuojamose akcijose. Panevėžietis kunigas Saulius Filipavičius buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio miesto tarybos narys. 1988 m. spalio 2 d. Panevėžyje lankėsi Kardinolas Vincentas Sladkevičius, jis susitiko su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio iniciatyvinės grupės nariais, palaimino jų veiklą.

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

Už Vėlines – į teismą!

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

XX a. tarpukaryje daugelis Lenkijos okupuoto Vilniaus lietuvių per Vėlines, lapkričio 2 d., aplankydavo Rasų bei Šv. Petro ir Povilo (Saulės) kapines, nors ten palaidotų jų artimųjų dažnai nebūdavo (žmonės kapus anuomet gausiau lankydavo ne lapkričio 1-ąją, Visų Šventųjų dieną, o per Vėlines). Patriotai lietuviai Rasose uždegdavo žvakeles ir padėdavo gėlių ant čia amžino poilsio atgulusių Lietuvos Nepriklausomybės kovose žuvusių karių kapų, ant Jono Basanavičiaus, Povilo Višinskio, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, ilgainiui – kunigo Konstantino Stašio¹ ir kitų iškilesnių tautiečių kapų. Saulės kapinėse vėliau dažniausiai būdavo lankomi kun. Petro Kraujalio ir visuomenės veikėjo Danieliaus Alseikos kapai.

Kapų lankymu ypač pasižymėjo prasilavinęs jaunimas – studentai ir moksleiviai. Pagerbdami palaidotuosius, prie kapų jie dažnai sugiedodavo Lietuvos himną. Tokia patriotiškumo išraiška nelikdavo nepastebėta okupacinės valdžios. Jos atsakas būdavo įvairios represijos: suėmimai, piniginės baudos, teismai.

Kaune leistas Lietuvos šaulių sąjungos žurnalas „Trimitas“ 1933 m. Nr. 46 pranešė, kad Vilniuje per Vėlines suimti Rasose buvę studentai J. Valiukevičius, P. Burlingis, P. Čenys, A. Skrebutėnaitė, Z. Urbonavičiūtė, S. Urbonavičius bei moksleiviai M. Mačiukas ir B. Sliekas. Be to, moksleivis G. Karazija ir studentai P. Burlingis, Z. Urbonavičiūtė bei kiti lankė kun. P. Kraujalio kapą Šv. Petro ir Povilo kapinėse.

Apie tai, kad kun. P. Kraujalio kapą aplankę studentai buvo tardyti, 1933 m. lapkričio 18 d. Nr. 91 parašė ir laikraštis „Vilniaus rytojus“. Tik jo informacijoje padaryta apmaudi klaida: neva studentai suimti kovo 2 d., nors P. Kraujalis miręs tų metų rugpjūčio 14 d.

Toliau pasiremsime Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) saugomomis Vilniaus apygardos teismo bylomis.

Policija ir teismai kartais netgi persitengdavo. Pavyzdys – Prano Čenio byla (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3591).

P. Čenys, Juozo ir Dominikos, Vilniaus Stepono Batoro universiteto teisės magistras, gimęs 1909 m. kovo 9 d. Varėnoje I (dabar – Senoji Varėna), nors tėvai gyveno Kaniavos kaime (Varėnos r.), 18 ha ūkyje. Pats magistras gyveno Vilniuje, Pylimo g. 22-14.

Valstybinės policijos Vilniaus miesto Tardymo skyriaus seržantas (*przodownik*) Aleksandras Krymas (*Krymm*), vyresnieji budėtojai Juzefas Piaseckis (*Piasecki*), Karolis Bartošas (*Bartosz*)² ir Antonis Dombrovskis (*Dąbrowski*) pranešė Vilniaus miesto storastijai, kad P. Čenys 1937 m. lapkričio 2 d. Rasose prie J. Basanavičiaus kapo ir lietuvių karių kapų giedojo Lietuvos himną, šitaip išreikšdamas savo nepalankumą Lenkijos valstybei ir ją paniekindamas. P. Čenį gruodžio 1 d. tardė Vilniaus m. storastijos Tardymo skyriaus referentas Janas Kviatkovskis (*Kwiatkowski*). Tardomasis pareiškė, kad nei Rasose, nei Saulės kapinėse per Vėlines apskritai nebuves, nes lapkričio 2 d. 17.55 val. traukiniu išvažiavęs į Marcinkonis. Tačiau Vilniaus m. storasta vis tiek nutarė nubauti jį 100 zlotų pabauda arba, jeigu pinigų nesumokės, 12 dienų arešto.

Rašte storastai (gauta gruodžio 7 d.) P. Čenys pakartojo, kad jam priekšamu metu Vilniuje nebuves, ką gali patvirtinti liudytojai: 1) Antanas Andrijauskas, 26 m., gyv. Vilniuje, Žygimantų g. 4-2, kuris lapkričio 2 d. nuo 15 val. iki 17.55 val. buvęs su juo; 2) Elena Borusevičiūtė, 18 m., tarnavusi Marcinkonyse pas Graževičius ir apie 20 val. atėjusi jo pasitikti prie traukinio; 3) Henrikas Nyga, girininkas iš Lodžės, kuris irgi patvirtins, kad apie 20 val. Čenys buvęs pas Graževičius. Vilniaus apygardos teismo teisėjas L. Misevičius (*Misiewicz*) 1938 m. sausio 18 d. nutarė, jog pagal Baudžiamojo proceso kodeksą (BPK) 640-649 straipsnius ir bylos nagrinėjimą teisme būtina iškviesti patį P. Čenį. Pastarasis 1938 m. lapkričio 11 d. rašte teismui (apsirakta: turėtų būti vasario 11 d., nes raštas gautas vasario 14 d.) prašė į teismo posėdį iškviesti liudytojus E. Borusevičiūtę ir A. Andrijauską.

Apygardos teisme byla nagrinėta 1938 m. vasario 25 d. Proceso dalyvavo P. Čenys ir

Prie Jono Basanavičiaus kapo. Kairėje sėdi M. Šikšnys, dešinėje per vidurį stovi K. Stašys (1880–1941). Vilnius, Rasų kapinės. Nuotr. iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių

jo gynėjas advokatas Antanas Juknevičius, kuris prašė kaltinamąjį išteisinti. Teismas nutarė išklausti abu liudytojus, kurie patvirtino P. Čenio teiginius. Ir nors viešasis kaltintojas viceprokuroras H. Zajončkovskis (*Zajęczkowski*) reikalavo Praną Čenį nubauti, tačiau teismas Lenkijos Respublikos vardu nutarė jį dėl kaltės įrodymų trūkumo išteisinti; pagrindas – BPK 360-370, 581, 648 ir 649 straipsniai. Teismo išlaidos padengtos iš valstybės išdo.

Dėl tų pačių 1937 m. Vėlinių bei tų pačių aukščiau minėtų keturių policininkų liudymu buvo sukurptos bylos net 16-kai asmenų. Bylos tirtos atskirai, tačiau teismo nuosprendis jose priimtas kartu – 1938 m. kovo 28-ąją.

Pasak policijos seržanto K. Bartošo 1937 m. lapkričio 2 d. pranešimo Vilniaus m. storastijai, Universiteto Medicinos fakulteto I kurso studentas Jonas Misiūra Rasų bei Šv. Petro ir Povilo kapinėse, su kitais lietuviais pagerbdamas mirusiuosius, peržengė religinio akto rėmus: prie žuvusių lietuvių karių kapų, prie J. Basanavičiaus ir kitų lietuvių veikėjų kapų jie giedojo tik Lietuvos himną, nutylėdami Lenkijos himną, ir tokiu būdu jų veiksmas įgavo priešiško Lenkijos valstybei pobūdį. Ši demonstracija vyko tarp 17 ir 18 val., kai kapinėse buvo daugiausia žmonių (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3476).

J. Misiūra, Andriejaus ir Juzefos, g. 1917 m. gruodžio 13 d. Lydos apskr. Varenavo valsč. Dainavos kaime (Baltarusija), gyveno *Zakretowa* (dabar – M. K. Čiurlionio) gatvėje 34-5. Buvo išlaikomas Dainavoje gyvenusių brolių Vaclovo ir Felikso bei svainio Jono Audros, kurie jam kas mėnesį atsiųsdavo po 100 zl.

Seržanto K. Bartošo tardomas J. Misiūra prisipažino, kad lapkričio 2 d. po mišių Šv. Mikalojaus bažnyčioje nuėjo į Rasas prie J. Basanavičiaus kapo. Ten sutiko Lietuvos himną giedojusių žmonių grupę, bet kas jie tokie, nežino. Jis negiedojęs, nes neturįs balso ir net atmintinai nemokąs viso himno. Negiedojęs ir prie P. Kraujalio kapo kitose kapinėse. Gruodžio 1 d. J. Misiūra iškviestas į miesto storastiją (šaukimas jam įteiktas lapkričio 29 d.). Čia jis, policininko A. Dombrovskio akivaizdoje, pakartojo tą patį, ką buvo sakęs K. Bartošui. Storasta J. Misiūrą nubaudė 50 zl pabauda Vidaus reikalų ministerijos naudai, o jeigu pinigų nesumokės – 10 dienų arešto. J. Misiūra gruodžio 6 d. rašte storastai dar kartą paneigė, kad giedojęs Lietuvos himną, ir paprašė bylą perduoti teismui.

Vilniaus apygardos teismas 1938 m. sausio 7 d. nutarė suteikti bylai eiga pagal BPK 640-649 straipsnius, iškviečiant kaltinamąjį ir teismo posėdį, numatytą vasario 14 d. (šaukima į teismą J. Misiūra gavo sausio 22 d.). Vasario 14 d. teisėjas L. Misevičius prokuroro siūlymu nutarė bylos nagrinėjimą atidėti, į kitą posėdį pakviečiant liudytojus Marianą Bejermaną ir Janą Kviatkovskį bei 4-ris policininkus, be to, storastija privalėjo pateikti į lenkų kalbą išverstą Lietuvos himno tekstą.

Teistas Simonas Dmuchauskas, Alek-

sandro ir Onos, g. 1916 m. balandžio 22 d. Valažino apskr. Lugamėnų (bltr. *Lugamavičy*) valsč. Lazūnų (bltr. *Lazdumy*) kaime (dabar Baltarusijos Yvijos r.). Universiteto Medicinos f-to I k. studentas gyveno kartu su J. Misiūra. Išlaikytas tėvų, kurie turėjo 10 ha ūkį ir sūnui kas mėnesį atsiųsdavo po 50-100 zl. (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3478).

S. Dmuchauskas per tardymą prisipažino, kad 1937 m. lapkričio 2 d. po pamaldų Šv. Mikalojaus bažnyčioje su J. Misiūra nuėjo į Rasų kapines, kartu su kitais lietuviais aplankė 3 kapus, girdėjo, kad prie dviejų kapų kažkas giedojo Lietuvos himną. Iš Rasų išėjo su Marija Matulevičiūte ir Genovaite Zabielavičiūte, gyvenusiomis *Fabryczna* (dabar Birutės) g-vėje 22. Vilniaus miesto storasta gruodžio 1 d. S. Dmuchauską nubaudė 75 zl arba 12 dienų arešto.

Kaltinamasis gruodžio 6 d. paprašė storastos jo bylą perduoti teismui, o 1938 m. vasario 4 d. jam paskirtą bausmę apskundė Apygardos teismui. Paaiškinime, kuris patekęs į studento A. Munčelio bylą, S. Dmuchauskas rašo, kad policininko A. Krymo parodymai neva pažįsta jį iš lietuvių studentų sąjungos (LSS) Stepono Batoro universitete veiklos yra juokingi, nes į šią sąjungą jis, I kurso studentas, priimtas tik prieš Vėlines. Šv. Petro ir Povilo kapinėse jį matęs ne Krymas, o iš kokių 100–150 metrų atstumo policininkas A. Dombrovskis. Buvęs su LSS kepuraitė, tad policininkas ir spėjo, kad jis yra lietuvis. Iš buv. kolegos B. Slieko sužinojęs apie draudimą giedoti himną kapinėse. Kaip liudytoją prašė apklausti bendrabučio Apylankos g-vė 1 vedėją Mariją Žukauskaitę; tame bendrabutyje jis iki 1935 m. gyvenęs. 1938 m. vasario 14 d. numatytas bylos nagrinėjimas prokuroro prašymu buvo atidėtas.

Kaltintas Stasys Eidukonis, Mykolo ir Onos, kilęs nuo Valkininkų, g. 1907 m. birželio 17 d., Vilniaus muzikinės konservatorijos moksleivis. Iš brolio Andriaus kas mėnesį gaudavęs po 30 zl, be to, užsidirbdavęs „Liutnios“ teatre ir giedodamas bažnyčių choruose. Gyveno Odminių g-vėje 9-10

(LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3479). Tardomas S. Eidukonis prisipažino, kad per Vėlines buvęs Rasose bei Šv. Petro ir Povilo kapinėse prie J. Basanavičiaus, lietuvių karių, D. Alseikos ir P. Kraujalio kapų. Giedojęs „Viešpaties angelą“, bet ne Lietuvos himną.

Miesto storasta gruodžio 1 d. S. Eidukonį nubaudė 30 zl arba 12 dienų arešto. Kaltinamasis gruodžio 7 d. paprašė storastos jam paskirtą 30 zl baudą panaikinti, bylą perduoti Apygardos teismui, o kaip liudytoją iškviesti profesorių Vl. Ščepanskį (*Szczepański*), gyv. *Pańska* (dabar Kražių) g-vėje 5-2, kuris paliudytų, kad jis giedojęs akademiniame chore prie Joachimo Lelevelio kapo. Prokuroro prašymu bylos nagrinėjimas iš 1938 m. vasario 14 d. atidėtas vėlesniam laikui.

Užvesta byla Universiteto Teisės f-to III k. studentui Pranui Žukui, Martyno ir Anelės, g. 1914 m. sausio 29 d. Švenčionių valsč. Žukų kaime. Jis pragyvendavęs iš kopetacijų ir Žukuose gyvenusio brolio Jono paramos. Pats Pranas gyveno Sniego g-vėje 5-2 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3480).

Per pirmąjį tardymą 1937 m. gruodžio 3 d. P. Žukas prisipažino, jog lapkričio 2 d. su Tekle Žilyte aplankė P. Kraujalio, J. Basanavičiaus ir kitus kapus, tačiau Lietuvos himno prie jų negiedoję, nes neturįs balso; kas giedoję, nežino, nes toli nuo tų žmonių buvo. Miesto storasta studentą nubaudė 100 zl arba 14 dienų arešto. Gruodžio 7 d. rašte storastai P. Žukas prašė piniginę baudą pakeisti areštu, o bylą spręsti perduoti teismui. Prašyme Apygardos teismui 1938 m. sausio 28 d. kaltinamasis prašė į teismo posėdį liudytojais iškviesti su juo gyvenusį Juozą Gimžauską ir T. Žilytę, kurią juodu sutikę Rasose. Kartu aplankė kelis kapus, o iš kapinių išėjus, už kokių 50 m juos sulaikė policija. Tolesnė bylos eiga tokia pati, kaip ir kitų kapų lankytojų.

Policijos ir teismo dėmesio susilaukė Vytauto Didžiojo gimnazijos VIII klasės mokinys Juozas Gudavičius, Aleksandro ir Teofilės, g. 1919 m. rugpjūčio 16 d. Valažino apskr. Lugamėnų valsč. Jaskūnų (bltr. *Jaskevičy*) kaime. Moksleivis, gyvenęs Filaretų g-vėje 17, buvo išlaikomas tėvų (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3481). Remdamasis policijos 1937 m. lapkričio 2 d. protokolu, miesto storasta J. Gudavičių nubaudė 30 zl arba 12 dienų arešto.

Per storastiją siųstame 1937 m. gruodžio 6 d. prašyme Apygardos teismui kaltinamasis storastos sprendimą laikė nepagrįstu ir BPK 690 str. pagrindu prašė jo bylą nagrinėti teisme. Be to, 1938 m. vasario 1 d. rašte Apygardos teismui J. Gudavičius prašė į teismo posėdį iškviesti tame pačiame bendrabutyje gyvenusį Petrą Morkūną, skautų draugovės vado pavaduotoją, kuris paliudys, kad prie J. Basanavičiaus kapo J. Gudavičius stovėjęs pagal komandą „Ramiai!“, o tokiais atvejais draudžiama ne tik giedoti, bet ir žodelį ištarti; dar daugiau, jis neturįs nei balso, nei klausos. Byla 1938 m. vasario 14 d. atidėta ir baigėsi kovo 28 d.

¹ Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmininko bendravardis ir bendrapavardis kunigas K. Stašys miręs 1936 m.; paminklą ant jo kapo per tų metų Vėlines pašventino kun. Kristupas Čibiras.

² Policininkai A. Krymas ir ypač K. Bartošas mums jau žinomi iš rašinio apie 1937 m. konfiskuotas įvairias lietuviškas knygas; žr. str. Vytautas Valentinas Česnulis, „Lietuviškųjų leidinių konfiskavimai ir teismai“, in: *Voruta*, 2016, Nr. 11, 12.

Tęsinys kitame numeryje

„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalpio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti,
gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5
285 5865, mob. tel. +370 659
72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

Knygos

Poeto ir vyskupo Antano Baranausko naujo asmenybės bruožo atradimas

Akad. prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

XIX a. besiformavusios lietuvių inteligentijos, jos tapatybės brandimo ir raiškos sąlygos, aplinkybės ir pasekmės yra svarbus ir reikšmingas Lietuvos dvasinės bei politinės kultūros, valstybės atkūrimo idėjos genezės etapas. Jis nuolat tiriamas istorikų, kalbininkų, literatūrologų, politologų, knygotyriminkų, kultūrologų. Prieš kurį laiką bibliografo, knygotyriminko, kultūros istoriko Vlado Žuko paskatinta prasidėjusi ir išsiplėtusi rašytojų bei kultūros veikėjų asmeninių bibliotekų tyrimo kryptis, lyg Nilas Egiptui, išaugino turtingą Lietuvos inteligentijos tapatybės atpažinimo sluoksnį. Prieš porą metų išleistame „Knygotyros“ 65-ame tome paskelbta trylikos rašytojų ir kultūros veikėjų asmeninių bibliotekų tyrimai ir apžvalgos. Tai naujas šaltinis. Ši tyrimų kryptis toliau tęsiama. Tik ką pasirodė dviejų autorių – Ingos Liepaitės ir Antano Verbicko – knyga „Antano Baranausko asmeninė biblioteka“¹ (toliau – *Studija*).

Ši knyga ne tik išplečia A. Baranausko asmenybės pažinimą, bet kartu yra ir naujas knygotyros raidos žingsnis. Apie akstiną ir idėją imtis A. Baranausko asmeninės bibliotekos nuodugnaus tyrimo ir parengti monografiją pasakojama pačiame leidinyje². Idėja gimė anykštėnų Žaliaja pilimi vadina-mame Antano Vienuolio-Žukausko memorialiniame name, jo bibliotekos aplinkoje. Jos iniciatoriai buvo abu autoriai ir kt. muziejaus darbuotojai.

Abu autoriai yra susiję su Antano Baranausko paveldu, jo saugojimu. Hum. m. dr. Inga Liepaitė yra žinoma knygotyriminkė, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus, kuriame saugoma ir A. Baranausko paveldo dalis, vedėja, o žymus muziejininkas Antanas Verbickas yra Anykščių Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus (toliau – Anykščių muziejus) direktorius.

Pradėdami ruošti *Studiją*, autoriai daug darbo skirtingose atminties saugyklose Vilniuje, Kaune, Seinuose, su pranešimais dalyvavo mokslinėse konferencijose, skelbė paieškų ir savo tyrimų rezultatus mokslo leidiniuose.

Studijos autoriai išsikėlė keturis uždavinius: „1) atskleisti A. Baranausko ir knygos sąlytį vaikystėje, brandos ir kūrybos amžiuje, 2) nustatyti jo asmeninės bibliotekos formavimo poreikį, būdus, šaltinius, dydį, sudėtį ir vertę, 3) apibūdinti bibliotekos ir knygos kultūrą ir 4) aptarti bibliotekos likimą Lietuvoje ir Seinuose.“³ Pagal iškeltus uždavinius autoriai užsibrėžė konkrečius tyrimus: „išsiaiškinti ir suregistruoti visas šiandien autoriams žinomas išlikusias, kadaise A. Baranausko bibliotekai priklausiusias knygas“, esančias keliose atminties saugojimo institucijose ar pas privačius asmenis⁴, jas aprašyti ir tokiu būdu atskleisti mažai žinomą, tyrėjų ligi šiol neanalizuotą jo biografijos pusę ir bent kiek plačiau praverti duris į šio asmens privačią aplinką. Iš viso buvo surasta, *de visu* peržiūrėta ir aprašyta keturiasdešimt asmeninės bibliotekos leidinių, kurių aprašymas skelbiamas *Studijoje*. Kaip autoriai tvirtina, išlikusi A. Baranausko asmeninės bibliotekos knygų dalis „iš esmės atspindi jos užuomazgas, tolesnę formavimosi raidą, pradedant jo jaunystės dienomis ir baigiant vyskupavimo metais... Sykiu iš šio sutelkto knygų viseto skleidžiasi pradedančio poeto, vėliau Varnių kunigų seminarijos auklėtinio, Sankt Peterburgo dvasinės akademijos ir kitų užsienio šalių universitetų studento, Kauno žemaičių kunigų seminarijos profesoriaus, Žemaičių sufragano ir galiausiai Seinų vyskupo lektūros poreikių raida...“⁵ Tai abejonių nekeliantis A. Baranausko asmeninės bibliotekos aukso fondas. Didžioji jo dalis yra *Anykščių muziejuje* ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.

Daug sudėtingiau pasakyti, kokia tai asmeninės bibliotekos dalis, nes, kaip nurodoma *Studijoje*, nesurasta nei A. Baranausko bibliotekos aprašymo, nei jos knygų sąrašų. Seinuose vyskupo bibliotekoje buvę 3–5 tūkst. knygų, kurios po savininkų pasikeitimo ir kitokių priežasčių išsisklaidė kaip paukščiai ir ju jau niekas nesurinks į vieną būrį. Autoriai neatsisako ateityje tęsti paieškų ir aiškintis skirtingomis aplinkybėmis

tepaminėtų galimai turėtų leidinių bibliografinių fragmentų. Autoriai į paieškų akciją ir Asmeninės bibliotekos pilnaties atkūrimo neterminuotą akciją kviečia įsitraukti visus neabejingus Anykščių literatūrinio statuso išsaugojimui ir plėtrai *Studijos* skaitytojus ir visus kitus. Pasižadama būti tos informacijos telkėjais ir saugotojais.

Paminėtus uždavinius sprendžiančią *Studiją* sudaro autorių palydimasis žodis, įvadas, keturi skyriai: 1. Antano Baranausko ir knygos sąlytis vaikystėje, brandos ir kūrybos amžiuje; 2. Bibliotekos komplektavimas, dydis ir turinys; 3. Bibliotekos ir knygos kultūra; 4. Bibliotekos likimas, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, asmeninės bibliotekos knygų teminis sąrašas, asmenvardžių ir santrumpų rodyklės, santrauka anglų kalba. Knyga gausiai iliustruota ir tokiu būdu skaitytojas priartinamas prie A. Baranausko gyvenimo ir veiklos aplinkos. 1–2 ir 3 skyriai yra padalyti į poskyrius. Pirmojo skyriaus poskyriai žavi autorių stiliumi, jautrumu ir juos norėčiau čia paminėti: „Mažų dienų atminimai“, „Sudie jums, Anykščiai“, „Iškilmingoje gūdžioje tyloje“, „Mokslą gi mėgiu, noriu jo“. Autoriai skaitytojams atskleidžia šitokių pavadinimų motyvų sąryšį su A. Baranausko biografijos etapais, kilimu mentaliniais laiptais aukštyn ir kaip tais spalvingais pavadinimais pridengtais laikotarpiams rutuliojosi A. Baranausko bendravimas su knyga, kaip ji įtraukė A. Baranauską į intelektualinį dialogą, bendravimą su daug jam davusiais žmonėmis. Humanitarė Eglė Klimaitė-Keturakienė, tyrinėjęs A. Baranausko lietuviškąją tapatybę, pavadino jį idėjos žmogumi⁶. Brandžių idėjų A. Baranauskui niekada netrūko. Tai darė įtaką jo paties aplinkai, taip pat ir bibliotekos formavimui.

Studijos struktūra liudija apie autorių asmeninę kultūrą bei atsakingumą tyrimo objektui ir skaitytojui, knygos naudotojui ir knygos, kaip kultūros reiškinio, vertei. Šitokia nuostata lydi skaitant visą knygą.

Taip, kaip pirmiausia pažvelgi į sutikto žmogaus veidą, akis, taip ir pažintis su knyga prasideda nuo jos išvaizdos. *Studija* iš tikrųjų solidžios išvaizdos, gražiaveidė, kaip ir pats Antanas Baranauskas bei jo kūryba (dail. Alfonsas Žvilius, fotografas Raimondas Malaiška). Man atrodo, kad tai pirma tokios poligrafinės kultūros, tokiu estetiniu rūbu aprengta asmeninės bibliotekos studija. Solidi forma rodo autorių ir leidėjų požiūrį į studijos objektą ir santykį su juo, santykį su didžiuoju poetu ir vyskupu.

Studijos pradžioje autoriai atskleidė A. Baranausko asmeninės bibliotekos informacijos visuomenei raidą, jos socialinį ryšį, kuris prasidėjo Anykščių muziejaus įkūrimo metais. 1927 m. periodiniame leidinyje „Iliustruotoji Lietuva“ pasirodė pirmoji spausdinta žinia apie Klėtėlėje saugomas A. Baranausko knygas. Po metų išleistoje kraštotyrinėje Akiro (Petro Biržio) knygoje, aprašant Antano Baranausko klėtėlę, paminėta ir joje saugoti leidiniai bei kitoks rankraštinis A. Baranausko paveldas⁷. Šis šykštus poeto ir vyskupo asmeninės bibliotekos apibūdinimas tik tiek ir svarbus, kaip pirmasis šio objekto buvimo Muziejaus atidarymo metu spausdintas paminėjimas. A. Baranausko bibliotekos knygų aprašymą 1983 m. paskelbė muziejaus direktorė Teresė Mikeliūnaitė⁸. Plečiantis minėtai knygotyros srovei, ir iškilo Antano Baranausko asmeninės bibliotekos, kaip poeto ir vyskupo raiškos, gyvenimo būdo, kaip knygotyros objekto ir kultūros reiškinio tyrimo ir įamžinimo poreikis. Kaip minėta, šio reikšmingo darbo ėmėsi aukščiau paminėti monografijos autoriai. Abu stiprūs poeto ir vyskupo gyvenimo ir paveldo žinovai, vienas jų pagrindinis to paveldo saugotojas.

Be abejo, skaitytojus suintriguos vienas pagrindinių *Studijos* skyrių apie Bibliotekos komplektavimą, jos dydį ir turinį. Tai ne tik įsigytų knygų išvardijimas, bet ir A. Baranausko intelekto brandos stebėsena ir jos atskleidimas, subalansuotas su mokslinių tyrimų kontekstu.

Autoriai su tuo puikiai susidorojo. Šaltiniais šiam klausimui atsakyti buvo knygų savininko padaryti įrašai bei dedikacijos, A. Baranausko dienoraštis, laiškai. Nieko

Knygos viršelis

nebuvo sutelkto vienoje vietoje, viename šaltinyje, ir autoriams teko preciziškai rankioti detales iš paminėtų šaltinių, iš jų konstruoti teiginius bei nuoseklų pasakojimą. Autoriai meistriškai susidorojo su sutiktais iššūkiais ir *Studijoje* pateikė reljefišką to proceso vaizdinį.

Autoriai tvirtina, kad Seinuose buvusi A. Baranausko kelių tūkstančių leidinių asmeninė biblioteka atspindėjo A. Baranausko „profesiją ir mokslinius, pirmiausia kalbotyros, interesus... Darytina prielaida, kad bibliotekoje galėjo būti nemažai lituanistinių ir lietuviškų knygų“⁹.

Autoriai aiškinosi, ką knyga reiškė Antanui Baranauskui įvairiais laikotarpiais. Todėl kiekviena Jo asmeninės bibliotekos surasta knyga tapo tiesiogiai susijusi su poeto ir vyskupo biografija. Autoriai, patys būdami knygos mylėtojai, atkreipė dėmesį į A. Baranausko kūrybiniame palikime išlikusį knygos vertės suvokimą, deklaravimą, pagarbą. Jo parašyta „Knygos malda“ – tai pamokymas, kaip reikia knygą skaityti¹⁰. Knygoje atskleista, kaip A. Baranauskas savo pagarbą knygai ir knygotyrai praktiškai realizavo, būdamas Kauno kunigų seminarijos bibliotekos vedėju¹¹. Įdomus yra autorių sėkmingas bandymas atskleisti kam ir kokiui laikotarpiu buvo reikalingos vienokos ar kitokios knygos. Žinoma, knyga nebuvo vienintelis A. Baranausko plačių interesų alkio pamaitinimo šaltinis. Labai svarbus yra jo bendravimo su kitais žmonėmis – gimiminėmis, mokslininkais, dvasininkais, pasaulietiniais inteligentais – ratas, kuris *Studijoje* kantriai ir patraukliai narpliojamas.

Kalbant apie autorių analitinį kūrybingumą, tenka pažymėti, kad jei asmeninės bibliotekos knygų sąrašui sudaryti užteko vien nepaprastai kantraus fizinio darbo – kelių bibliotekų fonduose surasti A. Baranauskui priklausiusius leidinius, juos perverst, skaičiuoti puslapius, aprašyti, tai kitiems *Studijos* uždaviniams reikėjo intelektualios patirties – ieškoti įvairiausių šaltinių skirtingose atminties saugojimo saugyklose, publikacijose, mokslinėje, memuari- nėje literatūroje, pačioje visuomenėje.

Autoriai apžvelgia ir vertina, kokią įtaką A. Baranauskui apsirūpinant knygomis turėjo bendravimas su Hugo Veberiu (*Weber*), Eduardu Volteriu, Janu Boduenu de Kurtene (*Baudouenu de Courtenay*) ir kt. Šie mokslo žmonės A. Baranauskui buvo tiltas apsirūpinti jį dominančia literatūra ir formuoti savo asmeninę biblioteką, brandinti kalbotyros mokslo principus. Tai nebuvo importuotos idėjos maitinimas, o iš meilės tėvų ir brolių kalbai atsiradęs siekis padaryti ją lygią su Veberio gimtąja kalba ir kitomis prestižinėmis to meto Europos kalbomis. Autoriai tvirtina, „kad skirtingais gyvenimo metais A. Baranausko literatūros rūpimais klausimais įsigijimo šaltiniai galėjo būti užsienio šalių, kuriose 1858–1864 m. jis tęsė teologijos studijas, ir Lietuvos miestų, pirmiausia Kauno, kuriame išgyveno daugiau nei trisdešimt metų, ir Vilniaus knygynai“¹². Šioje vietoje galima pageidauti ryškesnio akcento ar bent klausimu iškėlimo dėl A. Baranausko lituanistinių sąsajų su visu ikisukiliminiu žemaičių lituanistiniu sąjū-

džiu, kai, anot Egidijaus Aleksandravičiaus, jis „greičiausiai Telšiuose susidūręs su iškiliais žemaičių bajorų patriotizmo pavyzdžiais“¹³, jų keliama žemaičių kalbos atgaivinimo klausimais, kuriuos taip pat plėtojo XIX a. 5–6 dešimtmečiais Maskvos universitete studijavę ir leidybinius planus kūrę žemaičiai studentai.

Beskaitant *Studiją*, kyla klausimas – ar A. Baranauskas turėjo savo bibliotekoje savo kūrybos leidinių. Jei neturėjo, tai kodėl? Jį poetu ir žinomu padariusi poema „Anykščių šilelis“ buvo išspausdinta L. Ivinskio „Kalendorius arba metškaitlius ukiszskasis“ (1860–1861). Atrodo, kad bent kelių „Kalendorių“ egz. A. Baranauskas neturėjo. *Studijoje* nurodoma, jog J. Reitelaitis minėjo „kad tarp A. Baranausko asmeninės bibliotekos Seinuose leidinių buvo ir L. Ivinskio veikalų“¹⁴. Kokių, Reitelaitis nenurodė.

Asmeninėje bibliotekoje „Kalendorių“ nerasta. A. Baranauskas, susipažinęs su indoeuropieistikos tyrinėtojais, Jenos ir Prahos universitetų profesoriais Augustu Šleicheriu (*August Schleicher*) ir Liudviku Getleriu, siuntė jiems „Anykščių šilelio“ rankraščius, o ne „Kalendorius“. Antrą kartą „Anykščių šilelis“ buvo išspausdintas rinkinyje „Litauische Studien“, 1875 m., po to 1882 m. Veimare A. Šleicherio išleistame rinkinyje „Ostlitauische Texte“. Jų asmeninėje bibliotekoje neužfiksuota. „Anykščių šilelis“ (nepilnas) skelbiamoj A. Baranausko asmeninėje bibliotekoje pateko su Rusijos imperatoriškosios mokslų akademijos Sankt Peterburge išspausdintu leidiniu „Заметки о литовском языке и словаре“¹⁵.

Atskiras *Studijos* skyrius pašvęstas Bibliotekos likimui Seinuose. Tai jau ne vien poeto, bet vyskupo A. Baranausko rezidencija ir aplinka. Ši pietvakarių Lietuvos vietovė kaip dabar, taip ir XIX–XX a. sandūroje, pergyveno delituanizacijos ir polonizacijos smurtą. Neaplenkė jis ir A. Baranausko asmeninės bibliotekos bei Seinų kunigų seminarijos, kuriai po varžytinių atiteko ir vyskupijos, o kartu ir A. Baranausko biblioteka. Sovinisto, tamsaus seminarijos vicerektoriaus R. Jalbžikovskio veikla buvo nukreipta į seminarijos bibliotekos lietuviškų leidinių naikinimą. *Studijoje* aiškinama, kaip Lenkijos agresija, nukreipta į Lietuvos žemes, palietė ir asmeninę vyskupo biblioteką.

Studijos autoriai, savyje užspaude gailėstį ir panieką, santūriai, bet vaizdingai pateikė dramatišką nuoseklų A. Baranausko asmeninės bibliotekos naikinimą. Jos Hidra pamainomis buvo karai, lenkiškasis šovinizmas, neapykanta lietuvių kalbai, tiesiog žmonių edukacinis ribotumas, abuojumas, gobšumas, nesupratimas. Ši *Studija* yra lyg Heraklis, ji saugos bent išlikusios A. Baranausko asmeninės bibliotekos atmintį ateičiai bei likimą nuo Hidros čiaupčių.

Visa *Studija* pabrėžtinai objektyvi, teiginiai konkretūs, argumentuoti, kiekvienas žodis konkretus ir motyvuotas. Visa knyga parašyta su didele atsakomybe ir meile. Visos lygtys su nežinomaisiais išsprendžiamos. Todėl *Studijos* skaitymas yra patrauklus, nejuociom tampa šventiškas ir, pradėjus skaityti, nepaleidžia iki pabaigos.

A. Baranausko asmeninė biblioteka, kaip ir Lietuva karų ir okupacijų išvagotu, bet gyvastingumą išsaugojusiu veidu, nors ir daug praradusi, primena Didįjį Anykštėną ir Jo šviesią tapatybę.

Studijos autoriai lakoniška, stilinga kalba pervėdė A. Baranauską susiliejusiu knygos ir asmens gyvenimo neperskiriamu dvikeliu. Juo Poetas, Vyskupas, ir atėjo vėl mūsų aplankyti. Pasitikime šį brangų Svečią ir Jį lydinčius autorius.

¹ Inga Liepaitė, Antanas Verbickas, *Antano Baranausko asmeninė biblioteka*: Studija, Anykščiai, 2016, 220 p.

² *Ibid.*, p. 11–12.

³ *Ibid.*, p. 22.

⁴ *Ibid.*, p. 18.

⁵ *Ibid.*, p. 114.

⁶ Eglė Klimaitė-Keturakienė, „Lietuviškoji A. Baranausko tapatybė: idėjos žmogus“, in: *Žodžio laisvė*, sud. Rimantas Skeivys, Vilnius, 2004, p. 88–110.

⁷ Akiras, *Anykščiai. Lietuvos miestai ir miesteliai*, Nr. 3, Kaunas, 1928, p. 58.

⁸ Inga Liepaitė, Antanas Verbickas, *op. cit.*, p. 16–17.

⁹ *Ibid.*, p. 110.

¹⁰ *Ibid.*, p. 49–50.

¹¹ *Ibid.*, p. 66.

¹² *Ibid.*, p. 90.

¹³ Egidijus Aleksandravičius, *Giesmininko kelias*, Vilnius, 2004, p. 99.

¹⁴ Inga Liepaitė, Antanas Verbickas, *op. cit.*, p. 112.

¹⁵ *Ibid.*, p. 192–193.

Pro memoria

Lietuvininkai neteko Anso SPROGIO (1936–2016)

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ su liūdesiu praneša, kad 2016 m. gruodžio 28 d. mirė aktyvus Bendrijos ir Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios bei labdaros ir kultūros draugijos „Klaipėdos Sandora“ narys Anas Sprogys.

Velionis gimė 1936 m. birželio 2 d. Kuršlaukiuose (Dovilų vlsč., Klaipėdos aps.) sakytojo ir kunigo diakono Jurgio ir ūkininkaitės Annos Lapytės dešimties vaikų šeimoje, buvo ketvirtas vaikas. 1966 m. baigęs Kauno politechnikos institute (dab. Kauno technologijos universitetas) elektros pavaros ir automatizacijos specialybę, dirbo Elektros tinklų Klaipėdos zonoje elektriku-inžinieriumi. 1988–1995 m. buvo Klaipėdos ev. liuteronų bažnyčios tarybos narys, pagelbėjęs atgaunant parapijos pastatus ir kitą turą. 1990–1995 m. Lietuvos ev. liuteronų bažnyčios Konsistorijos narys, labdaros ir kultūros draugijos „Klaipėdos Sandora“ aktyvus narys nuo atskūrimo 1990 m.

Kraštietė rašytoja Astrida Petraitytė apie velionį yra rašiusi: *Anas Sprogys, buvęs, kaip pats sako, „visą gyvenimą elektrikas“ (2002 m. iš Klaipėdos Elektros tinklų išėjęs į pensiją), be abejoj, Dievo garbei skiria ir kasdienos darbus, ir maldas, kas sekmadienį skuba į pamaldas „Jono kalnelyje“, buvusiuose parapijos namuose. Ne jis vienas čia atstovauja Sprogių „genčiai“, visad kartu ir jo seserys – aktyvios sandorietės Mėta ir Gerda (ši dar priklauso Išganymo armijai, besirūpinančiai gyvenimo nuoslėjų likusiais), Bažnyčios Tarybos narė Hildegard bei brolis Helmutas, giedantis chore ir grojantis „triubininkų“ orkestre.*

O 1954 m. p. Ansuį atsikėlus į miestą, čia nebebuvo nė vienos bažnyčios – tik kapinių koplyčioj sakytojas Blėzneris laikęs pamaldėles; gal dėl jo „vokiškumo“ ir toji koplytėlė netrukus valdžios perduota pravoslavams. Tad liuteronams tekę prisiminti surinkimų tradiciją, rinktis tiesiog privačiai – dažniausiai Smeltėje pas Kaitinį. Šioks toks laimėjimas pasiektas, kai pravoslavai sutikę „dalininkais“ priimt ir liuteronus, tad sekmadienio popietę šie atsinešdavę savo altorėlį, susistatydavę suolus ir, kunigo Miko Preikšaičio bei sakytojo Jono Liepio vedami, žvėsdavę savąsias pamaldas... Atgimimo vėjai atpūtė gerų permainų ir

evangeliskajai Klaipėdos parapijai, tik, žinia, negalėjo „prikelti“ pokary sugriautųjų Jono bei Jokūbo („Laukininkų“) bažnyčių. Anas Sprogys, Bažnyčios tarybos narys, uoliai ėmėsi darbų, kai buvo atgautas Parapijos namas, vėliau atkurta „Sandora“.

Aktyviai dalyvaavęs organizacinėje parapijos veikloje „*prie kunigo Kurto Moro*“, dabar, jo sūnui kun. Reinholdui Morui perėmus parapijos vedimą, ir iš šios srities p. Anas dėl tarpais pernelyg jautriai į gyvenimo nesklaidumų reaguojančios širdies pasitraukė „į pensiją“. Gal kiek neramu dėl pernelyg saviėgai paliktų bažnyčios (atgautoje jos vietoje, kur sovietmečių linksminosi „Neptūno“ restorano lankytojai) atstatymo reikalų, dėl neaugančios parapijos, tačiau mano Pašnekovas pasidžiaugia, jog bažnyčia gyva – veikia ir choras, ir orkestras, šalia tradicinių pamaldų, savaitės vidury vyksta neliturginės „svečių pamaldos“, kuriose labiau reiškiasi jaunimas, kartą per mėnesį rengiamos pamaldos vokiečių kalba, o bažnyčios rūsyje prieglobstį randa ir anoniminiai alkoholikai...¹

A. Sprogys su žmona medicinos seserimi Kristina Purvinaite-Sprogine užaugino tris dukteris: Almą, bibliotekininkę Astrą ir vertėją Violetą, susilaukė keturių vaikaitių: Kristės, Emos, Ramutės ir Meilės. Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ susiję nuo pradžios maldoje kaip sakytojo senolio Martyno Sprogio ir tėvo kunigo diakono Jurgio Sprogio vaikaitis ir sūnus pavaduodavo dvasininkus – ir atmintyje pasilieka doras, pamaldus ir besišypsantis kraštietis, mūsų klaipėdiškis... Nuširdi užuojauta velionio šeimai, artimiesiems, bendražygiams Klaipėdoje ir krašte bei išeivijoje.

Budėtuvių pamaldos, kuriose patarnavo klebonas Reinholdas Moras, vyko Klaipėdos ev. liuteronų bažnyčios parapijos salėje (Pylimo g. 2) 2017 m. sausio 2 d., velionis palaidotas Šimkų (Klaipėdos r.) kapinėse.

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“

¹ Astrida Petraitytė, „Tokių šeimų dabar reta“, in: Lietuvos evangelikų kelias, 2007, Nr. 6.

Apie Laisvę ir Lietuvos kelius į Laisvę

Atkelta iš 1 p.

kaip avinėliai į galimą lietuvių, lenkų ir gudų, čiabuvių skerdyklą, jei Kremliaus imperinis verslas, prašau, kaip paprastai. Astravo grabas.

Tačiau gyvybė ir gyvenimas Lietuvoje tai klausimai, kuriems broliai valstiečiai neliks abejingi. Seime, būk drąsus! Anuomet Lietuva atsilaikė prieš agresiją, tokia buvo mūsų gana vieninga pergalė – žmoniškumo prieš nežmoniškumą, laisvės prieš nelaisvę, demokratijos prieš smurtinę bolševikinę diktatūrą. Apgynėme didžiuliam fronte bent savo lietuvišką barą, kad pasaulis darytųsi geresnis. Bet pasaulis nenorėjo būti geresnis, jam net parūpo, kad žlugusi raudonojo fašizmo šalis nenusilptų. Mes norime stiprios Rusijos, kartoją vienas per kitą Vakarų politikai nė nesusimąstę, apie kokią ateities Rusiją jie kalba. Dabar jau turi, pradeda mąstyti. O anos imperijos paveldėtojai *nasledniky Stalina*, anot J. Javtušenkos, mikliai naudojosi proga brukdami savo mutavusį totalizmą kaip valdomą demokratiją. Lietuvos viešas kvietimas surengti bolševizmui antrąjį Niurnbergą liko neišgirstas.

Kaina šviečia didžiulė. Ar galima smegenis apversti aukštyn kojomis? Galima. Ir tas ypač sėkmingai daroma, jeigu tarp smegenų ir kojų nėra širdies. Pasaulyje šiandien sėkmingai einama į širdies išnaikinimą. Tai gerai matome vadinamame Vakarų pasaulyje, įskaitant Lietuvą. Visur, kur dar esama krikščioniškos civilizacijos požymių, bent liekanų, kitur – nė tiek. Žmonės verčiami beširdžiais padarais, o tada ir begalviais, aukštynkojais. Deja, taip. Beširdis niekada nebus išmintingas, nors ir su 15 Oksfordų ar Lomonosovu.

Tie mūsų broliai ir seserys, kurie aną sausį ėjo mirti už tiesą ir laisvę, nebuvo nei filosofai, nei propagandistai, bet jie turėjo širdis ir juos vedė jų širdis, liepianti nesitraukti, neišduoti savęs ir žmoniškumo. Savęs – tai laisvės. Štai kur yra mūsų frontas ir paskutinė gynybos linija.

Kalbant apie visai paprastai supranta-

mas ideologijas, verta prisiminti vieną seną receptą ir amžiną egzaminą: gerai sumaišęs molio dubeny kilogramą sviesto ir kilogramą mėslo gauni 2 kilogramus mėslo. Priešiškos televizijos mums kaip tik ir siūlo šį kūdikių maistėlį. Siūlo jį visam pasauliui, daug investuoja. Tai pasaulinė problema, neaplenkianti nei Lietuvos. Bet kol žmogus tebėra žmogum, jis sako: ne, ką siūlote, nėra nauja kokybė, tai tas pats senasis klasių kovos mėsas. Anuomet prieš buržujus ir buožes, dabar prieš Ameriką, ypač prieš NATO, kruvinai prieš ką nors, nors ir prieš vaikus, nuodijamus karo dujomis. Atrodytų ne, juk aišku, tačiau ilgai prievartaujamas, gundomas, metodiškai kankinamas duonvalgis gali ir suabejoti: et, gal nesvarbu, ką sau galvoju, ką žinau, matau ir užuodžiu apie tą mišinį, bet gal imsiu ir pasiduosiu. Taip, tai nauja dvasios maisto kokybė, tikrasis pažangos kelias.

Ačiū žmonijos genijams, jie mat atnešė vertybių realityvumą ir konvergenciją, kurią visapusiškai pastiprina būties beprasmyzmas, pramogėlių pliuskizmas, mirties kultūra ir šventas nuprotėjusių galvažudžių terorizmas. Tokios tad būna ir malasi žmonių pastangos ieškant ne tiesos, o naujų susipainiojimų, naujų netiesų ir nužmogėjimų. Mažesnė tauta – mažiau žalos. O griuvėsių laikai žiūri į mus. Mes laikėme ir tebelaikome kartu su svyruojančia, bemaž jau aukcione pardavinėjama Europa, ką žmonijos masto egzaminą. O tu stovėk, kaip stovi laisvė! Išlik verta pagarbos, Lietuva, nors ir nedidelė, bet gali būti didelė.

Pasirinkimo laisvę teapima ir teisingo pasirinkimo laisvę. Čia žmogui pagelbsti širdis. Užmušęs širdyje tėvynės meilę eitum į atliekas. Eikim kitur, gyvenkim. Turėk širdį ir žvelk į širdį – taip kalbėjo Lietuvos pranašas Adomas. Aplankykite jį dažniau negu tik Baltijos kelio dieną. Ačiū visiems.

Šaltinis – <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=119&p_k=1&p_t=168402>.

Mažoji Lietuva

Spartūs mokslo ir technologijų plėtros procesai, pasaulinė globalizacija kelia iššūkius valstybei ir tautai. Tai verčia ieškoti būdų, kaip išlaikyti lietuvių tautinį savitumą. Šiandienos modernėjančiame pasaulyje tautinis paveldas suteikia tautai originalumo ir išskirtinumo.

Lietuva nuo seno garsėja keramikos, tekstilės, kalvystės, juvelyrikos dirbiniais. Į UNESCO (Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija) žmonijos nematerialaus paveldo šėdėvrų sarašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų šventės, sutartinės.

Šiomis dienomis Pagėgių kultūros centrą pasiekė

Kalėdinio žasų turgaus – tautinio paveldo produkto – sertifikatas jau Pagėgiuose

Tautinio paveldo produkto sertifikatas Nr. 00813, patvirtintantis, kad Kalėdinis žasų turgus Mažajoje Lietuvoje, kurio organizatorius yra Pagėgių savivaldybės kultūros centras, atitinka Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymo ir tautinio paveldo produktų sertifikavimo reikalavimus.

Pagrindinis reikalavimas, kad mugė turėtų ne mažiau kaip 75-erių metų tradiciją. Tai organizatoriams patvirtino senieji Mažosios Lietuvos gyventojai, jų unikalius prisiminimai garso įrašuose buvo pateikti vertinimo komisijai ir yra saugomi Pagėgių savivaldybės kultūros centro archyvuose.

Džiugu, kad Pagėgių kultūros centro administracijos dvejų metų darbas, pateikiant reikiamus dokumentus Žemės ūkio ministerijai dėl tradicinės paslaugos (mugės) organizavimo, nenuėjo veltui ir Pagėgių kraštą garsins dar vienas išskirtinis renginys – Kalėdinis žasų turgus Mažajoje Lietuvoje. Tai tik antrasis visoje Lietuvoje renginys, turintis tautinio paveldo sertifikatą. Pirmasis sertifikuotas renginys buvo Šv. Baltramiejaus mugė (Vilnius). Net garsioji Vilniaus Kazikų mugė nėra sertifikuota šiuo garbingu tradicijų tęstinumo sertifikatu.

Pagėgių sav. kultūros centro informacija

Muziejus laikraštįje Nr. 38 (455)

Medaliai, skirti Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui

2016 metais minime 700 metų jubiliejų nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo pradžios (1316–1341). Tikėtina, jog prieš tapdamas pilnateisiu Didžiuoju kunigaikščiu buvo Ldk Vytenio (1295–1316) bendravaldžiu. Šis valdovas taip išgarsėjo savo politika, kad lietuvių valdovų dinastija pavadinta Gediminaičių vardu. Gediminas įtvirtino LDK valstybingumą, sukūrė ir išplėtojo administracinę valdymo sistemą, kuri rėmėsi Didžiojo kunigaikščio Taryba, į kurią buvo kviečiami ir slavų žemių kunigaikščiai. Gediminas save titulavo lietuvių ir rusų karaliumi bei Žiemgalos kunigaikščiu. Valdovo užsienio politika buvo plėtojama 2 kryptimis. Pirmoji – plėtra į Rytus, slavų stačiatikių žemes, kurių didikai patys ieškojo lietuvių paramos matydami didžiausią grėsmę iš mongolų-totorių bei vokiečių pusės. Taip LDK visiškai pajungė Minsko, Turovo ir Pinsko kunigaikš-

tystes, kitas teritorijas. Naujųjų žemių valdytojais paprastai buvo skiriami Gedimino sūnūs arba broliai. LDK stengėsi sukurti atskirą nuo Maskvos stačiatikių bažnyčios metropoliją su centru Naugarduke, globojo stačiatikių vienuolyną sostinėje Vilniuje. Kita kryptis – Vakarų politika. Tai buvo kovą dėl išlikimo su Vokiečių ir Livonijos ordinais. Ldk Gedimino administracija stengėsi laikytis itin subtilios diplomatinės, ieškodama galimų sąjungininkų Vakaruose. Norint pralaužti LDK apsupimą, Gediminas ištekinio savo dukrą už Mazovijos kunigaikščio Vaclovo, kariavusiu su Vokiečių ordinu. Vilniuje 1323 m. spalio 2 d. su Livonijos atstovais buvo sudaryta taikos ir prekybos sutartis, kurią 1324 m. patvirtino popiežiaus Jono XXII legatai. Taip Lietuva buvo pripažinta tarptautiniu diplomatinio mastu. Pats popiežius Jonas XXII vadino Gediminą lietuvių ir daugelio rusų karaliumi. Vi-

Medaliai, skirti Ldk Gediminui. Vilnius, 2013 m. Dail. L. Kalinauskaitė. A. Valužio nuotr.

siems žinomi garsieji Gedimino laisvės kovos, siųsti į Vakarų Europą. Du skirti popiežiui (dėl derybų apie galimą Lietuvos krikštą), kiti siųsti įvairiems vokiečių miestams, siūlant palankiausias

gyvenimo, prekybos ir tikybos laisves sostinėje Vilniuje ir kituose LDK miestuose. Su Gediminu sietini ir Trakai. 1827 m. renkant žinias apie senovės pilis, buvo sudarytas ir Senųjų Trakų pi-

liavietės planas, kur nurodyta, kad šią pilį 1321 m. pastatydinęs Gediminas.

Itin populiarius šio valdovo vaizdavimas medalininkų kūryboje. Trakų istorijos muziejus 2015 m. įsigijo dailininkės Linos Kalinauskaitės medalius, kaldintus 2013 m. Lietuvos monetų kalykloje, skirtus Ldk Gediminui. Vienpusis, kabinamas, 185 mm skersmens medalis nukaldintas iš sidabruoto tonuoto vario. Jame pavaizduotas valdovo biustas su šalmu. Gedimino kepurė buvo laikoma svarbiausia LDK insignija ir saugoma valstybės ižde. Kiti du tonuoto žalvario, 51 mm skersmens medaliai dėžutėje. Abu medaliai numeruoti. Medalių aversai tokie pat, kaip ir kabinamo medaliao, o reversuose pavaizduota Vilniaus senamiesčio panorama ir Didysis Vilniaus herbas.

Muziejininkas Saulius Zalys

Ekspонатус паматysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išėiginė-pirmadienis ir antradienis.

Kitas numeris išeis 2017 m. vasario 25 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).		Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai.
	© Voruta, 2016. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštįje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2016. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėlė2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdinto AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Laikams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt	
			Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskā (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).	